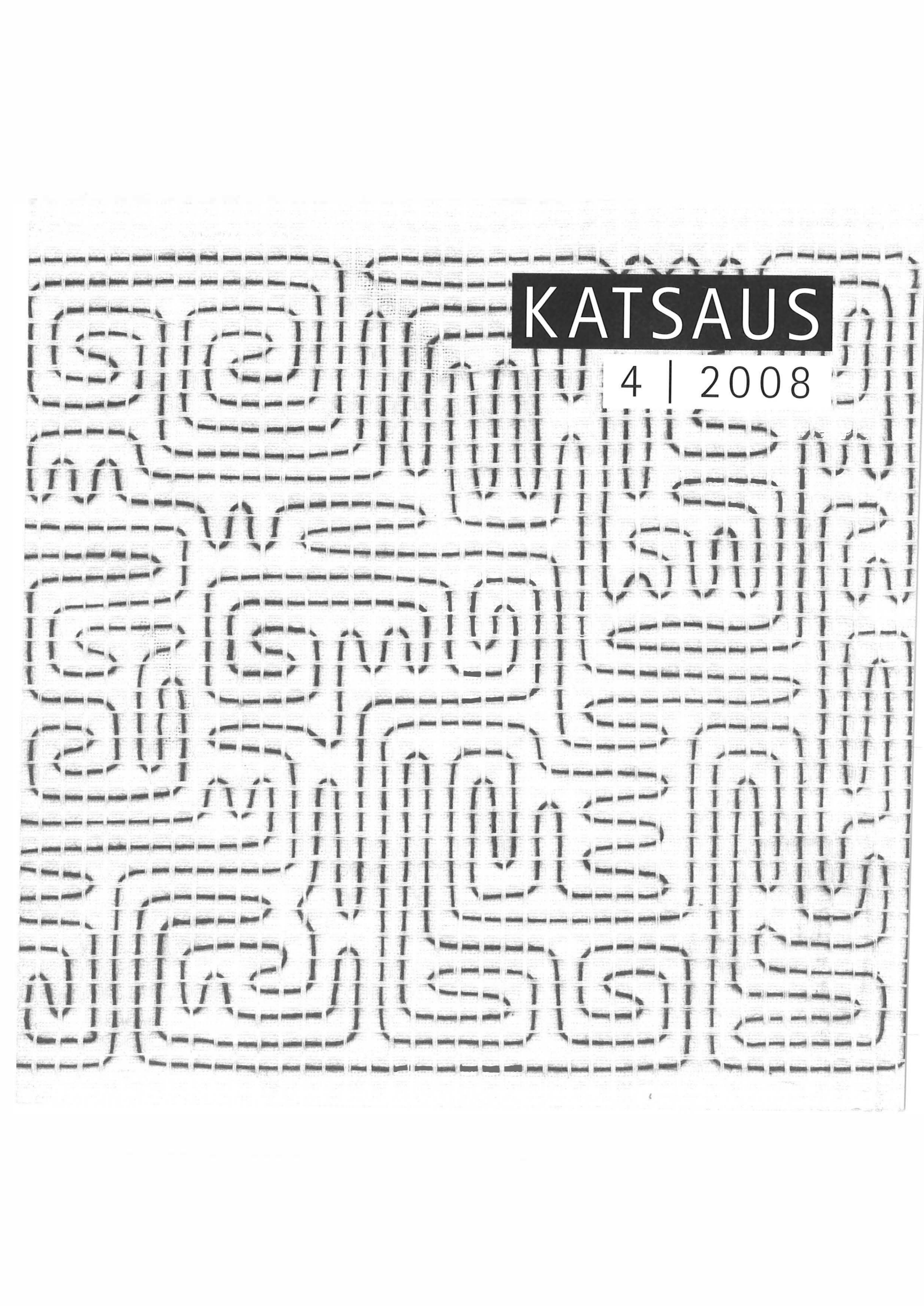

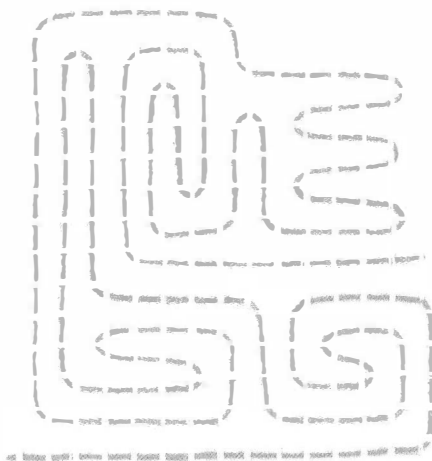

KATSAUS

4 | 2008

KATSAUS

4 2008

KRIITTINEN 40 VUOTTA

- 2 Kriittisen korkeakoulun ideasta | Reijo Wilenius
4 Henkisten ja hengellisten liikkeiden keskustelun ilmapiiristä ja tilasta
| Liisa Tuovinen
11 Vasemmisto tarvitsee uuden alun | Kalevi Suomela
14 TET Kriittisessä | Cecilia Ebbe

ARVOSEMINAARI

- 15 Kasvatus ja arvot -seminaari | Suvi Hanste
22 Väkiä, sananvalta, arvovalta – aivojemme kolme voimavaraa
tilanteiden hallinnassa | Matti Bergström
25 Topeliuksen kasvatusajattelu ja nykypäivä | Timo Jantunen
27 Ajatuksia pedagogisesta luovuudesta opettajankoulutuksessa
| Markku Niinivirta
30 Definitio conceptualis 1.0 | Jouni Huhtanen

KIRJALLISUUSOSIO

- 36 Allin baari | Pia Pesonen
43 Uudelleentulkittu mestari – Fjodor Dostojevski: *Rikos ja rangaistus*
/ *Köyhää väkeä* | Esa Mäkijärvi
45 Kirkkautta, hämärää, kirkkautta – Eeva-Liisa Manner: *Kirkas,*
hämärä, kirkas | Esa Mäkijärvi
46 Vähäeleisyys ennen kaikkea – Cormac McCarthy: *Tie* | Esa Mäkijärvi
47 Maisemassa välkähtävä virneentapainen – Charles Simic: *Ääni aamulla*
kello kolme | Esa Mäkijärvi
48 Kriittisen kuulumisia ja tulevaa toimintaa

KATSAUS

Julkaisija
Kriittinen korkeakoulu ry
Albertinkatu 27 a B 12
00180 Helsinki
puh. (09) 684 0010
www.kriittinenkorkeakoulu.fi
info@kriittinenkorkeakoulu.fi

Vastaava päätoimittaja
Eero Ojanen |
eero.ojanen@kriittinenkorkeakoulu.fi

Toimitussihteeri
Hermann Yli-Tepsa |
hermann.ylitempsa@gmail.com

Lehden ulkoasu
Pauliina Leikas | pauliina.leikas@uta.fi

ISSN 1795-2131

Tilaushinta
20 euroa/vuosi (neljä numeroa)
irtonumero 6 euroa

Tilaukset, jäsenyydet ja osoitteenmuutokset
puh. (09) 684 0010
info@kriittinenkorkeakoulu.fi

Katsaus on kulttuurilehti, joka käsittelee Kriittisen
korkeakoulun toimintakenttään liittyviä aihepiirejä.
Lehti lähetetään jäsenetuna yhdistyksen jäsenille.

Pääkirjoitus | Lama voisi jo päättyä

Joskus 1990-luvun puolivälin tienoilla Suomi ajautui melkoisen pysähdyksen ja lamaan tilaan. Jämähdettiin lopullisen tuntuiseksi markkina- ja taloususkoon, joka sen jälkeen on vähitellen myös rajoittanut yhteiskunnan luovia kehittämiss mahdollisuuksia.

Talouden tehokkuus on näiden vuosien aikana heikentynyt. Mitä muuta voi sanoa siitä, kun talous omilla mittareillaan mitattuna näyttää kasvavan hyvinkin nopeasti, mutta esimerkiksi yhteiskunnan huono-osaisten asema ei kuitenkaan parane eikä moniin yhteiskunnan ongelmiin löydetä entistä parempia ratkaisuja? Myöskään ihmisten yleinen kokemus oman hyvinvoinnin tai onnellisuuden lisääntymisestä esimerkiksi viimeisten 20 vuoden aikana ei käy yksiin sen kanssa, kuinka paljon talous näennäisesti näyttää kasvaneen.

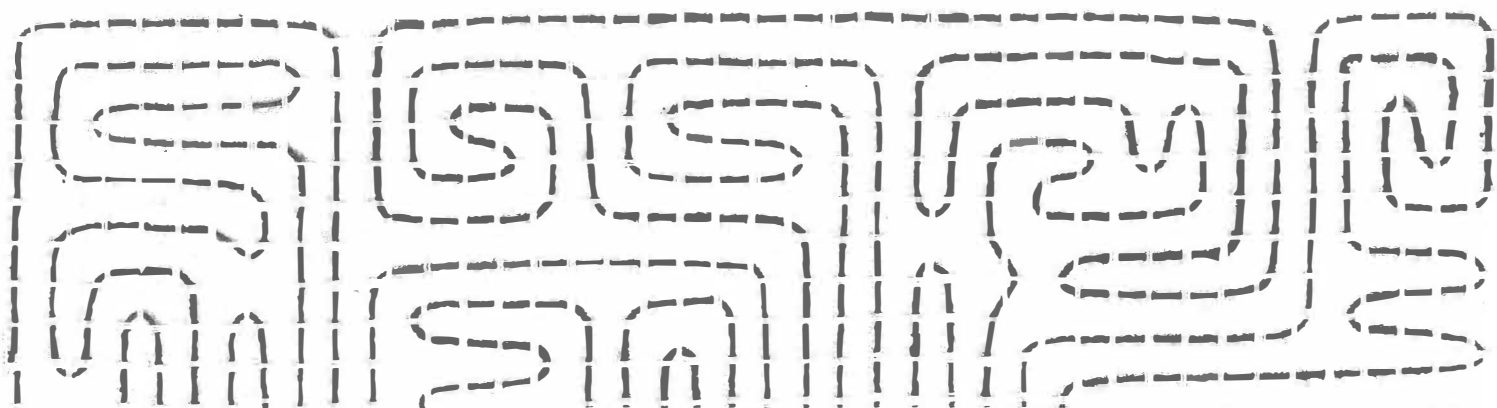
Nyt tilanne on muuttumassa, koska taloususko on monessa mielessä osoittautumassa itsepetokseksi. Tällöin on hyvin epävarmaa, kannattaako kuplan puhkeamista lainkaan kutsua lammaksi tai taantumaksi. Talouskasvun hidastuminen tai pysähtyminen ei tietenkään automaattisesti tuo hyvää. Päinvastoin, se tuo lyhyellä tähtäimellä lisää ongelmia, koska yhteiskuntaa ei ole suunniteltu ja ohjattu tällaisten realiteettien vaan pikemmin kasvu-utopioiden pohjalta. Talouskuplan puhkeaminen antaisi kuitenkin mahdollisuuksia laman päättämiseen ja talouden tervehdyttämiseen.

Tervehdyttäminen tarkoittaisi sitä, että talous nähdään realistisesti ja asetetaan omalle paikalleen, ihmisten hyvän elämän, kulttuurin ja sivistyksen välineeksi ja palvelijaksi, eikä suinkaan päinvastoin. Hyvä elämä puolestaan ei tarkoita vain subjektiivista kokemusta tai ihmisten omia käsityksiä, vaan se tarkoittaa myös yleistä ja yhteistä hyvää. Hyvä on yhtä aikaa objektiivinen ja subjektiivinen tosiseikka. Hyvä tai hyvyys ei ole yksinomaan moraalinen asia, mutta siinä on aina mukana myös tämä aspekti. Kun talous tai yhteiskunta toimii hyvin, toiminnan tulee silloin olla myös moraalisesti kestävä.

Talouden uudelleenarviointi on suuri työ, eikä ole mitään merkkejä siitä, että tähän suuntaan oltaisiin vakavasti edes lähtemässä. Kriisi on kuitenkin aina käännekohta ja silloin on olemassa myös mahdollisuus parempaan.

Ps. Kriittisen korkeakoulun historiaa käsittelevä kirjoitukseni 40 vuoden ryhmätyö jatkuu vasta myöhemmin, koska tähän numeroon tuli muutoinkin tuohon aihepiiriin liittyvää aineistoa.

EERO OJANEN

KRIITTISEN KORKEAKOULUN IDEASTA

REIJO WILENIUS

"Kriittinen suhde itseensä on eurooppalaisen moraalityökalouden kova ydin." (Jari Ehrnrooth)

Avaussanat Kriittisen korkeakoulun 40-vuotisseminaarissa

Kriittisyys suhteessa itseensä on kriittisyyttä suhteessa omaan yhteiskuntaan, kulttuuriin – tieteeseen, taiteeseen, uskontoon, kasvatukseen ja tiedonvälitykseen – ja myös itseensä.

Vaikeinta on kriittinen asenne omaan ajatteluun. Minulla on vahva tunne siitä, että olen kulloinkin oikeassa, ja muut ovat oikeassa siinä määrin kuin he ovat silloin samaa mieltä kanssani. Vierailin kerran tunnetun ajattelijan, opetusneuvos Yrjö Kallisen luona. Keskustellessamme kuului radiosta jonkun henkilön haastattelu. Kallinen alkoi kuunnella haastattelua ja oli kovasti samaa mieltä haastateltavan kanssa. "Oikein, oikein", hän toisti jatkuvasti. Sitten kuuluttaja sanoi: "Haastattelimme juuri opetusneuvos Yrjö Kallista."

Tämä oli inhimillistä, eikä se vähennä Kallisen arvoa.

"Ihminen on totuudelleen velkaa sen, että hän asettaa sen kyseenalaiseksi." (Nietzsche)

Kriittinen suhde omaan ajatteluun – sen mahdollisuuden avoinna pitäminen, etten ehkä olekaan oikeassa – tekee mahdolliseksi aidon kiinnostuksen toisten ajatteluun – ja aidon keskustelun. "Mikä on virkistävämpää kuin valo?", kysyy Goethe symbolisessa *Sadussa* ja vastaa: "Keskustelu."

Keskustelu eri aatesuuntien, tieteiden ja kulttuurialojen välillä oli yksi puoli Kriittisen korkeakoulun ideaa sen peruspaperissa vuonna 1968. Tämä on toteutunut jo vuosikymmenien ajan korkeakoulun sadoissa alustus- ja keskustelutilaisuuksissa.

Toinen puoli oli avoimuus uusille ideoille, lähestymistavoille, jotka – jos ne poikkeavat yleisesti hyväksytyistä ajattelutavoista – vaikeasti pääsevät esiin perinteellisissä kulttuuri-instituutioissa. Tässä minulla oli mielessä *Steinerin* ajatus vapaudesta kulttuurin kehityksen edellytyksenä.

Ja kolmas puoli perusideaa olivat uudet käytännölliset aloitteet. Sellaisia ovat olleet esimerkiksi Sosiaali-pedagoginen keskus, Inhimillisen kasvun seminaari, josta kehittyi myöhemmin Snellman-korkeakoulu, ja kirjoittajakoulutus.

Voidaan sanoa, että Kriittinen korkeakoulu edustaa tiettyä Euroopan kulttuurin ydinvirtaa. Alussa jo totesin, että kriittinen suhde itseensä on tämän kulttuurin "kovaa ydintä". Siitä seuraa keskustelun mahdollisuus, dialogisuus, fundamentalismin torjuminen.

Ranskalainen filosofi ja sosiologi Jean Morin on esittänyt lyhimmän mahdollisen Euroopan määritelmän: "L'Europe, c'est dialogue." Eurooppa on dialogi. Siksi Eurooppa ei ole jähmettynyt vaan toiminut edelläkävijänä – hyvässä ja pahassa.

Sisällöllisesti Euroopan kulttuurissa vaikuttaa kolme hyvin erilaista, ristiriitaista virtausta.

Vanhin lienee kreikkalaisen antiikin ajoilta alkanut humanismi, ihmisen arvon, yleisten ihmisoikeuksien, yksilön vapaan henkisen kehityksen korostaminen. Toinen on kristinusko, ja kolmas, nuorin, luonnontieteellinen ajattelu, johon pohjaa tekniikan valtava kehitys.

Jokaisella näistä on ollut tietty taipumus fundamentalismiin, yksinvaltaan, puheoikeuden kieltämiseen muilta suuntauksilta. Nykyään on niskan päällä luonnontieteellinen ajattelu, sellaisenaan suurenmoinen tieteellisen menetelmän innovaatio, jolla kuitenkin – käyttäakseni filosofi Kari E. Turusen osuvaa ilmaisua – on taipumus "rehevöityä" kaiken muun ajattelun tukahduttavaksi maailmankatsomukseksi.

Tuoreita esimerkkejä: kun Tuomas Nevanlinna kirjoitti kolumnissaan Helsingin Sanomissa hivenen

suvaitsevaisesti uskonnosta, vastattiin heti seuraavana päivänä: Tiede riittää!

Tai kun professori Osmo Hänninen puolusti varovasti joitakin vaihtoehtoisia hoitomuotoja, iskettiin heti takaisin: Pelkkää puoskarointia!

Tasapainottava oli professori Tapio Puolimatkan Vieraskynä-puheenvuoro (HS 15. 11.): "Evoluutioteoriaa on opetettava kriittisesti avoimella tavalla." Empiiristä todistusaineistoa voidaan tulkita eri tavoilla riippuen ontologisesta lähtökohdasta.

Tässä tilanteessa tarvitaan edelleen Kriittistä korkeakoulua avoimen ja aidon keskustelun ylläpitäjänä.

Miten voitaisiin arvioida Kriittisen korkeakoulun neljää vuosikymmentä?

Kriittisellä on ollut omat kriisinsä, joista se – nähdäkseni riittävän itsekritiikin avulla – on selvinnyt.

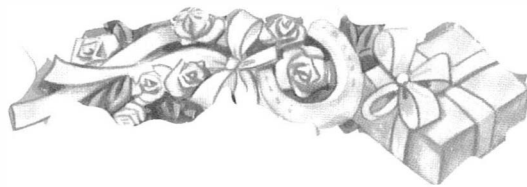
Sosiaalifilosofi ja yritysjohtaja Aapo Riihimäki sanoi eräässä keskustelussa: Jos yritysidea on hyvä, yritys elää, vaikka henkilöt vaihtuvat.

En yritä salata että yritysidea 40 vuotta sitten oli minun, mutta lisään, että sen toteuttamiseen tarvittiin hyvä henkilökonstellaatio, ensi vuosina Tapio Rajavuori, Raimo Ruottu, Antti-Veikko Perheentupa, Ville Repo, myöhemmin Esko Paakkola, Tapani Sihvola, Kalevi Suomela, Erkki Lähde, Tuomas Nevanlinna ja nyt Heli Heikkinen ja Eero Ojanen. Melkoisia idean käytännössä kantajia olivat myös Martti Tuomola ja Sini Piippo.

Toivotan Kriittiselle korkeakoululle kestäväää kehitystä! ■

HENKISTEN JA HENGELLISTEN LIIKKEIDEN KESKUSTELUN ILMAPIIRISTÄ JA TILASTA

LIISA TUOVINEN

*Musiikki on täydellisen ymmärrettävää ja
täydellisen selittämätöntä*

Einojuhani Rautavaara siteerasi hiljattain radios-
sa tätä Samuel Beckettin lausumaa.

Haluan soveltaa sitä tässä yhteydessä henki-
syyteen ja hengellisyyteen.

Ajattelen, että me kaikki tiedämme, mitä on henki-
nen energia. Samalla ruoka-annoksella tai material-
la joku jaksaa kulkea pitemmälle, selviytyä hengissä
tai suoriutua tehtävästä, vaikka toiset ympäriltä uupu-
vat. Silloin hän ammentaa jostain muusta voimanol-
teesta.

Tiedämme myös, ettei ihminen elä vain leivästä
vaan kauneudesta, tiedosta, yhteydestä, kutsumuk-
sesta, luovuudesta, merkityksestä... Tämä on täydellisen
ymmärrettävää.

Mitä sitten on hengellisyys tai spiritualiteetti, kuten
hienommin sanotaan? Liitettäköön se seuraavanlai-
seen määritelmään uskosta: On kyse itseäni suurem-
masta yhteydestä, joka samanaikaisesti on sekä tukea
antava että velvoittava. Kaija Pispä ja Jaakko Löytty

ovat ilmaisseet tämän yhteyden monia syvästi kosket-
tavassa uudessa virressä:

*Takana aavikon ja vuorten janoisten
saartavien tulvavetten tuolla puolen,
yöhöni kuiskaan voimattoman rukouksen:
Sinä tiedät kaiken, elän taikka kuolen.
Vaikka vaellus on vaivaista,
minä vielä jaksan toivoa;
olen kahden maan kansalainen.*

Kahden maan kansalainen, ymmärrettävän ja selittä-
mättömän.

Haluan kuitenkin heti myös kyseenalaistaa jaon kah-
den ja yhden maan kansalaisiin, kyseenalaistamatta
kokemusta rajoista tai ilmiöistä, joille ei ole selitystä
– vielä.

Jo vuosia sitten pohdimme joidenkin kirkon työn-
tekijöiden kanssa ilmiötä, johon olimme törmänneet.
Saatoimme tavata ihmisiä, joiden kanssa käydyissä

syvällisissä keskusteluissa tunnistimme toistemme ajattelun ja elämäntunnon samankaltaisuuden.

Samalla olimme myös yhdessä joutuneet ihmettelemään sitä, miten toinen meistä oli kirkon työhön sitoutunut ja toinen ehkä kirkosta eronnut, agnostikko tai ateisti.

Tämä kokemus on omalta osaltani viime vuosina vain syventynyt. Joku on kertonut siitä, ettei hän usko, että kuoleman jälkeen on muuta kuin "syvä uni". Elämä kuoleman jälkeen on sitä, että me vielä täällä elävät muistamme kuolleitamme ja ehkä toteutamme heiltä kesken jääneitä tehtäviä. Joku toinen taas on kertonut, ettei löydä mitään sellaista mielikuvaa Jumalasta, johon voisi uskoa. Kumpikin on silti voinut tuntua paljon läheisemmältä kuin joku, joka pitäytyy kaikkien vanhojen tunnustusten ehdottomuuteen.

Itseä suurempi yhteys syntyy meidän kahden maan kansalaisten kokemuksessa usein uskonnolliseksi mielletyssä elämyksessä. Nämä kokemukset, joista harvoin kerromme kenellekään, koska ne ovat niin intiimejä, ovat avanneet meille näkyä siitä, mitä on olla minä, mitä on tämä maailma ja mitä on olla minä tässä maailmassa. Niissä on voimakas pyhän kokemisen tuntu, tuonpuoleisuuden, toisen maailman kosketus. Olen joskus harvinaisena poikkeuksena saanut kuulla niitä, ensimmäisen kerran vanhemmiltani, talvisodan viimeisen yön tapahtumiin liittyen. Jotta ymmärtäisitte mitä tarkoitan, kerron lyhyesti yhden oman kokemukseni.

Olin noin yksitoista- kaksitoistavuotias ja talvilomalta palaamassa ystävien luota hiihtäen jään yli, illan jo pimennyttyä. Keskellä järveä oli saarijono. Lähestyessäni salmea pysähdyin. En tiedä mikä minua varoitti, mutta tajusin, että vesi oli salmessa noussut jään päälle. Minut valtasi siinä yksin pimeässä vahva kuoleman pelko. Muistan että rukoilin: Jumala, pelasta minut, niin lupaan isona ruveta lähetyssaarnaajaksi. Viivyin pitkään paikallani ja sitten valitsin toisen tien. Hiihdin

keskimmäisen korkean saaren yli välttämällä näin salmet. Myöhemmin ajattelin kauhulla lupaustani. Kaikki mielikuvat lähetystyöstä olivat täysin mahdottomia. Vasta myöhemmin tajusin, että oleellista ei kokemuksekseni ollut Jumalan lahjomisen yritys, vaan näky siitä, että minun elämäni tarkoitus tässä maailmassa on olla jossain merkittävässä yhteydessä toisiin ihmisiin.

Itseä suurempi yhteys, tukea antavan ja velvoittavan yhteyden löytäminen ja pyhyydenkin kokemus voi silti myös liittyä näkyyn tai oivallukseen – kokemukseen, jota asianomainen ei mitenkään yhdistä uskontoon. Se vain avaa yhteyden luontoon, tietoon maailmasta, toisiin ihmisiin, omaan osaan ja tehtävään. (Mieleeni on jäänyt Yrjö Kallisen kertomus kokemuksesta, joka hänellä oli, muistaakseni Oulun talven öisellä kadulla.)

Mielestäni henkisessä ilmapiirissä on tapahtunut merkittävä muutos sen suhteen, mitä ihmiset haluavat ja uskaltavat kertoa itsestään. Politisoituneella 60- ja 70-luvuilla monet pitivät uskoa naurettavan taantumuksellisenä. Nyt jotkut sen ajan nuoret uskaltavat kertoa liittymisestään ortodoksiseen kirkkoon tai muuhun itselleen tärkeään yhteyteen. He saattavat kertoa haastattelussa runosta, kirjasta tai ihmisestä, joka heille on avannut uuden yhteyden olevaan. Pohdinta, mikä on pitkään ollut mahdollista vain taiteessa, elokuvissa, oopperassa tai kirjoissa, on nyt mahdollista myös julkisessa henkilökohtaisessa keskustelussa.

Myös toinen tabu on murtunut. Omaa elämää ja perheen onnellisuusmuuria suojaava puhumisen kieltä on murtunut. Joidenkin kohdalla tämä on varmasti tapahtunut liialliseen avoimuuteen asti, mutta monessa kohdassa tervehdyttävällä tavalla. Uskallamme jakaa aitoa elämän kokemusta – mitä on ollut elää lapsena, nuorena, puolisona, vanhempana, yksin elävänä – ja etsiä tietä. Eikö aidon kokemuksen jakaminen ole välttämätöntä tässä ajassa, jossa niin lukemattomat tekijät ovat toisin kuin ennen, eikä sosiaalisia malleja ole riittävästi?

Väkivaltaan liittyvä tabu on myös hiukan murtumassa, vaikka torjunta edelleen on kova. Tällä viikolla radion taustapeili-ohjelmassa nostettiin esiin kysymyksiä viimeaikaisten väkivaltaisten tapahtumien vastaanotosta. Kauhajoen ampumiset koettiin kansallisena kriisinä ja sen yhteydessä kysyttiin koululaitoksen, terveydenhoidon, koko kulttuurin, Suomi-imagon tilaa. Miten on mahdollista, että kun Oulussa perheen isä ampuu lapsensa, vaimonsa ja itsensä, niin näitä samoja kysymyksiä ei tehdäkään? Asia suljetaan yksityisyyden piiriin – perhetragedia! Syy ei voi olla vain se, että toisessa tapauksessa uhreja oli yksitoista, toisessa neljä. Perheväkivalta, insesti, samoin kuin pedofilia, ihmiskauppa ja moni seksuaalisuuteen liittyvä fyysinen tai henkinen väkivalta sysätään edelleen pois lähettyviltä – onneksi ei täydelliseen hiljaisuuteen, mutta liian kauas.

Merkittävää ajassamme on edelleen se, että epäily ja totutuista ajatusrakennelmista luopuminen on mahdollista. Miten kaukana se vapauden mahdollisuus onkaan jostain 50 luvun ilmapiiristä, jossa ihminen epäilyksineen saatettiin sekä koulussa että julkisuudessa vaieta lähes häpäisevällä tavalla. "No, no, istupas nyt" sanoi uskonnonopettajani Lauri Pohjapäätä – hyvin ystävällisesti tosin – jos joku ryhtyi kovin kriittiseksi.

Joskus vuosia sitten keskustelimme erästä tv-ohjelmaa toimittavan tiimin kanssa. Jotenkin sen juttelun aikana sanoin, että minun on vaikea suhtautua luottamuksella sellaisen ihmisen uskoon, joka koskaan ei ole uskaltanut edes kuvitella maailmankaikkeutta, jossa Jumalaa ei ole. Hämmästykseni nämä ihmiset pitivät ajatusta ihan mahdollisena pelottavana. Vaikken saanut mitään tuntumaa siitä, että usko olisi ollut heille tärkeä asia, jokin oli sillä tavalla itsestään selvä, että sitä ei olisi saanut kyseenalaistaa. Arvelen että olemme nyt jo hyvin toisenlaisessa tilanteessa.

Sekä historian tulkintaamme, muistiimme että uskoomme ja arvoihimme liittyviä tulkintoja ja itsensäselvyyksiä arvioidaan ja kyseenalaistetaan. Sitä, mitä oikein tapahtui, kysytään yhä uudelleen. Viime aikoina kyseenalaistaminen on liittynyt sekä vuoden 1918 tapahtumiin että suomettumisen aikaan. Tämä on ehdottoman tärkeää. "Tule siksi mitä olet", sanoi Carl Jung. "Mikään ei muutu ennen kuin hyväksyt tosiasiat sellaisina kuin ne ovat", sanoi Fritz Perls. Nämä ovat terapian perusoivalluksia. Sovinto on mahdollista vasta todellisuuteen tunnustautumisen kautta. On uskallettava nähdä, mikä on totta. Perusoivallukset voidaan ehkä liittää myös Jeesuksen sanoihin, "Totuus on tekävä vapaaksi". Tämä ei koske vain henkilökoh- taista vaan myös kansallista tasoa.

Raamatun profeettojen ja Jeesuksen esimerkin mukaan omien valintojen ja yhteisön valintojen kriittinen tarkastelu on ehdottoman tärkeää. "*Ecclesia semper reformanda est*" oli myös uskonpuhdistuksen johtajatuksia. Ei ole yhtään ihmistä eikä yhtään ihmisten yhteisöä, joka ei voisi erehtyä ja ajautua kauas omistakin ihanteistaan. Tämähän on yksi Raamatun oman historiallisen kuvauksen johtoteemoja, koska se sitten yksilöitä Kainista Jaakobiin, Mooseksesta Davidiin, koko Israelin kansaa tai myöhemmin esimerkiksi apostoli Pietaria. Kun on menty väärään, silloin ainoa keino on tunnustautua tapahtuneeseen ja ottaa uusi suunta. Armo on sitä, että epäonnistumisen ja katastrofinkin jälkeinen elämä on mahdollista.

Professori Antti Eskola nosti joku aika sitten Kotimaan kolumnissaan esiin uskontunnuksen ongelman. Hän monien muiden lailla kärsi siitä, että kirkon uskontun- nukseen, sekä sen apostolisesta että Nikealaises- sa muodossa, on hyvin vaikea yhtyä, vaikka sitä kun- nioittaisikin historiallisena dokumenttina. Ajattelen, et- tä suurin ongelma ei ole se, mitä sanotaan vaan se, mis- tä vaietaan. On hyvin tärkeää sanoa ääneen se, mitä yhteisö toivoo ja mihin suuntaan pyrkii. Ekumeenisen

liikkeen piirissä onkin syntynyt monia uskontunnustuksia, joita on käytetty esimerkiksi *Kirkkojen maailmanneuvoston* kokouksissa. Yhdessä näistä – kun on ensin tunnustettu usko Jumalaan, joka antaa maan ja elämän lahjaksi, Jeesukseen, joka pyytää meitä armahtamaan toisiamme ja puolustamaan heikkoja ja Henkeen, joka vaikuttaa, muuttaa, rohkaisee ja kuljettaa – sanotaan:

– *Me emme usko vahvimman valtaan, aseiden voimaan emmekä alistamisen oikeuteen.*

– *Me uskomme ihmisoikeuksiin, solidaarisuuteen, yhteistyön voimaan ja väkivallattomien ratkaisujen välttämättömyyteen.*

– *Me emme usko rotujen eriarvoisuuteen, vieraiden vihaamiseen, toisenlaisten torjumiseen emmekä rikkaiden kansakuntien etuoikeuksiin.*

– *Me uskomme naisten ja miesten tasa-arvoon, jokaisen ihmisen oikeuteen saada osakseen hyväksyntää, ravintoa ja elämisen tilaan.*

– *Me emme usko siihen että vihasta, väkivallasta ja aliravitsemuksesta on mahdotonta päästä eroon.*

– *Me uskomme rauhan mahdollisuuteen, oikeudenmukaisuuden välttämättömyyteen ja ihmisen kykyyn muuttua.*

Tässä sanoituksissa näkyy ihmisen tahdon alueelle oleellinen asia. Siihen kuuluvat sekä Kyllä että Ei – se, mitä tahdotaan saavuttaa ja se, mitä tahdotaan välttää.

Nykyisin kirkon ja kristinuskon välttämätön kritiikki tapahtuu kuitenkin myös hyvin aggressiivisesti ja vuorovaikutusta katkaisevalla tavalla. "Usko on pelkästään epäterveellistä ja älyllisesti kestämatöntä, ja on naurettavaa sanoa, että kirkko olisi rakkauden asialla". Tämän tapaisella otsikolla kritiikki etenee.

Kuuntelin joitakin aikoja sitten kiinnostuksella Kirsi Virtasen esitystä radiossa. Siinä tämä tarkasteli kirkkoa ja uskoa virkistävän kriittisesti. Niin ainakin aluksi tuntui. Hän siteerasi Martti Lutherin hirveitä ohjeita vanhemmille siitä, miten kehitysvammaiset lapset on mieluummin heitettävä virtaan kuin uuvuttava heidän hoitamisessaan. Onpa hyvä ja kauhea kuulla ajattelin. Sama Luther, joka monessa asiassa oli niin ehdottoman humaani, ihmisen arvoa ja oikeuksia puolustava ihminen, saattoi tässä kohdassa olla, ehkä yhteisönsä tavoin, näin väärässä. Odotin radio-ohjelman jatkoa mielenkiinnolla. Olisi vähintäänkin kohtuullista, että kerrottaisiin, miten niin Saksassa kuin Suomessa kehitysvammaisten hoito alkoi ja on myös jatkunut pitkään juuri kristillisten ryhmien ja laitosten aloitteesta ja toimesta. Millaisen taistelun kautta muutos yhteisössä tuli heidän ansiostaan mahdolliseksi? Sitä ei kuitenkaan sanottu, mikä teki mielestäni kritiikistä vääristyneen.

Kritiikin ja hyökkäysten kärjistyminen myös meillä selittyy mielestäni fundamentalistisen, evankelikalaisen, kreationismia opettavan ajattelun tulon myötä. Se edustaa tietoa vastaan kapinoivaa uskon tulkintaa, jonka kanssa minä en tiedä löydäkö mitään yhteistä.

Jos vuosia sitten kohtasin noin kolmekymppisen insinöörin, joka selitti minulle, miten luovuttamatonta on tietää, että maailma luotiin kuusi tuhatta vuotta sitten kuuden kaksikymmentä neljä tuntia kestäneen vuorokauden aikana. (Paholainen on piilottanut erämaihin kaikenlaisia dinosauruksen luurankoja jotta taakseen meitä harhaan, mutta uskova tietää, mikä on totta – näin väittävät jotkut amerikkalaiset tämän uskon edustajat.) Olen siitä pitäen yrittänyt ymmärtää, miten näiden ihmisten ajattelu toimii. Miten voi luottaa autoonsa tai hädän hetkellä leikkaavaan kirurgiin, jos tieteellisellä tiedolla ei ole mitään merkitystä?

Ainoa keksimäni selitys on se, että jos ihminen jossain vaiheessa työntää jonkun asian lokeroon "usko", niin siihen osastoon ei kriittinen tieto ulotu. Nämä ihmiset ovat sijoittaneet maailmaa ja sen syntyä kuvaavan

tiedon tuohon lokeroon. Tämä on hyvin vierasta Luterilaiselle ajattelulle. Lutherilaisen ajattelun mukaan ihmisen järki on Jumalan lahja. Sen kautta saatua tietoa tulee kunnioittaa ja käyttää lähimmäisten ja luomakunnan hyväksi parhaalla mahdollisella tavalla. Tieto ei ole vain luvallista vaan myös eettisesti velvoittavaa. Vain Jumala itse ja ihmisen ja Jumalan suhde ovat uskon lokerossa.

Kaikkein valitettavinta niin sanotussa fundamentalistisessä kristillisyydessä on tapa, jolla se vie Raamatun pois ihmisiltä. Ikään kuin Raamatun lukemattomia historiallisia kerroksia, ristiriitaisuuksia ja ajattelun syvälistä kehitystä ei olisi olemassakaan. Pitäisi ottaa joko kaikki tai ei mitään. Raamattu on kokonaisuudessaan Jumalan itsensä kirjoittama, sanoi eräs nainen minulle. Eiväthän fundamentalistit hekään kuitenkaan kaikkea ota. Vain jotain valitaan. Nykyisin valitaan Mooseksen lukemattomista puhtaussäännöistä ja Paavalin ohjeista se, mitä sanotaan miesten välisestä seksuaaliaktista. Kirkko maksaa mielestäni nyt kovan hinnan siitä, ettei 60-luvulla raamattukriittistä julkista keskustelua käyty riittävästi muual- la kuin Hymyn ja Seuran palstoilla.

Miten me tulemme toimeen kaiken sen valtavan tiedon kanssa, jota on tarjolla? Miten me tulemme toimeen sen globaalin todellisuuden kanssa, joka työntyy median kautta koteihimme ja arkeemme? "Minähän en ruohoja syö", sanoi eräs vanhempi savolaismies. "En minä usko, että niitä vitamiineja on olemassakaan", hän jatkoi. Hän oli siis linjalla: Näytä minulle vitamiini niin minä uskon.

Ei ole minullakaan helppoa. Sekä mikrokosmos että kosmos tuottavat suuria vaikeuksia. Haluaisin ymmärtää, mitä Cernissä tapahtuu. Mitä oikein ammutaan, millä välineellä ja miten syntyvä törmäys todennetaan? Näyttäisikö joku minulle? Entä maailmankaikkeus? Mitä siitä voi todella ymmärtää? Sen ymmärrän, että *Tähtien sodan* tarinoissa (jotka jollekin ovat uskontoa vastaava maailman kuva) minua hermostuttaa se, että planeetalta toiselle siirrytään vähän niin kuin meillä Keravalle tai Turkuun. Se vääristää sitä huimaavaa todellisuutta, mistä planeettamme ja aurinkokuntamme on osa. Tämäkö ymmärtämisen ylivoimaisuus on osittain syynä erilaisten fundamentalististen ryhmittymien syntyyn?

Olemme viime vuosikymmeninä saaneet todistaa erilaisten uskontokuntien, uskomusten ja taikauskojen räjähdysmäistä kasvua kulttuurissamme. Suomessa on rekisteröityjäkin uskonnollisia yhteisöjä lähes seitsemän kymmentä. Niiden lisäksi on laskettava lukuun kaikki ne terveyden ja kauneuden hoitoon liittyvät uskomukset, joiden pitäisi pelastaa meidät.

Kun niin sanottu New Age erilaisine ilmenemismuotoineen tuli meille, suhtautuivat useat siihen hyvin pelokkaasti ja torjuvasti. Tällä hetkellä voimme ehkä todeta, että tämä uskomusten ja käytäntöjen moninaisuus on auttanut kristittyjä sekä meillä että muualla palaamaan juurilleen – hiljaisuuteen, mietiskelyyn, omaan mystiikan perinteeseensä ja rukous-elämäänsä. Silti todellisuus auttavan ja syventävän tiedon sekä huuhaan välimaastossa on hämmentävää. Minulla on henkilökohtaisesti jo viiden-toista vuoden ajalta kokemusta siitä, miten yksinkertainen Reiki-hoito, jossa ei ole kyse mistään muusta kuin kiireettömästi käten päällä pitämisestä, vaikuttaa unen laatuun ja saattaa merkittävästi auttaa kivuissa. Mutta entä toisen asteen Reiki? Minun pitäisi uskoa siihen, että tekemällä tiettyjä viittomia pääsen osalliseksi kosmisesta energiasta! Tämä tuottaa jo ehdottomasti vaikeuksia.

Jokin aika sitten eräs STT:n nuori toimittaja kysyi minulta, uskonko Jumalaan. Radio-ohjelmassa minun kuultiin vastaavan: "Suhtaudun vakavasti siihen vaihtoehtoon, että Jumala on." Tosiasiassa kävimme pitkän, ohjelman ulkopuolelle jääneen keskustelun siitä, mitä Jumala voisi olla. "Minä olen" oli ainoa nimi, jota vanhassa testamentissa oikeastaan sai Jumalasta käyttää. Kuvaa hänestä ei ehdottomasti saanut tehdä. Keskustelun lopulla sanoin, että jos pitää kiteyttää se, mitä Jumala on, en voi muuta kuin sanoa uuden testamentin mukaisesti: Jumala on rakkaus.

Onko hyvyys jotain olemassa olevaa? Emmekö me eri tavoin kysy tätä?

C. S. Lewis, jonka *Narnian aikakirjoja* perheessäni on ilolla luettu jo neljässä sukupolvessa, sanoo esseessään näin: "Sen jälkeen kun olemme hyväksyneet, että ihminen ei sovelleta rationaalista ajattelua järjettömään todellisuuteen vaan päinvastoin on vastaanottavainen rationaalisuudelle, jolla maailmankaikkeus on kyllästetty, ei ole mitään perustetta väittää, etteikö myös hyvyys, jolle olemme vastaanottavaisia, olisi jotain todellisesti olevaa."

Toinen ajattelija, jesuiitta paleontologi Pier Teilhard de Jardin, joka on ollut minulle ja monelle muulle etenkin katolisessa maailmassa hyvin merkittävä, kuvaa hienosti evoluutiota. Ensin syntyy aine, sitten elämä. Sen jälkeen syntyy tietoisuus ja sitten yhdessä tietäminen. Sen jälkeen tulee rakkaus, ei kylmä rakkaus, jollaisena sen nyt enimmäkseen tunnemme vaan lämmin rakkaus, joka on maailman varsinainen energia ja josta näemme nykyisin vasta ensimmäisiä oireita. Elämän tulevaisuus ihmisen kohdalla riippuu tästä. Ihminenhan voi kyllä osoittautua myös evoluution

erehdykseksi. "Maapallon hirviölaji", kuten sanoi eräs suomalainen biologi, jonka nimeä en valitettavasti muista.

Viime vuosina kuulemassani keskustelussa evoluutiosta olen enimmäkseen kuullut sen kaltaisia kommentteja, ettei evoluutiolla voi olla mitään juontaa, eikä voi sanoa että jokin elämän muoto olisi toista tärkeämpi. Hiljattain tv:ssä lähetetyssä, professori Esko Valtaojan johdolla käydyssä hienossa keskustelutarjassa, jossa pohdittiin olevaisen olemusta (ja jonka kriittisessä tarkastelussa Jumalan olemassaololle jäi ikään kuin marginaalinen mahdollisuus) puhuttiin lopulta kuitenkin ihmisen tärkeydestä. Valtaoja nimittäin päätti sarjan sanomalla jotenkin näin: "Ehkä me tällä planeetalla olemme olemassa, jotta maailmankaikkeus meidän kauttamme näkisi itsensä". Jumala loi ihmisen, jotta hänen ei tarvitsisi olla yksin. Tämän tapainen ajatuskulku on myös siinä muinaisessa luomiskertomuksessa, joka vanhaan testamenttiin on tallennettu.

Onko mahdollista, että emme vain me etsi rakkautta vaan rakkaus etsii meitä, vaan että rakkaus pyrkii taajuntaamme ja vaikuttamaan valintoihimme?

Mikään ei ole täyttänyt elämäni – koski tämä sitten työtä tai yksityiselämää – kuin ihmisten rakkauden etsintä. Rakkaus ei ole mikään tunne. Se on suhde. Se on suhde, johon liittyy kylläkin paljon tunteita. Valtavaa iloa ja surua, joka aina on ilon kääntöpuoli, koska kaiken hyvän, mitä elämä antaa, me joudumme myös kerran antamaan pois. Rakkauteen liittyy pelkoa, jos jokin vaara uhkaa rakkautemme kohdetta. Siihen voi liittyä valtavaa vihaa, jos joudumme petetyksi, hyljättyksi tai pahoin kohdelluksi.

Tuskin mikään yhdistää meitä ihmisiä toisiimme niin syvästi kuin rakkauden etsintä. Sen etsintä, että jokin olisi meille todella merkityksellistä ja hyvää. Me etsimme sitä kaikessa: suhteessa luontoon, kulttuuriin, työhön, toisiin ihmisiin. Meillä on syvä liittymisen tarve. Etsimme rakastettua, jonka kanssa pystymme

jakamaan elämämme, ajatuksemme, tunteemme, huolenpitoimme. Rakastettuun haluamme sitoutua. Hänestä tulee meille kiinnekohta elämässä: se minkä varassa jaksamme kohdata elämän ilon ja ahdistuksen, surun ja vaarat. Tämä kiteytyy hyvin Euroopan yhteisön "kansallislaulus", Schillerin *Oodissa ilolle*. Ilosta pääsee osalliseksi se, joka on löytänyt uskollisen puolison. Ilosta pääsee osalliseksi myös se, joka voi sanoa olevansa "ystävänsä ystävä" (siis se, jolla on molemminpuolinen yhteys toiseen ihmiseen) tai joka voi kutsua edes yhtä toista sielua "omakseen".

Vuosisatoja kestäneen kehityksen tuloksena olemme länsimaissa päässeet siihen unelman täyttymykseen, että jokaisella on periaatteessa oikeus liittyä yhteen toisen kanssa ja nimenomaan itse valitsemansa ihmisen kanssa. Nyt vielä käymme taistelua siitä, onko tämä liittymisen oikeus myös seksuaalivähemmistöillä – onko myös heillä oikeus rakkauden syvään ulottuvuuteen, omaan lapseen.

Jos tämä yhdistää meidät luottamuksellisen keskustelun tasolla, niin kyllähän se myös täyttää lehdistöämme, kirjojemme, elokuviamme sisältöä. Miten tätä keskustelua käydään? Mielestäni se heilahtelee hyvin ahdistuneen pinnallisen seksistisen kulttuurin ja hyvin rehellisen henkilökohtaisen tilityksen välillä. Se on monesti kaksinaismoralistista. Joka toinen hetki paheksutaan rajusti "syvähyppyjä" ja "salarakkaita", joka toinen hetki taas ihannoidaan raskaiden vaiheiden jälkeen löytynyttä, uutta kumppanuutta.

Onko meillä toivoa? On, koska yhdessä uskallamme paremmin tulla tietoisiksi siitä, mikä on totta ja nähdä edes joitakin askelia rakkauden suuntaan. Tämä on mahdollista sekä lähisuhteissamme että koko yhteisössä.

*"Toisillemme tueksi meidät annettiin
lähteiksi arjen autiomaihin
lohduttavaksi läheisyydeksi
– yhdessä avaamme valon portin"*

(Pia Perkiö) ■

VASEMMISTO TARVITSEE UUDEN ALUN

KALEVI SUOMELA

Mikko Lahtista ja minua on pyydetty tässä *Kriittisen Korkeakoulun* 40v -juhlaseminaarissa vastaamaan kysymykseen, "pysyvätkö poliittiset aatteet mukana maailman muutoksessa". Totean heti aluksi, että Mikko Lahtisen esityksessä ei ole mitään, mikä olisi ristiriidassa omien käsitysteni kanssa. Kommenttini on siksi hänen esitystään pikemminkin täydentävä kuin sitä polemisoiiva.

Yhdyn siihen Mikko Lahtisen käsitykseen, että ihmisjoukkoja yhdistäviä "suuria aatteita" on tuskin enää odotettavissa. Emme kuitenkaan pääse kokonaan eroon vanhoista aatteista. Siksi otan lähtökohdakseni Karl Marxin kuuluisan lausahduksen, jonka mukaan menneiden sukupolvien ajatukset painavat lyijynraskaina ohimoitamme. Tuon runollisen lausahduksen voi tulkita lausujansatavallaanikuisesti kielteiseksi vastaukseksi meille asetettuun kysymykseen. Aatteilla on aina taipumus heijastella menneitä olosuhteita. Niiden valossa on usein vaikeaa tulkita oikein nykyisyyttä saati suunnistaa mielekkäimmällä tavalla tulevaisuuteen.

Poliittiset aatteet astuivat voimalla historian näyttämölle Ranskan vuoden 1789 suuren vallankumouksen myötä. Sitä ennen voidaan nähdä parin sadan vuoden mittainen kypsyttelyaika, jolloin filosofisesti vähä vähältä irtauduttiin käsityksestä, että Jumala on hierarkkisen maallisen vallan lähde ja säätäjä. Kuitenkin vasta Ranskan vallankumouksessa löi lopullisesti läpi

ajatus kansan suvereniteetista, siitä, että hallituksen ollakseen legitiimi, on saatava hallittujen suostumus.

Historian ensimmäinen suuri "aatteiden taistelu" käytiin nousevan liberalismien ja sitä vastustaneiden *ancien régime* kannattajien välillä. Jälkimmäisten aatteellista positiota ruvettiin kutsumaan konservatismiksi. Teollisen vallankumouksen (ja liberalismien aatteiden) edetessä ja synnytettyä uuden yhteiskuntaluokan, teollisuustyöväestön, syntyi historian toinen suuri aatteiden taistelu, joka nyt alkoi kapitalismin ja sosialismin välisenä kädenvääntönä. Tämä kamppailu on edelleen lopullisesti ratkaisematta.

On syytä kiinnittää huomiota siihen, että modernisaation "aatteelliset perversiot" fasismi ja kommunismi rakensivat oman legitimitteettinsä niinikään kansansuvereniteetin modernille lähtökohdalle. Ne vain antoivat sille totalitarismin oikeuttavan tulkinnan. Edellinen suhtautui demokratiaan avoimen halveksuvasti, jälkimmäinen väärensi demokratia-sanan oman hallintojärjestelmänsä ylistykseksi.

Voitokkain aate?

1990-luvulla Neuvostoliiton ja kommunismin romahduksen jälkeen hegemoniseksi aatteelliseksi paradigmaksi nousi uusliberalismi, jonka mukaan demokratia ja kapitalismi – markkinataloudeksi käsitettynä – merkitsevät historian (ts. aatteellisten ristiriitojen ja

taisteluiden) loppua, saapumista pääteasemalle. Merkittävän poikkeuksen tästä hegemonisesta tulkinnasta tekee Columbian yliopiston valtiotieteen professori Sheri Berman, joka vuonna 2006 ilmestyneessä kirjassaan *The Primacy of Politics* sanoo, että historiallisista kamppailuista voittajana ei ole suinkaan selvinnyt liberalismi, vaan sosiaalinen demokratia, jota poliittisesti ovat edistäneet suoranaisesti demokraattinen sosialismi ja välillisesti myös "sosialismin" totalitaristiset muodot.

Miksi sosialistisen aatemaailman aktiivisten kannattajienkin on vaikeata nähdä, että Sheri Berman on oikeassa? Puhumattakaan muiden vaikeudesta? Suorastaan koomisen ajankohtaisen muodon tämä kykenemättömyys nähdä sai esimerkiksi juuri käydyissä kunnallisvaaleissa. Asiallisesti vaalitaistelu käytiin siitä, mitkä puolueet ja ketkä henkilöt ajavat tehokaimmin vasemmistolaisia tai sosialistisia tavoitteita. Vaalit näyttivät kuitenkin oikeiston murskavoitolta ja vasemmiston tappiolta – mitä ne tietysti puhtaasti puoluepoliittisessa mielessä, mutta todellakin vain siinä mielessä, olivatkin.

Toisen ajankohtaisen esimerkin käsitteiden sotkuisesta – mutta aikaisemmista ajatusmuodoista loogisesti juontuvasta – ymmärtämistavasta tarjoavat myös kommentit parhaillaan koettavan finanssikriisin hoitoyrityksistä. Kun hallitukset pumpaavat rahaa luottolaitosten pelastamiseksi konkurseilta, ja saavat vastineeksi pankkien osakkeita, monet kommentaattorit kutsuvat tapahtumaa sosialisoinniksi.

Sosialismia ei siis nähdä siellä, missä sitä on, mutta toisaalta sitä nähdään sellaisessa, missä sitä ei ole! Ymmärtääksemme tämän paradoksin meidän on tarkasteltava sosialistisia aatteita *in statu nascendi*, eli syntymänsä vaiheessa.

Harhan syntyhistoria

Poliittisena liikkeenä ja ideologiana sosialismin loi ja vakiinnutti Karl Marxin nimeen vannova Saksan sosiaalidemokraattinen puolue 1800-luvun viimeisen neljänneksen aikana. Vaikutusvaltaisain yksittäinen

auktoriteetti tässä prosessissa oli Karl Kautsky. Hänen kanonisoimassaan marxismissa toisiaan loogisesti seuraavat elementit olivat: lisäarvoteoria, riiston käsite, luokkayhteiskunta, luokkataistelu ja vallankumous.

Kautskyn järjestelmässä vallankumous oli demokraattinen tapahtuma, joka nojasi väestön enemmistöksi kohonneeseen proletariaattiin ja kapitalismin kriisiytymiseen. Vallankumous merkitsi tuotantovälineiden ottamista yhteiskunnan haltuun eli Marxin sanoin "pakkoluovuttajien pakkoluovuttamista". Jo omana aikanaan Kautsky sai omassa puolueessaan kritiikokseen Eduard Bernsteinin, joka näki kautskylaisessa kapitalismin kriisin odottelussa työväenliikettä passivoivan elementin. Hän kehotti työväenliikettä aktiiviseen reformipolitiikkaan sekä ammattiyhdistysliikkeessä että puoluepoliittisessa toiminnassa. Teoreettikkona ja kaiken viisauden lähteeksi kohotetun Marxin tuntijana Bernstein ei kuitenkaan ollut Kautskyn veroinen. Vaikka saksalainen sosiaalidemokratia käytännön toiminnassaan lähtikin noudattamaan Bernsteinin suosittamaa pragmatismia, yhteiskuntateoriassaan ja ideologiassaan se säilytti kautskylaisen käsitteistön ja retoriikan, joissa oleellisena elementtinä oli vallankumous.

Vallankumous merkitsi perspektiiviä yhteiskunnan vaihtumisesta kapitalistisesta sosialistiseksi, selvää historian taitekohtaa, järjestelmän muutosta. Kun Lenin lokakuussa 1917 kaappasi bolshevikeille Venäjän vallankumouksen, Kautskyn kritiikki sitä kohtaan jäi hampaattomaksi. Hän kykeni oman yhteiskuntateoriansa perusteella sanomaan vain, että vallankumousta ei olisi saanut tehdä epädemokraattisin keinoin. Sitä hän ei kyennyt kieltämään, että kyseessä oli sosialistinen vallankumous. Ja se kovettui neuvostovallan vakiintumisen myötä universaaliseksi totuudeksi. Kun Venäjä aikanaan otti nimekseen Sosialististen Neuvostotasavaltojen Liitto, kukaan ei protestoinut. Neuvostoliitto oli siis sosialistinen maa myös länsieurooppalaisten sosialistien mielestä, vaikkakin väärin perustettu.

Paluu hukattuun mahdollisuuteen?

Marxilainen sosialismi olisi ollut mahdollista popularisoida pohjautumaan kokonaan toisenlaiselle logiikalle kuin sille, joka toteutui kautskylaisen sosiaalidemokratian muodossa. Logiikan lähtökohtana ei silloin olisi ollut lisäarvoteoria ja riisto, vaan yhteiskunnan ja tuotannon sosiaalisen luonteen räjähdysmäinen lisääntyminen teollisen vallankumouksen myötä. Tämän ihmisten ehdotonta keskinäistä riippuvuutta korostavan lähtökohdan perustalle olisi ollut rakennettavissa yhteiskuntateoreettinen ohjelma, joka ei korosta luokkien konfrontaatiota ja taistelua, vaan demokratiaa ja sosiaalista tasa-arvoa.

Näin nähtynä sosialismista olisi alun perin tullut liberalismiin rinnastettava poliittinen filosofia, jonka käytännöllinen merkitys olisi ollut siinä, että se olisi liberalismiin tapaan ohjannut tavoitteiden asetantaa poliittisessa toiminnassa keskeisille arvoilleen antamiensa tulkintojen avulla. Poliittisena filosofiana sosialismi olisi voinut väittää edustavansa modernimpaa ja realistisempaa ihmis- ja yhteiskuntakäsitystä kuin individualismia ja yksilöllistä ansioitumista ylikorostava liberalismi.

Emme tietenkään voi tietää, minkälaisena Euroopan poliittinen historia olisi toteutunut, jos varhainen sosialistisen liikkeen teorianmuodostus olisi valinnut tämän lähtökohdan. Olettamuksena voi silti esittää, että eurooppalaiset hyvinvointivaltiot olisivat ehkä syntyneet nopeammin, ja sekä valtioiden että ylikansallisten järjestöjen roolista sosiaalisen tasa-arvon turvaavan hyvinvointijärjestelmän edistäjinä vallitsisi nykyistä suurempi konsensus.

Eurooppalaisen poliittisen kulttuurin nykytilanteessa voidaan nähdä "sheri bermanilainen" paradoksi. Yhteiskunnan instituutiot ja käytännöt ovat pitkälle muovautuneet sosiaalisen demokratian tai demokraattisen sosialismin tavoitteiden mukaisiksi, mutta sosialistien muun yhteiskunnan lailla ovat yhteiskunnallisen todellisuuden hahmotuksissaan liberalistisen kapitalismin hegemonisten tulkintojen vankeja.

Uusliberalismin nousu vahvaan hegemonia-asemaan on 70-luvulta lähtien merkinnyt hyvinvointivaltiossa tuloerojen räikeää lisääntymistä ja täysin tarpeettoman absoluuttisenkin köyhyyden syntymistä. Hyvinvointivaltion puolustajana vasemmisto on jäänyt käymään ponnetonta torjuntataistelua, joka sen omienkin kannattajien silmissä näyttää taistelulta tuulimyllyjä vastaan. Oikeistohan ei ole purkamassa hyvinvointivaltioita, se on "vain" jakamassa varallisuuden ja tulot uudelleen. Vallitsevassa hegemoniassahan menestyvät ne, jotka ovat sen ansainneet.

Vasemmiston sosiaalisen egalitarismin tavoitteet eivät tule enää koskaan edistymään konfrontaatiopoliitikalla. Menestyäkseen vasemmiston on uudistuttava. Uudistuminen ei kuitenkaan voi tarkoittaa sosialismin hylkäämistä, vaikka se kayskylais-leniläisissä muodoissaan on johtanut umpikujaan. Vasemmiston on aktiivisesti hylättävä noiden ajatusmuotojen tarjoama todellisuuden – ja sosialismin itsensä – tulkinta. Vasemmiston on tulevaisuudessa pidettävä toimintansa lähtökohtana sosialismia, mutta nyt liberalismiin ylittävänä – ei sen hylkäävänä – ideologiana ja poliittisena moraalina.

Vasemmiston ideologinen uudistuminen ja ajanmuakaistuminen – tai itse asiassa paluu menetettyihin mahdollisuuksiin – ei nostane sitä yksin hegemoniseen asemaan, mutta sosialistisen poliittisen filosofian nouseminen tasa-arvoiseksi näkökulmaksi liberalismiin rinnalle politiikan ja yhteiskunnallisen kehitysohjelmien arviointiperusteena tehnee yhteiskunnallisesta kehityksestä itsestään kaikkien kannalta siedettävämmän. ■

Kirjoittaja emeritus tutkimus- ja viestintäjohtaja, joka on 60-luvun alusta lähtien osallistunut yhteiskuntapoliittiseen keskusteluun. Hän on ollut Kriittisen Korkeakoulun hallituksen jäsen kahdessa jaksossa 80- ja 90-luvuilla.

TET Kriittisessä

Kaikki eivät ehkä tiedä mitä TET eli työelämään tutustuminen on. Se on kahden viikon pituinen työhön tutustumisjakso, jonka aikana yhdeksäsluokkalainen tutustuu eri alojen työtehtäviin. Tutustumispaikan voi löytää kysymällä esimerkiksi yrityksistä, kahviloista jne.

Itse olen ruotsinkielisestä Rudolf Steiner -koulusta. Olikin hauska yhteensattuma, että onnistuin saamaan Kriittisestä korkeakoulusta TET-paikan, koska – vaikka en sitä vielä tiennyt – Steinerin koulun ja Kriittisen korkeakoulun välillä on yhteys. Huomasin tämän, kun kävin vanhoja papereita läpi. Niissä mainittiin Steinerkoulu moneen kertaan ja kävi ilmi, että molempia oli ollut perustamassa filosofi Reijo Wilenius.

Elli Arivaara-Ebbe auttoi minua saamaan harjoittelupaikan. Hän pitää Kriittisessä korkeakoulussa sokraattisia dialogeja ja tämän lisäksi hän on äitipuoleni. Luulenpa, että Kriittinen korkeakoulu on yksi parhaista TET-paikoista minkä steinerlapsi ikinä voisi saada.

Työhön tutustumisessa sain seurata kurssisihteeri Anu Virtasen työtä, joka näytti olevan melko haastavaa, koska tehtäviä oli niin paljon sekä toimistossa että toimiston ulkopuolella.

Olen lisäksi tutustunut erilaisiin työtehtäviin: Olin Heli Heikkisen taidekoulussa mallina! Oli melko haastavaa seistä samassa asennossa niinkin pitkään kuin 20 minuuttia yhteen menoon. Onnekseni sain kuitenkin pitää tauon aina 20 minuutin välein. Kyllä kantapää oli jälkeenpäin kipeä, mutta olihan kokemus jännä.

Toimistossa olen tehnyt vaikka mitä! Tehtävää oli riittävästi ja se oli onneksi myös hyvin monipuolista (en kyllä tylsistynyt!). Yhtenä päivänä ompelin verhoja, toisena taas leimailin kirjoja. Eräänä aamuna kirjoittelin sähköpostia, toisena kävin rautakaupassa.

Aikani Kriittisessä korkeakoulussa oli paljon parempi kokemus kuin ikinä olisin uskonut, sillä aivan ensimmäinen vaikutelmani oli hieman erilainen kuin mitä kuvani on nyt. Noin kaksi vuotta sitten kävin ensikertaa Kriittisessä korkeakoulussa Ellin kanssa ja sain hieman ”tylsän” vaikutelman paikasta. Nukahdin jopa pöydän ääreen kun Eero Ojanen ja Elli suunnittelivat filosofian koulutusta. Voitte siis uskoa, että olin hieman huolissani ennen ensimmäistä päivääni Kriittisessä, mutta kuvani muuttui, kun vihdoinkin saavuin paikalle. Kaikki olivat sekä mukavia että auttavaisia ja pääsinkin melko nopeasti mukaan päivän rytmiin.

Mitä työhön tutustuminen opetti? Opin muun muassa käyttämään päivitysohjelmia, seisomaan mallina ja ennen kaikkea opin, että yksi koulu voi sisältää monia eri kouluja.

Cecilia Ebbe

KASVATUS JA ARVOT -seminaari

Kirjoitus perustuu Suvi Hansteen seminaarin sisällöstä laatimaan koosteeseen.

Kriittinen korkeakoulu järjesti lokakuun alussa *Kasvatus ja arvot* -seminaarin. Tieteiden talon kahdeksankymmenen hengen sali oli päivän mittaan parhaimmillaan täynnä.

Ohjelma sisälsi kymmenen alustusta, sekä kommenttipuheenvuoroja ja yleisökeskustelua. Avauspuheenvuorossa Timo Jantunen kertoi, että tilaisuuden taustalla oli paitsi tarve nostaa esille kestäviä arvoja, myös tarve pysähtyä ruotimaan arvojen juuria. Seminaarissa painottuikin arvojen filosofisten perusteiden pohtiminen. Käytännön kasvatustilanteiden eettiset ja moraaliset ongelmat sekä henkilökohtaiset kannanotot saivat hieman vähemmän huomiota. Paljon sanottiin silti myös koulusta ja kasvatuksesta, luovuuden ja mielikuvituksen merkityksestä, ihmisyydestä, yksilöstä ja yhteisöstä. Osa seminaarin alustuksista on tässä lehdessä omina artikkeleinaan, tässä koosteessa referoidaan muita alustuksia ja puheenvuoroja

Totuus, hyvyys ja kauneus – kovat tosiasiat

Ensimmäisenä alustanut filosofi Eero Ojanen pohti arvojen ongelmaa ja arvojen olemassaoloa yleisellä tasolla. Arvojen objektiivisuutta korostetaan liian vähän ja arvojen objektiivisuutta on vaikea myöntää – eihän sitäkään pohdita, onko talous olemassa. Arvojen kriteerien ei Ojasen mukaan tarvitse olla joka ikisen maailman ihmisen hyväksymiä ollakseen objektiivisia. Yleensä ajatellaan, että jollei kriteereitä tai arvojen olemassaoloa pystytä todistamaan, arvot ovat subjektiivisia, mutta mikä niiden subjektiivisuuden sitten todistaa? Sosiaalinen konstruktio ei myöskään ole vastaus arvojen perimmäiseen luonteeseen.

Ojasen mukaan objektiiviset arvot liitetään usein autoritaarisuuteen ja totalitarismiin, mutta asia on jopa päinvastoin: yhteiset arvot ovat edellytys esimerkiksi suvaitsevaiselle keskustelulle; auktoriteetin määräämät arvot sen sijaan

Kuva: Elliina Peltoniemi

ovat subjektiivisia. Ääri-ilmiöt liittyvät Ojasen mukaan juuri arvojen subjektivismiin ja relativismiin.

Millaisia arvot sitten ovat? Useiden filosofien mukaan hyvyys, totuus ja kauneus ovat jollain tavalla aivan erityisiä arvoja. Ojanen haluaa nähdä arvot nämä pikemminkin maailmaa ylläpitävinä "kovina tosiasioina" eli ideoina. "Näitä me emme valitse, vaan elämme niissä." Nämä arvot kuuluvat ihmisen liian vähän tutkitun ylitajunnan alueelle.

Arvot yhteiskunnassa – arvokeskustelu koulussa

Teologi ja filosofi Terho Pursiainen aloitti alustuksen kommentoiden Ojasen esittämiä ajatuksia ja pyrkien tuomaan arvot konkreettisemmalle tasolle: "Arvo on asia, joka on arvokas. Olemme halukkaita luopumaan jostakin toisesta tämän hyväksi." Arvot näkyvät siinä, mihin ihminen käyttää elämänsä resurssit. Pursiaisenkin mukaan on olemassa asioita, joita "olisi

syytä arvostaa". Esimerkkinä hän mainitsee moraalin: se perustuu keskinäiselle luottamukselle, joka on ihmisille yhteinen piirre.

Pursiainen tuo esiin yhteiskunnan arvojen ja koulun arvojen välisen jännitteen: Mediassa kohtaamme joka päivä yhteiskunnallista kiusaamista esimerkiksi tositv-ohjelmissa ja tv-kilpailuissa sekä iltapäivälehtien journalismissa. Onko ihme, jos koulussakin kiusataan? Toisena yhteiskunnallisen kiusaamisen muotona Pursiainen mainitsee demokraattisen vaikuttamisen periaatteen, jossa keinoja kaihtamatta kilpaillaan kansan suosiosta. Pursiainen korostaa, että koulu on nähtävä osana yhteiskuntaa ja että koululaisia on valmennettava siihen yhteiskuntaan, jossa eletään eikä johonkin muuhun. Samalla koulu on kuitenkin nähtävä myös kumouksen välineenä. Oppilailta on odotettava kumouksellisuutta, ja on pyrittävä toimimaan sietämättömän yhteiselämän muuttamiseksi.

Pursiaisen mukaan ihmisarvon käsite on otettava koulun sisäisen arvokeskustelun pohjaksi. Mutta kenen agentti koulu perimmältään on? Tässä Pursiainen nostaa esiin hobbesilaisen ihmisarvon, jonka hän näkee "epäilemättä oikeutettuna näkökulmana yhteiskunnallisessa ja koulukeskustelussa, vaikkakin se on ikävä ajatus ihmisarvosta". Kuvaavana esimerkkinä Pursiainen vertaa Jeesuksen ja Osama Bin Ladenin hobbesilaista ihmisarvoa. Taustalla on ajatus: "jotta ihmiset olisivat toisilleen mahdollisimman paljon hyödyksi ja iloksi". Näihin ajatuksiin Pursiainen liittää Kantin näkemyksen jokaisesta ihmisestä itseisarvona – ihminen on päämäärä itsessään. Hobbesin ja Kantin välinen "sanakirjajärjestys" on Pursiaisella: "Kant ensisijainen, sitten vasta Hobbes". Näin ollen koulun tehtävänä on kasvattaa sellaisia kansalaisia, jotka tunnustavat toisen ihmisen itseisarvon ja antavat sille mahdollisimman paljon tilaa. Koska pelkkä tilan antaminen ei riitä, kolmas periaate ja koulun tehtävä on *empowerment*, eli yksilön voimaantuminen. Tämän Pursiainen näkee ehkä koulun vaikeimpana tehtävänä.

Näitä alustuksia kommentoinut professori Veli-Matti Värri katsoi, että kasvatuksessa toivon horisontin on oltava läsnä. Lapsi odottaa meiltä vastuuta ja ratkaisuja, lapsesta on pidettävä huolta. Kysymys on kasvatusperspektiivin palauttamisesta: elämme antiessentiaalismin aikaa, ja on paljon rinnakkaisia kertomuksia – uskonto, tie jne. Tämä perusdilemma voi aiheuttaa esimerkiksi nihilismia ja yli-ihmisoppia, jos arvot on asetettava yksin muista riippumatta. Tässä kaivataan yhteisöllisyyttä, mutta mitä yhteisöllisyys oikeastaan on?

Dosentti Simo Skinnari totesi työelämän vaatimusten tunkeutuvan kouluun. Työelämässä ihminen on aina korvattavissa, mikä aiheuttaa tarkoituksettomuuden tunnetta. Se, mikä saa ihmisen tuntemaan itsensä ainutkertaiseksi, on puolestaan rakkaus. Miten autamme Pekkaa löytämään oman "pekkuutensa" ja Maijan "majuutensa"?

Yleisökeskustelussa todettiin muun muassa, että aikuisten vaihtuvuus on uhka lasten yhteisöllisyydelle. Opettajien vaihtuessa opettajan ihmisarvo tavallaan laskee, koska "aina tulee uusia opettajia".

Hyvä kasvatus kautta aikojen

Jyväskyläläinen historianopettaja Heikki Marjomäki aloitti alustuksensa toteamalla "ei ole hyvää kasvatusta kautta aikojen; on vain pyrkimyksiä tavoittaa se eri aikoina". Marjomäen mukaan kasvatuksella on januksenkasvoinen luonne: se on aina jotakin "ei vielä" – aina tilassa ja ajassa olevaa, uuteen ja tulevaan pyrkivää. Toisaalta kasvatus voi olla myös reaktiota, pyrkimystä hallita mennyttä ja jotakin jo koetun välittämistä – "ei enää". Vaikka kasvatus voi olla uuteen ja tulevaan suuntautuvaa, se on kuitenkin aina samalla epäajanmukaista, riittämätöntä ja kestäväntöntä.

Alaotsikossaan "kaksi askelta eteen, yksi taakse" Marjomäki lainasi V.I. Leniniä, mutta mainitsee varoittavina, monologista kasvatusta edustavina esimerkkeinä neuvostoajan yhteisöllisen kasvatuksen ja Platonin ihanneyhteiskunnan. Tässä yhteydessä hän viittasi Richard Sennettin tuhoavan yhteisöllisyyden käsitteeseen. Hyvä kasvatus on aina dialogia ja siihen pyrkimystä. Silloin on myös mahdollisuus vetäytymiseen ja yksinäisyyteen. Hyvässä kasvatuksessa toimii kunnioituksen ja vastavuoroisuuden jännite, ja näiden periaatteiden noudattaminen.

Kasvatuksen teorioissa on aina kuviteltu *oppilas*, jonka kanssa pyritään kohti jotakin "ei vielä". Miten kasvattaja ja kasvatettava löytävät paikan, joka on intensiivinen, kiehtova, outo, vieras ja jotakin eriaikaista? Näissä kasvatussuhteen tekijöissä piilee suhteeseen sisältyvä houkuttelevuus.

Marjomäen mukaan tärkeää on *kairos*, ei *khronos*: "ei auta, jos oppilaalle sanotaan, että ymmärrät kyllä tämän tiedon tärkeyden sitten ensi vuonna... vastaus on annettava heti, ei vuosien päästä." Näin kasvattajan tehtävänä on tuoda tällainen otollinen hetki ulottuville.

Historiakatsauksessa Marjomäki nosti esiin renessanssin ja humanismin keskeisinä tekijöinä: Petrarcan vuorimaisema ja minän löytäminen, Rabelais'n Pantagruelin kasvatusta, Pico della Mirandola ja Montaigne. Renessanssihumanismi avasi oman minän merkityksen: ihminen ei ole tyhjä taulu. Rousseau'n perintönä kasvatuksen historiassa on se, että "vain omakohtaisiin ponnistuksiin saavutettu tieto on merkityksellistä" ja Goethen lisänä se, että tämä tapahtuu "kokemuksen vapaassa hengessä".

Antiikin lahja eurooppalaisille oli ajatus vapaiden ihmisten kasvamisesta – kasvaminen ja oppiminen voivat tapahtua vain vapaassa ilmapiirissä, ei missään muussa. Keskiajan kirkkoisiltä periytyy ajatus kasvamisen ja kasvatuksen hengellisestä, vieraasta, oudosta ja tavoittamattomasta luonteesta. Siihen liittyy mysteeri, eikä sitä voi selittää puhki. Renessanssin ja humanismin perintöä on ihmisen arvo ja kasvatuksen optimistinen ulottuvuus. Valistuksen ajalta periytyy ristiriitaisuus, jonka halkeamista elämme tällä hetkellä. 1800-luvun uushumanismi ja romantiikka toi kasvatukseen kansallisen ohjelman ja fichteläisen ajatuksen uuterrasta ihmisestä; 1900-lukua leimasi autoritaarisen ja antiautoritaarisen ajattelutavan kamppailu. Tästä kilpailusta syntyi paljon vaihtoehtoisia tapoja ajatella kasvatusta, ns. vaihtoehtopedagogioita, ja esimerkiksi Deweyn ajatukset on hyvä esimerkki tästä. Nyt kasvatusta voisi Marjomäen mukaan palata antiikkiin: pitäisi elvyttää retoriikka ja dialogi – ja vain tällainen on rajana.

Hyvän kasvatuksen ehdot

Veli-Matti Värri aloitti puheenvuoronsa kysymällä "mistä perusta kasvatukselle"? Vastaus voisi löytyä Buberin ajatuksesta, että kasvattajan tehtävä on välittää kasvatettavalle olennaisia asioita maailmasta. Mitä nämä olennaiset asiat sitten ovat? Värriin mukaan kasvatuksen ehdoton lähtökohta on lapsi, ja myös kasvatustilanteissa olevan on oltava valmis kasvamaan.

Värriin mukaan vallitseva arvorelativismi synnyttää "musertavia haasteita", kuten eriarvoistumiskehityksen ja kulutuskeskeisen individualismin. Koska ihmiseltä puuttuu moraalinen suunta, syntyy anomian tunnetta ja arvostuksen tunteen puutetta. Ihmisellä on tarve tulla hyväksytyksi ja kuulua johonkin. Tässä Värri viittaa Richard Sennettiin ja Axel Honnethiin, ja kysyy, kasvaako nuori *eroksen* vai *thanatoksen* piirissä? Kulttuurissamme on vahvasti läsnä thanatos, mikä ilmenee esimerkiksi extreme-elämysten hakemisessa.

Tärkeää olisi olemassaolon arvon välittäminen nykyisessä suorituskeskeisessä ja kilpailukykyä korostavassa yhteiskunnassa. Värri esittää myös joukon kasvattajan eteen nousevia kysymyksiä: Mitä moraalisubjekti voi tarkoittaa nykypäivänä? Mikä on se traditio, johon voi sitoutua? Miten löytää uusi elämänmuoto? Onko nykyajan ihanne liikemies? "Liikemiesiäkin tarvitaan, mutta..."

Tänä päivänä koulu on "erittäin ristiriitaisten diskurssien alue". Esimerkkeinä Värri esittää, että kansallispolitiikkamme on OECD-johtoinen, ja tuo esiin PISA-testien kääntöpuolen ja uhkia, kuten: "Hyvä suomalainen koulumme standardoidaan (kuten USA:ssa esimerkiksi) ja koulua tehdään testejä varten." Värri näkee kasvatuksen "intellektuaalisena ja poliittisena haasteena". Kasvatusta ei saa olla pelkkää sosiaalistamista, vaan on tietoisesti otettava kantaa ihmisen ihanteeseen. Myös transsendentin käsite on tärkeä esimerkiksi egoismin vastaisissa pyrkimyksissä. "Kasvattajina ollaan reformaation tarpeessa. On otettava todesta kysymykset ihmisestä, kasvatuksesta ja lapsuudesta."

Mistä lapsi tulee – minne menossa?

Pastori Lasse Karlsson lähti liikkeelle nuoresta ja ihanteesta: "Jos nuori jotakin on, hän on umpi-idealisti, etsii ihanteita." Usein ihanteiden kohteena on joku aikuinen. Nuori etsii ihmisen mallia ja sen on oltava nimenomaan hyvä ihminen, ei asiantuntija tai professori, vaan "hyvä tyyppi". Nykyään aikuisia ei paljoa ole

tarjolla: "Isoisät pelaavat golfia Lanzarotella." Karlssonin mukaan media on tullut aikuisten tilalle, kasvattajaksi, ja tarjoaa osin keinotekoista ihmiskuvaa. Karlsson näkee taustalla Thomas Malthusilta ja Darwinilta lähtöisin olevat ajatukset vahvojen selviytymisestä ja taistelusta; rotuoppi ja kaksi maailmansotaa ovat tästä esimerkkinä. Lohdutuksena Karlsson näkee uusimmat tutkimustulokset, jotka "onneksi osoittavat, että biologiassa vahvin onkin se, joka pystyy organisoitumaan", ei se joka syrjäyttää tai tuhoaa.

Karlsson siirtyy tarkastelemaan ihmisen elämäntähtä ja ihmisen sisintä olemusta. Millaisena elämä näyttäytyy nuoren näkökulmasta? Eräs nuori oli Karlssonin kysyessä kuvannut, että hänen sisimpänsä on "violetti ja lämmin", joku toinen oli kuvannut sisintään lauluna, toinen äänenä. – Ihmisen sisin on siis jotakin ei-materiaalista, jota kuvataan sadun, mytologian tai uskonnon kielellä. Se voidaan ajatella ihmisen minuutena, omana kertomuksena, elämän tarkoituksena tai arvoina. Karlsson jatkaa laulu-vertausta: ruumis ja laajemmin koko ympäristö on ihmisen sisimmän, tämän laulun tai musiikin väline – soitin. Se, millainen suhde ihmisellä on näihin elämänsä "soittimiin" (oma ruumis, läheiset, ympäristö, luokka, yhteiskunta jne.), on tärkeää. Esimerkkinä Karlsson mainitsee anoreksian, joka kuvaa, että "en halua olla itessäni". Kasvattajan tehtävä on näin "kuunnella lasta ja yrittää ymmärtää, mitä se nyt siinä yrittää laulaa". Kasvatus on sitä, että tehdään tämä "paikka asumisen veroiseksi" ja liitytään fyysiseen maailmaan "musikaalisesti, kontrapunktisesti".

Karlssonin mukaan tieto- ja taitoaineiden painotukset ovat väärin päin: taito- ja taideaineiden pitäisi olla kasvatuksen ydintä. Ruumiillisuuden kautta niissä muotoutuu myös suhde fyysiseen maailmaan.

Alustusta kommentoinut opettaja Rauno Haapaniemi katsoi, että kasvatustieteen teorian ja käytännön vuoropuhelu on valitettavan heikkoa. Opettajien pitäisi käydä enemmän dialogia keskenään. Nykyään korostetaan liikaa kasvattajaa valmentajana tai ohjaajana, kun

pitäisi kiinnittää huomio kasvattajan ja kasvatettavan kohtaamiseen. Antiautoritaarisuus onneksi ojentaa kättä autonomisuudelle, ja hyvä minä-kokemus syntyy parhaiten toisten kanssa. Olennaista kuitenkin on se, miten arvot näkyvät ja toteutuvat koulussa.

Yleisökeskustelussa muistutettiin, että vaikka opettajalla on vähän aikaa yksittäiselle oppilaalle, on kuitenkin koko tunti aikaa koko ryhmälle. Tämä pitäisi ottaa paremmin huomioon. Puhutaan vain yksilön huomioimisesta, mutta kuinka huomioidaan koko ryhmä? Yhteisöllinen pedagogiikka olisi tärkeä käsite.

Mielikuvituksen ja yhteisöllisyyden kasvattaminen koulussa

Opettaja Helena Linna kertoi alustuksessaan Ymmerstan koulun kirjallisuuspiiriopetuksesta ja koulunsa yhteisöllisyydestä. Koulun periaatteena on yhteisöllisyyden tukeminen kaikessa toiminnassa ja rakenteissa. "Jokaisen tarina on tärkeä."

Linnan ajattelussa kirjallisuus, kirjoittaminen ja yhteisöllisyys kytkeytyvät narratiivisuuden käsitteen kautta: koko ihmiselämä hahmottuu kertomuksina ja "ihminen on aina tarinankertaja" (Sartre). Linna tuo esiin Jerome Brunerin näkemyksen ajattelun paradigmaattisuudesta ja narratiivisuudesta. Paradigmaattisen ajattelun avulla pyrimme selittämään fysikaalista todellisuutta; narratiivisella ajattelulla sen sijaan psyykkistä ja henkistä todellisuutta. Narratiivisen ajattelun avulla ihminen myös rakentaa identiteettinsä ja löytää paikkansa kulttuurissa. Linnan mukaan nykykoulu perustuu paradigmaattisen ajattelun kehittämiseen. Linna korostaa tekemisen tapaa, eikä tiedon määrää: "nykyään koulussa on liian kiire käydä suuri määrä materiaalia läpi."

Seuraavaksi Linna kuvaa opetuksensa periaatteita. Pyrkimyksenä on luoda luokasta tarinankertojien yhteisö. Yhteisö muodostuu yhteisen intressin ympärille, "ai- van kuten golf-klubi". Opetuksen on oltava koko ajan vuorovaikutuksellista, ja ihmisten on tunnettava toisensa, jotta hyvä yhteisö voisi syntyä. Kirjallisuuspiiri tuo

yhteisöllisen funktion kirjallisuuden opetukseen. Opettajien on tunnettava nuortenkirjallisuutta, jotta he osaisivat valita hyviä kirjoja piirin kirjallistalle – valitut kirjat tietenkin testataan oppilailla, eli vasta silloin selviää, onko opettajan valinta ollut hyvä. Hyväksi havaitut kirjat pysyvät lukemistossa vuodesta toiseen. Lukulistasta oppilas saa vapaasti valita kirjan, tarvittaessa opettaja vinkkaa. Käsittelytapa on lukijalähtöinen. Näin kirjallisuus toimii minuuden ja toisaalta myös yhteisön rakentajana. Tarinat tulevat tosiksi dialogin kautta.

"Kirjoittamisen opetus on uskoa siihen, että oppilaillani on jotain sanottavaa." Linnan pienet oppilaat tekevät omia kertomuksia sadutus-menetelmällä, jolloin isommat oppilaat kirjaavat tarinat. Ne julkaistaan kirjoina, joista tulee osa luokan omaa "kirjastoa". Kun oppilas uskoo itseensä tarinankertojana, on helpompi alkaa myös itse kirjoittamalla kertomaan omia tarinoita. Tarinan kertominen ja kirjoittaminen on myös yhteisöllistä: ideointia, palautetta ja testausta. Kirjoittamismotivaation takaa se, että saa kirjoittaa omia juttuja. Linnan oppilaat tekevät myös tarinateatteria, joka pohjautuu oppilaan kuulemiselle. Oppilas kertoo, ja toiset oppilaat rakentavat kerrotun näyttämölle.

Lopuksi Linna viittaa Isaac Basevis Singerin ajatuksen siitä, että on tärkeää tuntea, miten oma tarina sijoittuu tähän maailmaan. Mikä on se suuri tarina, johon haluan oman tarinani sijoittaa?

Veli-Matti Värri korosti kommentissaan tunteiden tärkeyttä kasvatuksessa. Empaattisuus liittyy eettisyyteen, taito- ja taideaineet liittyvät näin etiikkaan ja arvotajuuteen. Itsensä virtualisoiminen on empatiakyvyn nihiloimista, pedagogian tehtävänä on pitää maailma vireänä niin ettei tarvitse virtualisoida itseään. Matti Bergströmin toisaalla esitettyjä ajatuksia Värri kommentoi sanomalla, ettei ole todistettua yhteyttä fysiikan ja arvotodellisuuden välillä, voimme hetkeksi unohtaa aivot.

Rauno Haapaniemi muistutti miten Lea Pulkkinen, Kari Uusikylä ja Matti Rimpelä ovat antaneet rohkeita lausuntoja, jotka silti ehkä – unohdetaan, koska

syvällinen keskustelu edellyttäisi, että me aikuiset muutamme tapojamme. Kouluihin on palautettava yhteisöllisiä rakenteita ja yhteisöllinen pedagogia. Ennen yhteisöllisyyttä oli esimerkiksi lasten omista pihaleikeissä – nyt mennään tietokonepelien säännöillä...

Yleisöstä muistutettiin, miten vanhoilla ajattelijoiden on yhä annettavaa kasvatuksen tavoitteisiin: Yksilö liittyy vapauteen, yhteisö tuo rauhan.

Pedagoginen rakkaus tienä arvokkaaseen kasvatukseen

Dosentti Simo Skinnari pohti, mitä on arvokas kasvatust, mistä se koostuu ja miten se voisi toteutua. Hän näkee sen kokonaisvaltaisena (itse)kasvatuksena, joka tavoittelee totuudellisuutta, empaattisuutta, esteettisyyttä ja eettisyyttä. Hän puhuu kasvamaan kasvamisesta (vrt. oppimaan oppiminen). Tätä pedagogiikkaa Skinnari nimittää "ikuiseksi pedagogiikaksi", joka on vastakkainen nykyiselle markkinalähtöiselle tai liberalistiselle pedagogiikalle. Kasvatuksen tavoitteena on totuus, kauneus ja hyvyys, jotka hän näkee myös kasvattajan perusarvoina. Opettajan tulee suhtautua oppilaaseen kysyen: Kuka sinä olet? Miten voin auttaa sinua eteenpäin elämäsi tiellä?

Skinnari jaottelee kasvamisen alueet kolmeen osaan: ajattelun sivistys, tunne-elämän sivistys sekä tahdon ja voiman sivistys. Erityisesti murrosikäinen kaipaa Skinnarin mukaan ajattelun sivistystä ja totuudellisuutta. "Älkää siis uskoko mitä täällä puhun, mutta älkää olko uskomattakaan", esittää Skinnari. "– Täytyy siis ajatella." Tunne-elämän sivistykseen kuuluvat empaattisuus ja esteettisyys, ja ne näyttävät Skinnarin mukaan olevan nykyään hukassa. Tahdon ja toiminnan sivistys merkitsee arvojen toteutumista käytännössä.

Skinnari puhuu myös sisäisestä sivistyksestä, joka liittyy vahvasti oman itsen kokemukseen ja identiteettiin. Sisäinen sivistys pitäisi olla kasvatuksen lähtökohta. Skinnari pohtii, onko aikamme ihmiseltä identiteettiä tai elämäntarkoitus kateissa? Miten "minän

pysyvyys" rakentuu nykyään? Missä on identiteettini? Skinnari havainnollistaa minuuden olemukseen liittyvää kysymystä esimerkillä anteeksi pyytämisestä: Kun pyydämme jotakin tekoamme anteeksi, emme pyydä "anteeksi perimäni ja ympäristöolosuhteitteni tulosta ja siitä aiheutunutta vahinkoa". Siteeraten V.E. Franklia Skinnari toteaa: "ihminen on sisimmässään vapaa ja tämän vuoksi myös vastuullinen". Ihmisyyden perimmäinen lähde löytyy ihmisen sisältä. Opettajan tulisi olla nöyrä ihmisyyden salaisuuden äärellä. Mutta samalla myös rohkea.

Koulutuksestamme puuttuu nykyisin sanan alkuperäinen merkitys 'educare' – auttaa ulos, kutsua esiin. Nykykoulussa painottuu liikaa 'informare'-aspekti – muotoilla sisään. Opetus siis on tai sen ainakin tulisi olla 1) taiteellinen tapahtuma, joka perustuu 2) tieteellisille oivalluksille ja 3) eettiselle kunnioitukselle. Pedagogisen rakkauten siivittämänä uuden ihmisen tunnuslause voisi olla "Amo, ergo sum."

Yleisöstä todettiin tähän, että nykyään on pikemminkin "Consumo, ergo sum!". Toinen puhuja pohti, miten saataisiin viestiä ja keskustelua vietyä niillekin, jotka eivät näihin seminaareihin tule? Veli-Matti Värri totesi vielä, että nykyään psykologia määrittää "neutraalina" tieteenä kasvatuksen kenttää. Mutta mikä ihmiskäsitys sen taustalla on, mitkä arvot psykologian taustalla vaikuttavat? Ei ihmistä pystytä tyhjentävästi määrittelemään.

Simo Skinnarin loppusanat seminaarissa olivat: rakkaus + viisaus = filosofi = ihminen. ■

Kuva: Ellina Pelttoniemi

VÄKIVALTA, SANANVALTA, ARVOVALTA

– aivojemme kolme voimavaraa tilanteiden hallinnassa

MATTI BERGSTRÖM

Kouluhäiriköinnin yhteydessä on lehtien palstoilla keskusteltu vilkkaasti opettajan mahdollisuuksista puuttua häiriköivän oppilaan käyttäytymiseen luokassa. Erityisesti on pohdittu keinoja, joita opettajalla on saada häiriköinti loppumaan. Tällöin ovat nousseet esiin opettajan mahdollisuudet ja oikeus käyttää voimaa tai väkivaltaa oppilaan poistamiseen luokasta. Saako voimaa käyttää? Mitä mahdollisuuksia meillä on saada oikea vastaus tähän kysymykseen?

Seuraavassa tarkastellaan kysymystä voimankäytöstä ja väkivallasta kouluhäiriköinnissä. Vaikka kysymykseen ei löytyisikään lopullista ratkaisua, voimme kuitenkin tarkastella asiaa sekä riittävän laajalti että syvältä. Tarkastelu tapahtuu niiden käyttäytymismekanismien pohjalta, joita ihmisessä (esillä olevan tapauksen mukaisesti siis opettajalla ja häiriköivällä lapsella), hänen aivoissaan on, hänen kohdatessa erilaisia tilanteita ympäristössään.

Vallankäytön kolme resurssia

Kun yksilöllä – esimerkiksi opettajalla tai oppilaalla – on jokin päämäärä (sisäinen tarve johonkin), arvioivat aivot tilanteen ja valitsevat sen arvoperustan (V), jolla toimia. Tämän jälkeen aivot keräävät sen tiedon (I), jolla tilanteen voi hallita (esimerkiksi sanoin tai teoin) ja jolla voi ohjata energiankäyttöään (E) ympäristössään

(M). Muodollisesti ilmaistuna käyttäytymisketju on seuraavanlainen:

V -> I -> E -> M eli: Arvo -> Tieto -> Energia -> Ympäristö.

Tällä tavoin yksilö saavuttaa tilanteen hallinnan ympäristössään, jolloin kyseessä on yksilön *valta* ympäristönsä yli. Vallankäytöllä on siten aivoissa kolme resurssia: *arvovalta*, *sananvalta* ja *väkivalta*. On huomioitava, että nämä resurssit kehittyvät lapsesta aikuiseen järjestyksessä kolmannelle ensimmäiseen. Ensin on voimankäyttö, sitten sanallisen tiedon käyttö ja viimeiseksi arvovalintojen ja tähän liittyvän luovan kyvyn käyttö. Yksilöllisen arvomaailman kypsymisen katsotaan tapahtuvan heti murrosiän jälkeen.

Nämä kolme kykyä tulevat yksinkertaisella tavalla esiin seuraavassa esimerkissä. Perhe istuu päivällispöydässä vieraiden kanssa. Syödään keittoa. Pieni poika panee sormensa keittoon ja nuolaisee sormeaa. Isä katsoo poikaa ja nostaa kulmakarvojaan (käyttää "arvovaltaa"). Poika pitää tauon, mutta panee taas sormen keittoon. Isä sanoo: "ei sovi panna sormeaa keittoon, poika!" (käyttää "sananvaltaa"). Poika pitää jälleentauon, mutta panee sitten sormensa taas keittoon. Nyt isä nousee ylös, tarttuu poikaa kainaloista, nostaa ylös ja kantaa itkevän pojan ulos huoneesta (käyttää "väkivaltaa").

Tässä tapauksessa siis arvovalta ei auttanut, ei myöskään sananvalta, vaan ainoastaan voimankäyttö, väkivalta. Isä käytti ensin kehittyneintä kieltä, arvovaltaa tai auktoriteettiaan, hallitakseen tilanteen. Kun se ei auttanut, hän käytti toiseksi kehittyneintä kieltä, sananvaltaa. Kun sitten sekään ei auttanut, isä joutui käyttämään alkeellisinta kieltä saadakseen tilanteen hallintaan. Hän turvautui voimankäyttöön eli "väkivaltaan". Vasta tämä käyttäytyminen auttoi. Nyt voi kysyä, olisiko toisenlainen kasvatus tässä perheessä tuottanut toisenlaisen tuloksen? Olisiko kulmakarvojen kohottaminen tai kenties lempeä huomautus muuttanut pojan käyttäytymistä haluttuun suuntaan?

Tässä yhteydessä mainittakoon, että oli kerran eräs toinen perhe samassa tilanteessa. Siellä poika lopetti sormen panemisen keittoon jo, kun isä katsoi poikaan ja kohotti kulmakarvojaan.

Arvovalta, sananvalta ja väkivalta koulussa

Voimme seuraavaksi kysyä, onko koulussa opettajilla riittävästi arvovaltaa, auktoriteettia, jotta häiriköinti saataisiin loppumaan "kulmakarvoja kohottamalla"? Tai onko opettajilla riittävästi sananvaltaa, jotta tämä onnistuisi sopuisasti puhumalla? Vai onko niin, ettei kumpaakaan ole, jolloin opettajien on käytettävä voimaa, väkivaltaa? Varmaa on, että jos arvovalta puuttuu, eikä sanojen käyttökään onnistu, jäljelle jää vain voimankäyttö! Ja silloin on jossain oltava jotain vialla, kun aikuinen joutuu käyttämään alkeellista väkivaltaa lasta kohtaan! Jää kysyttäväksi, onko vika lasten kasvatuksessa tai opettajien kasvatusmenetelmissä, vai onko vika kenties molemmissa.

Tiedämme, että aikoinaan alkeellisissa yhteisöissä voima oli se aines, jolla tilanteet saattoi hallita. Nykyään elämme tietoyhteiskunnassa, jossa tilanteet hallitaan tiedolla, informaatiolla. On ilmeistä, että olemme siirtymässä arvoyhteiskuntaan, jossa valinnat ovat määrääviä, kun yksilö pyrkii löytämään mahdollisuuksia selvittää tilanteista.

Siirtymistä arvoyhteiskuntaan kuvastaa esimerkiksi lasten ja nuorten yhä enenevä pyrkimys oleilla internetissä. Internetistä löytyy lähes ääretön määrä mahdollisuuksia, joista voi valita arvokkaimpina pitämänsä vaihtoehdon käyttäytymisen perustaksi. Mitä kouluympäristöön tulee, lapset eivät edes pidä vanhanaikaisista "tietokouluista", joissa jaetaan vanhaa tietoa, ja joissa liiallinen järjestys ja tietopaine estävät aivojen kykyä käsitellä sitä (tunnettu ja tutkittu löydös). Lisäksi "tietokouluissa" lapset eivät itse saa vaikuttaa arvojensa valintaan.

Monet lapset pakenevatkin sinne, mistä he löytävät uusimpia ideoita, missä tietopaine on pienempi ja missä myös omat arvot ja ideat otetaan huomioon – siis nettiin, kadulle, jengeihin. Monet kouluun jäävät tottelevaiset lapset kärsivät mentaalisista ja jopa fyysisistä vaivoista, kuten tilastot osoittavat (vaivojen syntymekanismin on selitettävissä aivojen niin sanotun limbisen systeemin epätasapainotiloina). Juuri nämä lapset häiriköivät, tahtomattaan. Heidän aivonsa reagoivat väärään ympäristöön – olkoon se kotona tai koulussa liiallista väkivaltaa tai liiallista järjestystä! He pyrkivät ainoastaan normalisoimaan aivotointansa, jotta heidän itsetuntonsa ja siihen liittyvä luovuus pääsisi kehittymään täyteen mittaansa. Sitä meidän periaatteessa ei tulisi heiltä kieltää, sillä siihen heillä täytyy olla oikeus.

Jos siis näillä yhä koulua käyvillä lapsilla on heikot valmiudet käsitellä saatua tietoa mukaanluettuna opettajan käskyt olla häiritsemättä, ja jos lisäksi on heikot valmiudet käsittää valintoja ja arvoja, joita heille tarjotaan, ei opettajilla täämäänkään vuoksi – omien mahdollisten puutteidensa lisäksi – ole sananvaltaa eikä arvovaltaa hallita häiriköintiä. Ainoa mikä jää jäljelle on väkivalta, voimankäyttö. Siis tämän alkeellisen käyttäytymiskielen käyttö.

Leena Mäki-Järvi on jo jokunen vuosi sitten (HS 20.10.) asettanut kyseenalaiseksi opettajien luvan käyttää voimakeinoja luokassa. Edellisen nojalla tämä on oikeutettu ja tärkeä kyseenalaistus! Paluu alkeellisiin

keinoihin häiriköinnin lopettamiseksi ei voi olla ainoa oikea tie. On panostettava taustalla olevien (systeemisten) lasten ja opettajien ongelmien riittävän varhaiseen selvittelyyn, pehmeään sanalliseen viestintään oppilaan kanssa ja niin sanottuun lempeään arvovaltaan. Se, miten tämä käytännössä voidaan tehdä, on psykologien, pedagogien, ja tietysti meidän kaikkien asia selvittää.

Aivojen kolme voimavaraa yhteiskunnassa

Kolmen aivojen kyvyn, arvovallan, sananvallan ja voiman käyttö toimii vastaasti myös yleisemmin yhteiskunnallisella tasolla. Kasvava yksilö joutuu harjoittamaan tätä kykyjen käyttöä siirtyessään koulusta työtehtäviin yhteiskunnassa.

Olen painottanut sitä, että länsimaaisessa yhteisössä vallitsee yleisesti ottaen eräänlainen vajavuus arvokapasiteetin suhteen. Länsimaissa ollaan ikään kuin ek-syksissä arvojen suhteen. Tätä ovat myös jotkut sosiologit käsitelleet. On kuin yleinen sosiologinen diagnoosi olisi *arvo-invaliditeetti*. Tällainen tila on ilmeisesti myös sellaisten väkivaltatapausten, kuin Suomessa Jokelan ja Kauhajoen murhenäytelmien takana. Edellä esitetyn mukaisesti on selvää, miten tätä sairautta tulee parantaa: arvokapasiteettia tulee kasvattaa ja

harjoitella kasvun aikana, esimerkiksi juuri kou-luis-sa. Lapsilla ja nuorilla tulee olla enemmän vapautta valita omia arvojaan, keskustella niistä ja käsitellä niitä! Mikään muu menetelmä ei auta kuin arvokapasiteetin ja tiedon kasvatusta, jotta voima ei jäisi ainoaksi käytettäväksi resurssiksi päämääriin pääsemisessä. Sosiopsykologien tarjoamat kaikenkarvaiset keinot jäävät vain kosmeettisiksi teoiksi.

On lisäksi huomioitava, että arvoinvalidi pelkää. Hän on luonteeltaan "pelkuri", koska aivoissa pelko on aina tuntemattoman pelkoa. Kun tämä invalidi samalla vihaa tovereitaan, jotka eivät häntä arvosta, hän, tuhattuaan nämä väkivaltaisesti, peloissaan pakenee lopuksi kuolemaan, surmaten itsensä: tämä on itsemurhaterroristin (joksi myös näitä koulusurmaajia on kutsuttu) surullinen ja sääliittävä kohtalo. Sääliittäväksi asian tekee vielä se, että itsemurha on aina *murha*. Aivojen systeemiteoreettinen tarkastelu osoittaa, että systeemi – aivot/yksilö – ei pysty tuhoamaan itseään, vaan aivoissa jokin tuhoaa jonkin! Kuka itsemurhaterroristin, koulusurmaaja-nuoren, aivoissa tappaa kenet? Tämä on se perimmäinen kysymys, johon kaipaamme vastausta. Niin – me, nuoren yksilön arvon riistäjät, kasvattajat, olemme murhaajia ja arvoinvalidi-nuori on uhri! ■

TOPELIUKSEN KASVATUS- AJATTELU JA NYKYPÄIVÄ

TIMO JANTUNEN

luokanopettaja, KM

Julkaistut kirjat:

Esiopetuksen perusteet, Atena 1993

Anna lapsen leikkiä, Atena 1996

*Satu kasvattaa, Topeliuksen sadut ja kasvatus-
ajattelu*, PS-kustannus 2007

Kansainvälisessä koulusaavutusten vertailututkimuksessa eli PISA-tutkimuksessa suomalaiset nuoret menestyivät erinomaisesti. Meillä on parhaat lukijat ja matematiikkakin sujuu hyvin. Sen sijaan kouluviihtyvyydessä olemme tutkimusten häntäpäässä. Miten koulusta voitaisiin tehdä paikka, jossa suomalaisnuoret voisivat mieluusti käydä, jopa viihtyä? Pitäisikö koulun ruokkia enemmän mielikuvitusta ja tunne-elämää, ei vain tiedollista poolia. Voitaisiko tunnepohjaisten, kiehtovien tarinoiden avulla luoda kouluun ilmapiiriä, jossa olisi helpompi elää ja hengittää?

Mielikuvitus on kaiken eettisen kasvun ja toiminnan perusedellytys. Se on kyky, jonka avulla voimme asettua toisen asemaan. Tänä päivänä mielikuvituksen kykyä voisi nimittää myös tunneälyksi tai tunnetietoisuudeksi. Topeliuksen laaja lasten ja nuorten kirjallisuus voidaan nähdä oman aikansa yrityksenä vastata tarpeeseen tarjota oppilaille jotain, mikä ravitsi heidän mielikuvitustaan sekä sielunsa tunne- ja tahtopuolta. Topelius näki kirjallisuuden mielikuvituksen avulla kannattelemassa lapsen kasvavaa tunnenälkää ja ohjailevansa sitä oikeisiin uomiin tarjoamalla ihanteita ja toivottuja ominaisuuksia. Tarinoiden sankareilla oli kirvoittava vaikutus myös kasvavan tahtoelämään.

Lapsi ei ole pienikokoinen aikuinen

Topeliuksen käsitys lapsuuden erikoislaadusta suhteessa aikuisuuteen on hyvin edistysellinen. Olennais-ta tässä käsityksessä on, että lapsen tapa hahmottaa

maailmaa on aivan erilainen kuin aikuisen. Lapsi näkee kokonaisemmin ja välittömämmin, itse jatkuvasti mukana toimien. Häneltä puuttuu vielä kyky asettua itsensä ja ympäristönsä väliin tarkastelemaan maailmaa. Tämä lapsen puute on Topeliuksen mukaan kuitenkin myös lahja, jota lapselta ei liian varhain tulisi viedä pois. Myöhemmin, 1900-luvulla, lapsuuden olemaisuutta on ansiokkaasti tutkinut muun muassa Jean Piaget empiirisillä tutkimuksillaan.

Topelius näki Lapsen olemisen laadun korkeampana kuin aikuisen, koska se on tarkoituksissaan vilpittöntä ja toiminnassaan välitöntä. Sukulaiseksi tälle lapsuuden satumaailmalle hän nostaa vanhuuden, jolloin ihminen tavallaan nousee takaisin korkeampaan, kokonaisempaan näkemiseen. Arjen murheet eivät enää supista näkökenttää yksityiskohtiinsa. Elettyä elämää voi tarkastella kokonaisvaltaisemmin taaksepäin. Luontokin voi nyt löytyä uudelleen ja saada takaisin kadotetun merkityksensä.

Topeliuksen kasvatusajattelun juuret ovat antiikin Kreikan filosofiassa. Sokraatikkojen kysymys, mitä on ihminen, muodostuu myös hänelle kasvatuksen ydinkysymykseksi. Keskiajan ankara tietopainotteisuus ja loogisen ajattelun yksipuolinen korostaminen, joka koulussa vallitsi vielä Topeliuksen kouluaikoina, saa häneltä karvaan tuomion. Opetus on tehtävä eläväksi, jotta sen voisi omaksua. Tässä Topelius näki muun muassa historiallisten näytelmien mahdollisuudet.

Topeliuksen koulukritiikin kärki kohdistuu siihen, että ihmisen tahto- ja tunne-elämä on koulussa

unohdettu. Valtakunta on ilman hallitsijaa, tahtoa. Ja, kun tunnetta ei vaalita, se saa vaellella omia teitään. Tässä hänen toiveensa kohdistuivat kasvatuksen alimpien askelmien tasolla tehtävään uudistustyöhön, jota Fröbelin ajatusten pohjalta toteutettiin lastentarhoissa. Tämän kasvatusnäkemys on olisi mieluusti suonut säteilevän vaikutustaan myös ylemmille opin portaille. Tämä tarkoittanee kokonaisvaltaisempaa näkemystä ja toiminnallisempaa pedagogiikkaa, jota elähdyttäisi ihanteita nostattava ja niitä vaaliva tunne.

Ajankohtainen Topelius

Topeliuksen kasvatusajattelussa on paljon ajatonta ja yleispätevää; sellaista, mikä on varteenotettavaa myös tänä päivänä. Erityisen painon saa tällöin hänen vaatimuksensa koko ihmisen kasvattamisesta ja opettamisesta. Nykyään olemme tilanteessa, jossa oppikirjat kyllä ovat värikkäitä ja pursuavat tietoa, mutta ne eivät sytytä niinkään kuin täyttävät. Niistä puuttuu hengen palo, tunteen ja mielikuvituksen ilo ja tahtoon tenhoava ihanteellisuus. Topeliuksen opettajalta pe-
räämää ihmistuntemus ja oman esimerkin kautta kasvattaminen ovat asioita, jotka ovat tänään ainakin yhtä tärkeitä kuin yli sata vuotta sitten.

Topeliuksen käsitys oli selvästi, ettei tieto ole kirjoissa, tieto ei synny ilman vastaanottajan ymmärrystä. Lukijan ymmärrykseen voi hedelmällisesti vaikuttaa vain sellainen oppiaine, joka sisältää tunteen ja tahdon ulottuvuudet. Topeliuksen oman historiankirjituksen totuudellisuuden kriteeriksi ei niinkään asetu sen sisältämien faktojen määrä, vaan se, onko kyetty perinnetietoon osaltaan nojautuen luomaan oikea tunnelma ja ajan henki, ja tältä pohjalta puhuttelevaan modernin lukijan koko persoonaa.

Topelius on hyvin tunnustuksellisesti kristillinen ajattelija. Topeliuksen ajan koulussa uskonnon rooli oli erilainen kuin meidän aikamme koulussa. Tämä ei tee mitenkään tyhjäksi sitä vaikutusta, mikä hänen ajatuk-
sillaan voisi olla tänään; myös tänään koulun tulisi kasvattaa arvokkaasti. Topelius puhuu hyvien ihanteiden

puolesta. Tänään me puhumme arvotyhjiöstä: emme kykene tarjoamaan nuorille ihanteita ja esikuvia. Niinpä osa nuorisoa täyttää tuon tyhjiön itselleen ja yhteiskunnalle hedelmättömillä sisällöillä kuten rasismilla. Tunnenälkäinen etsii kiihokkeita huumeista, ei lämpimistä ihmissuhteista ja terveistä harrastuksista.

Mielenkiintoisen lisän Topeliuksen ajankohtaisuuteen ovat tuoneet keskustelut luovuuden olemuksesta ja aivofysiologiasta. Professori Matti Bergström on puhunut arvoinvalidien sukupolven kasvattamisesta, kun ei riittävästi huomioida aivolohkojen tasapuolista kehittämistä, arvokapasiteetin kasvatusta. Myyttiset kertomukset, taiteelliset harjoitukset, keskustelu ja valintojen tekemiseen harjaantuminen kasvattaisivat oppilaan arvokapasiteettia. Daniel Goleman puhuu tunneälystä, joka on ihmisen elämässä todellisuudessa keskeisemmällä sijalla kuin tiedollinen äly. Tätä lahjakkuusaluetta koulumme tuskin tuntee saati arvostaisi (Bergström 1990, Goleman 1998).

Havaitsemme, että Topeliuksen romanttisella ihanteellisuudella ja mielikuvituksen voimaa tähdentävällä kasvatuksella ja opetuksella on tilaus ajassamme. Topelius ei kuitenkaan esitä yksityiskohtiin menevää ohjelmaa kasvatuksesta ja opetuksesta ja niiden laadusta, eikä sellainen voisi tähän aikaan päteäkään. Sen sijaan ideat ja suuntaviitat, joita häneltä saamme, voivat olla meille arvokkaita.

Topeliuksen korostamat ihanteet kuten totuudellisuus, rohkeus, nöyryys ja isänmaallisuus ovat monin tavoin vaikuttaneet 1800- ja 1900-lukujen sukupolviin, mutta hänen ajattelunsa on ajankohtaista myös tänään. Hänen kirjojansa luetaan ja kirjansa *Lukemisia lapsille* esipuheessa hän kirjoittaa: "Pitäisi varoa ennen aikojaan häiritsemästä lapsuuden päivien rauhaa. Elämä koettaa saada aikaan rikkoutumista jo kehdestä pitäen, mutta kaikki todellinen kehitys kulkee asteittain... Milloinkaan ei pystytä korvaamaan kuihtunutta, tuhottua, varhaiskypsää lapsuutta... Ajan kasvatuksessa on vinoon menevää se, että katsotaan tiedon olevan kaikki kaikessa." (Topelius 1996, 4–5) ■

AJATUKSIA PEDAGOGISESTA LUOVUUDESTA OPETTAJANKOULUTUKSESSA

MARKKU NIINIVIRTA

Saul Bellow sanoi 80-vuotiaana eräälle haastattelijalle: "Ensimmäinen tehtävä on, että paikannat sielusi"¹. "Mitä etäämmälle olet siitä joutunut, sitä pahemmas pulassa olet. "Tämä Bellow'n viisas ajatus viitoittaa ihmistä itsetuntemuksen tielle, joka näyttää antavan elävän ja varman perustan kasvatuksessa tarvittavalle luovuudelle.

Historiallis-filosofisesta näkökulmasta tarkasteltuna ihmisen minän ja maailman suhde on muuttunut tietoisuuden kehityksen myötä. Voidaan sanoa, että tämän päivän ihminen paikantaa oman sielunsa ja luo oman maailmasuhteensa eri tavalla kuin vaikkapa Herakleitos noin 2500 vuotta sitten. Tosin Herakleitos oli ilmeisesti sitä mieltä, etteivät hänen aikalaisensaakaan osanneet oikein paikallistaa sieluaan ja sen suhdetta logokseen, maailman järkeen. Ehkä juuri siksi hän olikin sitä mieltä, että lapset olivat Efesoksessa ainoita järkeviä olentoja, joiden kanssa kannatti antaa dialogiin.

Luodusta luojaksi

Csikszentmihalyi kirjoittaa osuvasti kirjassaan *Creativity* (1997, 5)²: Suurimman osan ihmiskunnan historiaa luovuutta on pidetty korkeiden olentojen etuoikeutena. Uskonnot ympäri maailmaa ovat perustuneet alkuperäisiin myytteihin, joissa useat jumalat ovat

muodostaneet taivaan, maan ja veden. Jossakin vaiheessa kehitystä he loivat ihmisparat, miehet ja naiset, vihansa kohteeksi. Vasta viime aikoina ihmiskunnan historiassa osat ovat vaihtuneet: Nyt miehet ja naiset ovat luojia ja jumalat ovat heidän mielikuvituksensa keksintöä.

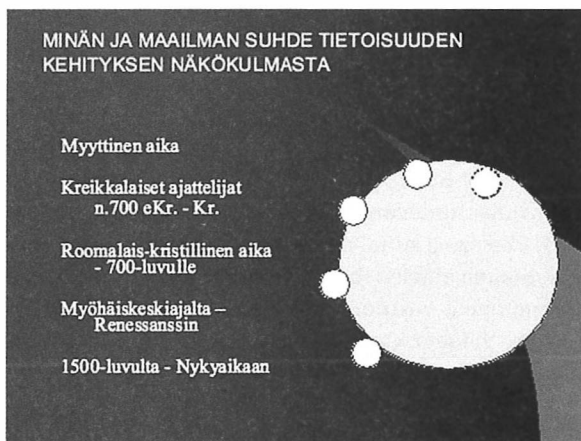
Jokaisessa ihmiskunnan kehitysvaiheessa ihminen on joutunut luomaan uuden suhteen maailmaan tiedostavana, tuntevana ja ennen muuta toimivana yksilönä. Csikszentmihalyi huomauttaa vielä, että meidän nykyaikana elävien ihmisten tulisi huomata tämä uusi asemamme ja vastuumme nykyisessä luomistehtäväsämme. Voidaankin kysyä, miten ihminen sitten kasvaa vastuullisesti luovaksi?

Ikuiset arvot luovuuden perustana

Käsitykseni mukaan juuri arvojen kautta voimme tutkia myös pedagogista luovuutta omana aikanamme. Simo Skinnarin (2004, 109)³ mukaan sen lisäksi, että on puhuttu "ikuisesta filosofiasta" (*philosophia perennis*), voidaan puhua "ikuisesta pedagogiikasta" (*paedagogia perennis*), joka pitää inhimillistä kasvua ja sen tukemista perimmäisenä arvona. Hän myös osuvasti sanoo, että ikuisen pedagogiikan virtaa voidaan seurata Platonista lähtien ja että sillä on useita oksia ja sivuhaaroja, mutta itse runko on yhteinen: ihmiseksi

kasvun päämäärä. Tähän virtaan on tietoisuuden kehityksen kulussa jatkuvana haasteena liittynyt pyrkimys vastata ihmisen minän ja maailman suhteen muuttumiseen ja kuitenkin niin, että ihminen ei menettäisi suhdettaan henkisiin arvoihin: hyvään, kauniiseen ja toteen. Kuten tiedämme, tämä pyrkimys ei ole aina loistanut kulttuurikehityksen valtavirrassa, mutta aina jotkut ovat sitä kantaneet Kreikasta meidän päiviimme asti.

Vaikuttaa siltä, että juuri luovuus on se, mitä tämän ajan ihminen itseltään odottaa ja että siihen on toisaalta myös hyvät mahdollisuudet, mutta myös vaativat haasteet voitettavana. Steinerin (1988, 90)⁴ mukaan juuri aktiivisessa luomistoiminnassa elää ihmisen etsimä onnellisuus.

The Riddles of Philosophy (Steiner 1979, 6-11)⁵ pohjalta luotu kaavio.

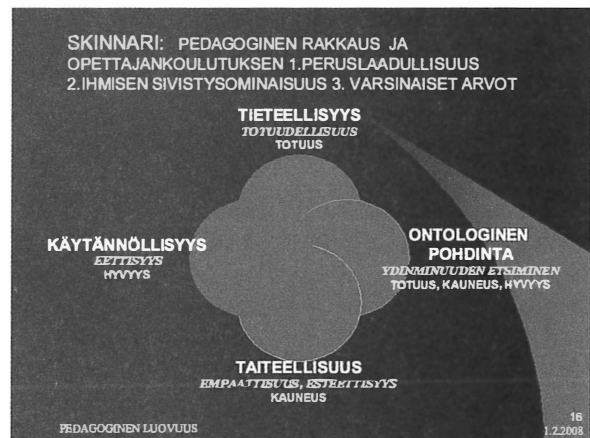
Oman opettajuuden rakentamiseksi

Psykologis-persoonallisesta näkökulmasta tarkasteltuna voimme todeta, että luovuus on oivallusten ja muiden luovien toimintojen löytämistä ja tuottamista ja että nämä ovat merkityksellisiä yksilöiden omassa elinpiirissä. Tässä yhteydessä on syytä todeta, että J. V. Snellman luonnehtii yksilön luovuuden mahdollisuuksia jo 1840 kirjoituksessaan Akateemisesta opiskelusta⁶. Hän

puhuu painokkaasti ajattelun produktiivisuudesta ja siitä, miten ajattelu löytää todellisen päämääränsä ja voimansa, kun se liittyy ihmisen eettiseen toimintaan. Hyvin samansuuntainen on Steinerin Vapauden filosofia (1985)⁷ esittämä käsitys yksilön ajattelun luovuudesta ja eettisestä individualismista.

Pedagogisen luovuuden lähtökohdiksi voidaan siis ottaa ihmisen henkinen kasvu kohti itsenäistä, liikkuvaa ja luovaa ajattelua sekä sen yhteys esteettis-eettiseen luovaan toimintaan.

Simo Skinnari (2004, 183)⁸ on kirjassaan *Pedagoginen rakkaus* esittänyt yksityiskohtaisemman käsityksen opettajaksi kasvamisesta ja opettajankoulutuksen sisällöistä seuraavassa kaaviossa:

Simo Skinnarin näkemys on merkittävä puheenvuoro pedagogiikan ja opettajankoulutuksen nykytilanteeseen. Se tarjoaa konkreettisen näkökulman siihen, miten *sivistysajatuksen* (*Bildung*)⁹ itseensä liittyy *luovuus* sekä siihen, miten sitä voi käytännössä toteuttaa opettajankoulutuksessa.

Käsitykseni mukaan Simo Skinnarin ajatus pedagogisen rakkauden etsimisestä edellä mainituilla alueilla tarjoaa opettajaopiskelijoille mahdollisuuden kasvattaa omia opettajan työssään tarvitsemiaan taitoja.

Näiden opettajan perustaitojen kehittäminen vapauttaa pedagogista luovuutta kasvatus- ja opetustilanteisiin. Tämän yhteyden osoittaminen opettajaopiskelijoille on tärkeää, koska silloin luovuutta ei nähdä jonaakin ihmisestä irrallisena asiana, vaan aktiivisen ihmisen tavoitteena rakentaa omaa opettajuuttaan.

Pedagogisen luovuuden toimintaympäristö

Jotkut maisterintyötäni varten haastattelemi henkilöt nostivat esille kriittisen näkökulman traditionaalista oppimisympäristöä kohtaan, jossa oppitunnin aluksi on viiden minuutin mittainen johdanto aiheeseen, sitten 10 minuuttia taulutyötä ja lopuksi puoli tuntia harjoitustehtävien tekemistä.

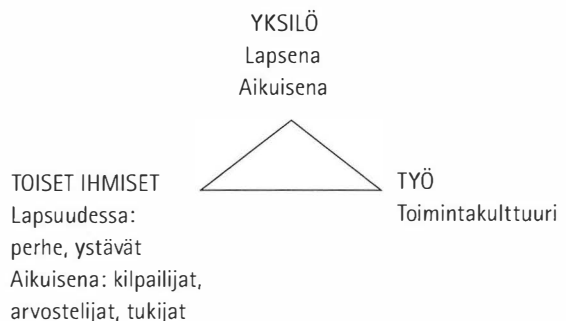
TRADITIO

Haastateltavien kritiikki kohdistui siihen, että tällainen oppimisympäristö on epäluova, koska se oikeastaan perustuu puutteelliseen käsitykseen oppilaan merkityksestä oppimisympäristön luovuustekijänä. Tämä kritiikki kohdistuu myös opettajan aseman ja tehtävän yksipuolistumiseen ja hämärtymiseen. Tällä kritiikillä ei kuitenkaan ole tarkoitus poistaa positiivisen auktoriteetin merkitystä opettajantyöstä kouluissa. Erityisen selkeästi nähtiin, että opettajan auktoriteetti on muutoskykyinen (vertaa oppilaiden/opiskelijoiden kehitysvaihe) ja toimii parhaiten vuorovaikutteisessa toimintaympäristössä.

Csikszentmihalyi (1997, 6)¹⁰ ja Gardner ovat tutkimuksissaan tulleet keskenään samankaltaiseen näkemykseen, jonka mukaan luovuus on kolmen osatekijän vuorovaikutuksen tulosta. Howard Gardner kirjoittaa kirjassaan *Creating Minds* (1993, 9)¹¹, että nämä

kolme osatekijää sekä niiden vuorovaikutussuhteet on otettava huomioon luovuuden syvätason ymmärtämiseksi seuraavalla tavalla:

Jos tarkastelemme tätä kaaviota opettajankoulutuksen yhteydessä, niin *yksilö* tarkoittaa opettajaopiskelijaa, hänen kehitystään, henkistä kasvuaan ja näiden kasvuvaiheiden tiedostamista biografiatyöskentelyn ja itsekasvatuksen näkökulmasta. Työ tarkoittaa steinerpedagogiikkaa ja steinerkoulua kulttuurisena kokonaisuutena. Luovuuden näkökulmasta katsottuna voidaan kysyä: "Miten yksilö opiskelee ja tavoittaa tämän kulttuurisen kokonaisuuden ja myöhemmin, mitä uutta tämä uusi tulokas tuo tähän kulttuuriin". Tässä kaaviossa *toiset ihmiset* tarkoittavat esimerkiksi opettajankoulutuksen lehtoreita sekä ohjaavia opettajia eli niitä, jotka tuntevat kyseessä olevan toimintakulttuurin ja pystyvät myös arvioimaan siihen tuottavat luovat, autenttiset ideat ja impulssit. Tässä kohdassa kaikista tärkeimpiä vaikuttajia esimerkiksi opetusharjoituksissa ovat tietenkin luokan oppilaat, jotka aina antavat asioiden sujumisesta spontaania palautetta opettajaopiskelijalle. Voisi sanoa, että tämä dialogi opettajanopiskelijan ja oppilaiden välillä ja siinä tapahtuva kehitys on opettajaopiskelijan kannalta keskeinen luovuustekijä. Myös opetusharjoittelun seurannassa ja arvioinnissa voidaan käyttää samaa kolmikanta-ajatusta. Silloin opettajaopiskelijan itsearviointi ja yhteinen

keskustelu ohjaavan opettajan ja opettajankoulutuksen lehtorin kanssa voi muodostua oivalluksia herättäväksi sekä myöhemmin koko toimintaympäristöä paremmin huomioon ottavaksi toiminnaksi.

Edellä esitellyt ajatukset pedagogisesta luovuudesta liittyvät käsityksiin ihmisestä, arvoista sekä henkisestä kasvusta vuorovaikutuksen toimintaympäristössä. ■

Kirjoittaja on Snellman-korkeakoulun pedagogisen opintosuunnan lehtori. Kirjoitus pohjaa hänen maisterityöhönsä *Pedagogical Creativity in Waldorf Steiner Teacher Education*, joka hyväksyttiin toukokuussa 2007 Oslon Rudolf Steiner University Collegessa.

1. Wilenius, R. (2005) Saul Bellow'n pitkä marssi 1915 – 2005. *Takaja* 2 /2005.
2. Csikszentmihalyi, M. (1997) *Creativity: Flow and the Psychology of Discovery and Invention*. New York: Harper Perennial.
3. Skinnari, S. (2004) *Pedagoginen Rakkaus: Kasvattaja elämän tarkoituksen ja ihmisen arvoituksen äärellä*. Juva: PS-kustannus
4. Steiner, R. (1988). *Goethean Science*. New York: Mercury Press.
5. Steiner, R. (1973). *The Riddles of Philosophy*. New York: The Anthroposophic Press.
6. Snellman, J.V. (1999) *Akateemisesta opiskelusta*. Helsinki: Snellman-korkeakoulun julkaisu 1/1999.
7. Steiner, R. (1985). *Vapauden filosofia*. Jyväskylä: Suomen antroposofinen liitto.
8. Skinnari, S. (2004) *Pedagoginen Rakkaus: Kasvattaja elämän tarkoituksen ja ihmisen arvoituksen äärellä*. Juva: PS-kustannus.
9. Johann Gottfried Herder, yksi sivistys-ajatuksen isistä julisti, että: "Sinä itse olet itsesi luoja ja luominen" Samassa Weimarin piirissä vaikuttivat myös Goethe, Schiller, Humboldtin veljekset, Schleiermacher, Gauß, W. von Schlegel, Jean Paul, Pestalozzi.
10. Csikszentmihalyi, M. (1997) *Creativity: Flow and the Psychology of Discovery and Invention*. New York: Harper Perennial.
11. Gardner, H. (1993). *Creating Minds: An Anatomy of Creativity Seen Through the Lives of Freud, Einstein, Picasso, Stravinsky, Eliot, Graham and Gandhi*. New York: Basic Books.

Definitio conceptualis 1.0 | JOUNI HUHTANEN

Tämän artikkelin innoittajana on toiminut Robert Cieslan artikkeli "Ateismi 2.0" (*Katsaus* 3/2008). Kirjoitukseni pyrkimyksenä ei ole teidata Cieslan argumentaatiota, vaan pikemminkin selkeyttää ja laajentaa hänen artikkelinsa käsitteenmäärittelyä. Tällöin olen kiinnostunut ensinnäkin teismien ja ateismin välisestä rajankäynnistä ja toisaalta tieteen ja uskonnon välisestä suhteesta. Cieslan artikkelissa näiden perustavien kategorioiden ongelmana on niiden suhteellisen yksioikoinen ja perusteeton määrittely. Tämä näkyy hänen tavassaan yhdistää rationalismi ainoastaan tieteelliseen maailmankuvaan ja nähdä uskonnollisen maailmankuvan viittaavan yksinomaan jonkinlaiseen emotivismiin – vaikkei hän kyseistä käsitettä käytäkään. Rationalismin käsitteelle on löydettävissä Cieslan

käyttämää tulkintaa laajempi tulkinta, joka on myös mielekäs.

Käsitteenmäärittelyn lähtökohdaksi voidaan ottaa maailmankuvien "perusluokitus", jossa kulttuurin alueella esiintyvät aatevirtaukset jaetaan sisällön ja muodon perusteella empirismin, rationalismin, materialismin, realismin, idealismin ja spiritualismin pääluokkiin. Tällaista jaottelua hyödyntää implisiittisesti myös Cieslan artikkeli. Määritelmällisiä luokituksia tehtäessä on tärkeä huomata, että esimerkiksi uskonto kuuluu spiritualismin luokkaan, vaikka sen ilmaukset ovat materiaalisia. Tiede sitä vastoin voi tutkimuskoh-teistaan ja menetelmistään riippuen sijoittua joko rationalismin tai empirismin alueelle. On syytä panna merkeille myös se, että uskonto ja tiede kulttuurisina

ilmauksina eivät ole yhdistettävissä samaan kontekstiin eikä niistä ole mielekäästä puhua toistensa kilpailijoina. Esitän seuraavassa tulkinnan sille, miten uskonnon ja tieteen välinen näennäinen ristiriita on yleisimmin pyritty ratkaisemaan.

Uskonnon, uskontotieteen ja rationalismin käsitteistä

Ciesla aloittaa kirjoituksensa toteamalla, että tänä päivänä tai tulevaisuudessa ei ole mahdollista saada tietoa jumalien olemassaolosta. Normatiivisen ja transsendentaalisen tiedon tavoittelu on hänelle hedelmätön sivupolku uskontojen tarkastelussa. Sitä samaa se on myös minulle, mikäli "tiedolla" tarkoitetaan yksinomaan naturalismin tai positivismien tapaan todennettavaa empiiristä todistusta maailmasta ja tässä tapauksessa erityisesti jumalasta. Argumentaation pohjaksi voidaan ottaa akateemisen uskontotieteen käsitys tutkimuskohteestaan.

Länsimaisissa yliopistoissa uskontotiede on yleensä humanistisen tiedekunnan tutkimus- ja oppiala – toisin kuin teologia, jonka on väitetty vaativan normatiivisia selityksiä jumalan olemassaolosta. Teologian normatiivisuuteen ei tässä ole mahdollista ottaa laajemmin kantaa. Sen sijaan on syytä laittaa merkille uskontotieteen kaksi erilaista tulkintaa uskonnon käsitteelle: Emil Durkheimin (1858–1917) teorioihin oppinsa perustavat uskontotieteilijät pyrkivät näkemään uskonnon osana kulttuuria, jolloin se on kulttuuriantropologian, arkeologian, sosiologian, kulttuurintutkimuksen ja historiatieteen välinein tutkittavissa oleva kulttuurinen "entiteetti". Toinen suuntaus on seurannut uskontotieteilijä Mircea Eliaden (1907–1986) jälkeä ja halunnut nähdä uskonnon ja uskonnollisuuden erityisenä yhteisöllisenä ominaisuutena *sui generis*, jolloin siitä saatavan tiedon tavoitteluun on ollut välttämätöntä kehittää erityisiä uskontotieteellisiä menetelmiä. Kumpikin näistä näkökulmista on mahdollinen ja mielekäs kieltäessään aikomuksen lähestyä uskontoa normatiivisena ilmiönä. Esimerkiksi

kognitiivisen uskontotieteen tapa tarkastella yksilön omakohtaisia uskontokokemuksia ei sinällään ole merkki pyrkimyksestä todistaa jumalan olemassaolo.

Ciesla esittää aivan oikein, että uskontoa tulee pitää yhteisöä kiinteyttävänä ja yksilön maailmankuvaa harmonisoivana kulttuurisena ilmauksena, joka sisältää monia moraalifilosofisesti merkittäviä argumentteja. Tällaista näkökulmaa kannatan itsekin, mutta Cieslasta poiketen ajattelen samalla, että uskonto on *rationaalinen* oppi. Tällaisella laajemmalla rationalismimääritelmällä on historiallinen perustansa, joka voidaan palauttaa René Descartesin (1596–1650) ajatteluun. David Humen (1711–1776) ja muiden empiristien mukaan ihminen voi perustaa tietonsa maailmasta ainoastaan välittömiin aistihavaintoihin *aposteriori*. Kartesiolaisuus sitä vastoin pyrki osoittamaan, että ainoastaan ihmisen ajattelukyvyssä syntyneet "esineet" *apriori* ovat epistemologisesti perusteltavissa. Tämän ajatuksen kehittelyä jatkoi Immanuel Kant (1724–1804) jakamalla ihmisen tietokyvyn perustan analyttisiin ja synteettisiin lauseisiin ja pitämällä ensin mainittuja tärkeämpinä määriteltäessä ihmisen tietokyvyn rajoja. Saksalaisen idealismin piirissä uskonnon rationaalista tulkintaa on puolustanut muun muassa Johann Gottfried Herder (1744–1803) teoksissaan *Vom Geist der Ebräischen Poesie* (1782–1783) ja *Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit* (1784–1787). Tämä rationalismin ja empirismin välinen erottelu jää Cieslalta tekemättä, mistä syystä hänen uskontokäsityksensä on latistua turhan yksioikoiseksi.

Teismin, ateismin ja agnostismin rajankäyntiä

Varsinaisesti Cieslan artikkelin määritelmälliset ongelmat nousevat esiin hänen siirtyessä tarkastelemaan argumentaatiolleen keskeistä ateismin käsitettä. Ateismi merkitsee hänelle "epäuskoa jumaliin", ja edelleen, "ateismi ei kaikissa tapauksissa viittaa materialismiin, vaikka nämä lähtökohdat kulkevat yleensä käsi kädessä". Tällaiseen muotoiluun törmätessään lukijan on vaikea saada selkoa, onko ateismi jumalan

olemassaolon ontologista kieltämistä vai subjektiivis-positiivista uskoa siihen, että jumala ei ole olemassa. Ateismin ja teismin korrektista tulkinnasta on käyty loputonta kädenvääntöä kirkkoisä *Augustinuksen* (354–430) ajoista lähtien (vaikkei juuri noilla nimillä) eikä tässä ole mahdollista esittää keskustelun kaikkia vivahteita. Viittaan vain lyhyesti sellaisiin tulkintoihin, joita voidaan pitää – sanottakoon pienellä varauksella – käsitteiden ”perusmerkityksinä”.

Yleisimmin teismillä viitataan uskoon jumalan olemassaolosta. Toisin sanoen teistinen ihminen uskoo, että on olemassa jokin häntä korkeampi yliluonnollinen (transsendentaalinen) voima, jolla on selvä joskin luonteeltaan abstrakti ilmauksensa maailmassa. Tässä yhteydessä on selvyiden vuoksi syytä ottaa esiin jako monoteismiin ja polyteismiin. Oletettavasti ainakin juutalais-kristillisen ja islamilaisen maailmankuvan omaavat ihmiset ajattelevat, että teismi on aina yhteen jumalaan viittaavaa monoteismia, ei polyteististä ”monijumaluutta”. Kristinuskon perinteisillä muodoilla katolilaisuudella, ortodoksisuudella ja protestantismissa on tosin ollut vaikeuksia selittää teologiaansa sisältävä kolmiyhteinen kaikkivaltias yhden ainoan jumalan ilmaukseksi.

Ateismi sitä vastoin viittaa teismin negaatioon, kuten käsitteenmuodostuksesta (a + teismi) voidaan päätellä. Ateistista ihmistä voidaan pitää uskovaishana, joka uskoo, että jumala ei ole olemassa. Käsitteys ei sinällään kiellä uskoa korkeimpien voimien olemassaoloon. Jos teismi yhdistettiin edellä lähinnä monoteismiin ja kristinuskoon, voidaan ateismin nähdä liittyvän erilaisiin panteistisiin uskontoihin ja muihin teologis-filosofiin oppijärjestelmiin, jotka suosivat polyteististä maailmankuvaa. Tällaisia olisivat muun muassa muinaisen Egyptin *Atum-Ra* -jumalan palvonta, joka tunnetaan jo vanhan valtakunnan aikaisista (2665–2155 eaa.) pyramiditeksteistä, sekä Kaksoisvirranmaassa vaikuttaneet mesopotamialaiset, assyrialaiset ja seemiläiset alkususkonnot, jotka tosin muuttuivat viimeistään tuhatluvulla ennen ajanlaskun alkua sävyllään monoteistisiksi.

Kahdesta edellisestä käsityksestä poiketen agnostikoksi on kutsuttu yleisimmin sellaista henkilöä, joka katsoo, että kysymys jumalan tai jumalien olemassaolosta tai olemattomuudesta on metafyyssinen kysymys, jota ei ole ainakaan tämänhetkisen tietämyksen ja havaintovälineiden avulla mahdollista tai mielekasta ratkaista. Agnostisistisesti asennoituvalle ihmiselle kysymys jumalan olemassaolosta on täysin merkityksetön sivuseikka. *Ludwig Wittgensteinin* (1899–1951) ajattelua mukaillen maailman voidaan ajatella jakautuvan useiksi toisistaan poikkeaviksi tai toistensa kanssa ristiriidassa oleviksi kielipeleiksi, joiden merkityskentät eivät kohtaa toisiaan. Tällöin siitä, mistä ei voi puhua, täytyy vaieta.

Luonnehtiessaan ateismiaan – edellä esitettyihin määritelmiin tukeutuen – Cieslanpuheesta ei aina saa selvää, onko hän lopulta ateisti vai agnostikko. Tätä sekaannusta ei ainakaan helpota se, että hän rinnastaa ateismin ja materialismin käsitteet suhteellisen ongelmattomasti toisiinsa. Itse ajattelen, että materialismi tarkoittaa maailman olioiden palauttamista materiaalisuuteen tai fysikalismiin, jolloin ero hengen (*der Geist*) ja aineen (*die Materie, die Substanz*) välillä tulee näkyväksi. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että kulttuurin moraaliset arvot olisivat ristiriidassa ”fysiologisten realiteettien” kanssa. Materialismiin ja kausaaliseen selittämiseen perustuvaa luonnontiedettä harjoittava neurologi tai biokemisti voi olla – ainakin yksityiselämässään – teisti, vaikka häntä tieteenharjoittajana sitovat tietyt tieteen etiikkaan ja tutkimuskäytäntöihin liittyvät normit. Tässä ei tarvitse nähdä ristiriitaa. Biokemistimme voi olla samanaikaisesti sekä tietyn luonnontieteellisen tutkimusperinteen että tietyn kulttuurisen tradition edustaja. Meidän ei kaikei tarvitse ajatella mustavalkoisesti, että luonnontieteilijöiden täytyisi elää ”tyhjiössä” vailla tietoa historiastaan ja kulttuuristaan, tai että johonkin teologiaan uskovan humanistin ei olisi lupa hyödyntää lääketieteen tarjoamia mahdollisuuksia etsiessään helpotusta esimerkiksi juuri puhjenneeseen flunssaansa. Tämä

tahallisen groteski kärjisty johtaa pohtimaan tarkemmin uskonnollisen ja tieteellisen maailmankuvan eroja ja yhtäläisyyksiä.

Uskonnollisen ja tieteellisen maailmankuvan perusongelma

Edellä esitetyn lisäksi problemaattisen Cieslan artikkelista tekee ennen kaikkea järjen (*die Vernunft*) ja hengentieteiden (*die Geisteswissenschaften*) pitämisen toistensa vastakohtina. Näiden käsitteiden määrittelyä helpottaa, mikäli lähtökohdaksi otetaan artikkelin alkupuolella esitetty rationalismin ja empirismin välinen erottelu. Siinä missä positivismi luonnontieteen yhtenä jyrkkänä ilmauksena pyrkii ihmisen ulkopuolisesta luonnosta saatavan tiedon empiriseen todistamiseen, on niin sanottujen hengentieteiden ensisijaisena lähtökohdana ihmisen järjellisestä tietoisuudesta kumpuava rationalistinen päättely ja pyrkimys loogisiin (eli kielellisiin) totuuksiin. Tämä selitys tekee ymmärrettäväksi sen, etteivät järki ja hengentiede ole toistensa vastakohtia eivätkä edes hierarkkisesti saman tason käsitteitä. Siinä missä empiria liittyy ennen kaikkea luonnontieteiden yhteyteen, on järki puolestaan hengentieteiden ensisijainen "väline".

Cieslan mukaan erilaisilla "empiirisen tieteen ulottumattomissa" olevilla uskonnoilla, uskomuksilla ja kosmologioilla on edelleen asemansa kulttuurin ilmauksina. Tätä ei nähdäkseni kukaan ole halunnut kiistää. Maailman yli viidestä miljardista ihmisestä valtaosa kannattaa ainakin jollain yksilöllisellä tasolla jotain uskonnollis-eettistä maailmankatsomusta. Tällöin ei ole väliä sillä, puhutaanko alueellisesti Yhdysvalloista vai kenties Kiinasta tai Intiasta, eikä toisaalta liioin sillä, onko tuon maailmankuvan perustana kristinusko, juutalaisuus, islam, hindulaisuus, buddhalaisuus, taolaisuus, kungfutselaisuus, shintolaisuus vai jokin muu uskonnollis-filosofinen uskomusjärjestelmä. Toisaalta ei ole syytä ajatella, että uskonnoilla olisi aina välttämätön tarve pyrkiä kumoamaan tieteen saavutukset ja tarjoamaan sitä kautta jonkinlainen

maailmankuvallinen vaihtoehto tieteelle. Tämä pätee silloinkin, kun tieteen käsitteestä otetaan käyttöön sen ideologinen määritelmä ja pidetään tiedettä uskonnonkaltaisena kulttuurisena uskomusjärjestelmänä (skientismi). Tästä näkemyksestä huolimatta tiede ja uskonto eroavat toisistaan kaikissa olosuhteissa kyllin selvästi muodostaakseen omat yksittäiset kontekstinsa.

Cieslan kanssa voitaneen olla samaa mieltä siitä, että tieteellinen tutkimus on itsenäistä "vasta jos sen tavoitteet ovat lähtökohdiltaan aidosti [arvo]neutraaleja". Kenties tiedeyhteisössä toimii tänäkin päivänä tutkijoita, joilta puuttuu riittävä analyttis-semanttinen kyky erottaa uskonto ja tiede toisistaan. Cieslan mielipide tuntuu kuitenkin tahallisen provosoivalta hänen kirjoittaessaan, että tiedeuskovaiselle on tärkeää, ettei "uusia maailmankatsomuksia synny". Hänen mukaansa tiede ja uskonto ylläpitävät tietoisesti itse välillään rakentamaansa vastakkainasettelua. Materialismi – jolla hän näyttäisi tarkoittavan länsimaista tiedettä – on vain väliaikainen anti-teesi "idealisticelle taikauskolle". Materialismi hallitsee ihmisen ajatusmaailmaa kunnes sen ymmärretään rakentuvan täsmälleen samoista osista kuin minkä tahansa uskonnon. Tälle väitteelle voidaan esittää vasta-argumentina Wittgensteinin käsitys kahdesta erilaisesta kielipelistä. Mikäli Cieslan argumentti pitäisi paikkansa, eli mikäli olisi mahdollista mielekkäällä tavalla puhua samanaikaisesti uskonnosta ja tieteestä, voitaisiin havaita, että uskonnolla on määrällisesti enemmän "substanssia" takanaan, mutta tieteen legitimaatio modernin ihmisen maailmankuvan rakentajana on silti kiistaton. Tämä johtuu siitä, että ihmisillä on erilaisia intentioita ja erilaisia yksilöllisiä käyttötarkoituksia uskonnon opinkappaleille ja tieteen tutkimustuloksille.

Mikä muu voisi selittää sen, että tieteen ohella uskonnolliset järjestelmät kuten islam, kristinusko, juutalaisuus ja erilaiset new age -kirkkokunnat hallitsevat maailmaa antaen ihmisille mahdollisuuden

(ja oikeuden) rakentaa yksilöllistä moraalikoodistoa. Viimeistään *Fjodor Dostojevski* (1821–1881) saattoi osoittaa, että ihminen on monimuotoinen sisäisesti ristiriitainen olento. Samaan tulokseen tulivat hiukan myöhemmin muun muassa *Friedrich Nietzsche* (1844–1900) ja *Albert Camus* (1913–1960). Edellä esitettyyn rationalismin laajaan määritelmään viitaten voidaan todeta, että rationalismi ja järki kuuluvat kulttuurisena käsitteenä ymmärretyyn uskonnon alaan. Tällainen uskonnollisuus ei ole normatiivinen käsite, vaan ihmiselle suuntaa antava moraalinen ohjenuora. Kristinuskon on synkretistinen oppi, jonka omaksuma moraalinen näkökulma juontaa juurensa pitkästä historiallisesta kehityksestä suhteessa uusplatonismiin, stoalaisuuteen ja gnostilaisuuteen.

Näin ajatellen rationalismi ei ole käsitteenä yksiselitteinen tieteen ja uskonnon erilaisuuteen kytkeytyvä ongelma, kuten Ciesla pyrkii osoittamaan, vaan laajempi ihmisen olemassaoloon liittyvä historiallinen, sosiaalinen ja kulttuurinen probleemi: viimeisen viidensadan vuoden aikana ihmisestä on tullut yhteiskunnassaan (*die Gesellschaft*) "liian" järjellinen olento. Vanhan yhteisöllisyyden (*die Gemeinschaft*) aikana uskonnollisuuden määrittäessä ihmisen maailmankuvaa saattoi ihmisten keskuudessa esiintyä kylmän laskelmoinnin, rationaalisen päättelyn, psykologismin ja uuden ajan myötä syntyneen yksilöllisen ahdistuksen – jonka voimakkain yksittäinen metafora lienee holokausti – sijaan enemmän inhimillistä järkeä. Ihmisen humaaniin olemukseen sisältyvän järjen kumoutumista ja muuttumista luonnon mekaaniseen haltuunottoon tähtääväksi välineelliseksi järjeksi ovat kuvanneet muun muassa *Max Horkheimer* (1895–1973) teoksessaan *Zur Kritik der instrumentellen Vernunft* (1967) ja *Hannah Arendt* (1906–1975) teoksessaan *The Human Condition* (1958).

Todellisuuden kaksi mahdollista maailmaa

Cieslan artikkelin käsitteenmäärittelyyn sisältyy muutama perustava ongelma: ensinnäkin, häneltä tuntuisivat menevän sekaisin teismien, ateismin ja agnostismin käsitteet. Mikäli hän pitää ateismia ainoana mahdollisena vaihtoehtona teismille, on artikkelin argumentaatio epämieliekäs siksi, että teismi näyttäisi merkitsevän sekä ontologista jumalan olemassaolon kieltämistä että subjektiivis-positiivista uskoa siihen, ettei jumala ole olemassa. Lause ($A \text{ \& } \neg A$) on loogisesti mahdoton ja totuusarvoltaan epätosi. Jos ateismi sitä vastoin on hänelle teologinen käsite, joka mahdollistaa jonkin muun kuin kristinuskoon viittaavan uskonnollisen maailmankuvan, muuttuu artikkelin argumentaatio mielekkääksi. Tällöin käsite antaa tulkintatavasta riippuen mahdollisuuden "ateististen uskontojen" ilmaantumiselle ja olemassaololle maailmassa. Jälkimmäinen tulkinta lienee oikeampi.

Toisekseen, Cieslan tekemä erottelu uskonnollisen ja tieteellisen maailmankuvan välillä on aate- ja oppi-historiallisesti ajatellen kohtuuttoman yksioikoinen. Tällöin ongelmana on ennen kaikkea se, ettei hänen artikkelinsa pyri uskonnosta ja tieteestä puhuessaan erottamaan toisistaan rationalismin ja empirismin merkityskenttiä. Tässä kirjoituksessa olen puolustanut sellaista rationalismikäsitystä, jolla on sijansa kaikenlaisessa ihmiselle ominaisen logiikan (kielen) avulla rakentuvassa kulttuurissa. Tällöin uskonto ja erilaiset virheellisetkin uskomukset maailmasta kuuluvat ihmiselle leimallisen ajattelun ja maailmankuvan piiriin. Moderni yksilö voi olla ristiriitainen olento, ja hän voi ainakin teoriassa olla samanaikaisesti usean mahdollisen maailman jäsen.

Jacques Derrida (1930–2004) mukaan länsimaisen ihmisen maailmankuva on rakentunut erilaisista dikotomioista kuten hyvä/paha, mies/nainen, oikea/väärä. Tämän rakenteen yhtenä kiistattomana ilmauksena on nähtävä myös uskonnon ja tieteen välinen kahtiajako. Viime aikoina on kulttuurifilosofiassa alettu esittää toisenlaisia vaihtoehtoja, on puhuttu paradigmoista, diskursseista, suhteellisuudesta, maailmankuvista, kontekstuaalisuudesta ja muista jyrkän dikotomian purkamiseen tähtäävistä käsityksistä, joiden ongelmana on tietysti se, että ne johtavat helposti perusteettomaan relativismiin. Joillekin maailman näkeminen yksioikoisten dikotomioiden kautta on ilmaus (jälki)modernin ihmisen identiteettikriisistä, toisille taas jääne ajalta, jolloin maailma jakautui kahteen osaan – luontoon ja kulttuuriin – ihmisen rakennettua suojakseen kaupunkivaltion ja siirryttyä teknistyneen, maanviljelystä harjoittavan kulttuuriyhteisön jäseneksi. Tämän jaon toistaiseksi viimeisimpänä historiallisena paradigmatena on haluttu nähdä joko kylmän sodan myötä syntynyt idän ja lännen välinen blokkiutuminen tai (sen poistuttua joidenkin arvioiden mukaan maailmannäyttämöltä) kristinuskon ja islamin välinen vastakkainasettelu.

Tieteen kontekstissa empirismin ja rationalismin välisen dikotomian purkaminen on epistemologisesti epämielekäs tehtävä. Tieteellä tulee olla mahdollisuus sellaiseen realismiin, jossa empirismi ja rationalismi voivat yhdessä vaikuttaa tiedonmuodostukseen toisiaan tukien. Uskonnon ja tieteen välistä suhdetta tarkasteltaessa tilanne muuttuu problemaattisemmaksi. Uskonnon eettinen koodisto voitaisiin ainakin periaatteessa nähdä mahdollisena ja koherenttina tapana tukea yksittäisen tieteenharjoittajan etiikkaa, vaikakaan se ei lisää (metodologisesti) mitään siihen, että tiede on paras mahdollinen väline eksaktin tiedon saavuttamiseksi. Tällöin tosin tulee sanotuksi, että empirismi on tieteen välttämätön ja rationalismi puolestaan uskonnon riittävä ehto, mikä ei aivan pidä paikkansa tieteen jakautuessa ihmis- ja luonnontieteisiin ja uskonnon sisältäessä metafysiikkansa lisäksi selviä "kokemuspohjaisia" aineksia kuten kirkkoarkkitehtuurin luomuksia, lasimaalauksia, toteemipaaluja, kirjallisia opinkappaleita sekä idoleita ja muita arkeologisia hautalöytöjä.

Edellä sanotun nojalla uskontoon ja tieteeseen ei tule suhtautua toistensa kilpailijoina, vaan pikemminkin toisistaan erillään olevina kielipeleinä. Uskonnon ei tule luopua spiritualistisista näkemyksistään tai arvomaailmastaan tieteen vaatimuksesta eikä tieteen puolestaan tule hyväksyä uskonnon metafyyysisiä oletuksia, koska tieteeltä selvästikin puuttuvat riittävän kehittyneet välineet uskonnon metafysiikan todistamiseksi. Parhaimmillaan uskonto voi tarjota ihmisenä olemisen mielekkyyteen liittyviä eksistentiaalisia ja moraalifilosofisia ulottuvuuksia. Paluuta ei ole sellaiseen renessanssiaikana ja uuden ajan kynnyksellä vallinneeseen näkökulmaan, jossa katolinen kirkko piti kynsin hampain kiinni dogmeistaan ja skolastisista uskomuksistaan jarruttaen samalla luonnontieteellisen tutkimuksen kehitystä. Paradigman vaihtuminen ptolemaiolaisesta tiedeihanteesta kopernikaaniseksi oli *ihmisluonnon* välttämättömyys. ■

PIA PESONEN

Allin baari

1.

Aamulla baarista katosi viulu. Sylviä asia häiritsi vähi-
ten. Hän katseli vasemmalla silmällään flipperin tau-
lua ja toisella baarin ikkunasta näkyvää jokea. Taas
joku laskettelee etelään. Viime tingassa. Rasittavaa,
että jukeboksi on juuttunut paikalleen. Kuka jaksaa
kuunnella iänikuista Maruzzellaa aamusta iltaan?

Kohta joki jäätyisi. Alli veisteli baaritiskillä kuiva-
lihaa pilsnerin kyytipojaksi. Baariin saataisiin rauha
vasta kun presidentin vierailu olisi hoidettu alta pois.
Alli kirosi pimeyttä, viulun katoamista ja sitä, että
Sylvi oli jäänyt rippikoulussa luokalle. Merda! Ei ol-
lut edes yhtä rukousta oppinut. Perkeleen konfirmaa-
tio pitää järjestää nyt keskellä talvea. Mutta kuka piru
sen viulun oli napannut. Se täytyi löytää. Sylvin soit-
tamiseen ei saisi tulla liian pitkää taukoa. Alakerran
pontikkatehdaskin täytyisi saada korjattua. Sitten työ-
mies häipyisi. Tulisi hirveän tylsää. Suorastaan triste.

Joki juoksi alaspäin, päin suuria vesiä. Tunturipu-
rot olivat kylän kohdalla kasvaneet täyteen mittaansa.
Virtaava vesi teki mutkan baarin kohdalla ja kohahti
koskeksi pärskähtäen melkein talon kivijalkaan. Mo-
nena vuonna kylällä oli lyöty vetoa koska joki virtaisi
suoraan baarin kellariin.

2.

Ovi kävi. Sylvi tunsu syksyn viiman, mutta ei lopetta-
nut flipperin pelaamista vaan katsoi hitaasti selkän-
sä taakse. Naapurin Ahma-Piera oli köpötellyt aamu-
pilsnerille. Juopon vika että kuula meni läpi. Onneksi
pelistä ei tarvinnut maksaa. Sylvi mietiskeli onkohan

kukaan kävellyt käsillään tunturin rinnettä niin että
samalla rukoili Isä meidän takaperin tai vaikka ita-
liaksi. Mitä jos opettelisi. Hämmästyttäisi kaikki rip-
pijuhlissa. Lausuisi Isä meidän kielillä eikä soittaisi
viulua. Kaikki suivaantuisivat. Alli haukkuisi lyttyyn
tai saattaisi se ilahtuakin varsinkin jos Sylvi pöpöt-
täisi sen italiaksi. Käsillä kävelyt hän jättäisi, koska
ei missään nimessä olisi silloin molempikätinen. Taas
tuo Maruzzella.

– Ei tullu kukkaan. Taas alko Maruzzella. Saateri!
Saateri kun ei saa kirotta.

3.

Alli rakasti Maruzzellaa ja lämpimiä pimeitä kesäöitä.
Lapissa tulvi kesällä liikaa valoa ja kun pimeys vih-
doin tuli, saapui myös kylmyys. Allista viulu oli ihan
mahdottoman kaunis. Tajusiko sitä kukaan siellä joen
mutkassa? Hän oli varma, ettei kukaan muu kuin hän.
Ei ainakaan rakas Sylvi. Viulussa oli niin monta koh-
taa jotka olivat tosissaan kohdalleen osuneet. Bello,
bello violino! Tärkeimpänä tietenkin koppa, jossa oli-
vat ne kaksi ässää. Ja kun aukosta kurkisti sisään näki
kuka viulun oli tehnyt. Pietroantonellinapoli. Sitten oli
varsi jonka päässä olivat nipukat. Ja pitkä ja solakka
jousi. Sillä kun vetäisi niin johan soi.

Syksy rynni etuajassa. Alli sytytti tupakan. Tuleva
pimeys laittoi ihmisen tekemään hulluja. Yksikin pö-
silö ampui toisen pösilön ja lopuksi poron. Pian baari
hiljenisi, loputkin hirviporukat lähtisivät. Ei menisi
pilsneri samassa määrin kaupaksi. Vaikka jumalan

kiitos kylillä oli juoppoja liiaksikin asti. Hirvipaisti kyllä maistuisi. Alli panisi pöydän koreaksi. Samalla lailla kuin laittoi aikanaan. Vieraat olivat pääministeritasoa. Juhlat jatkuivat tappiin asti. Kamalia kohmeloita siihen aikaan kärsittiin. Juopoteltiin ja syöpöteltiin. Tanssittiin kuin hullut. Alli hetkutteli lanteita, kieputti päätä, kumarteli ja pyllisteli – kaikkea teki mitä mieli teki. Ei laskeskellut askeleita eikä rytmejä, vaan huiteli menemään.

Sylvi lopetti pelaamisen.

– Mie menen Kaarin-Annelle. Se luettelee listoja. Tuletko kuuntelemaan?

– Mitä sie avutonta ihmistä kiusaat, anna jo olla.

– En anna. Sylvi ryntäsi baarilta pois, kohti mäkeä ja Kaarin-Annen taloa. Sieltä ei näkynyt jokea. Kaarin-Anne halusi pois joen läheltä koska oli kerran mennut hukkuu vauva sylissä. Onneksi vain vauva hävisi joen pyörteeseen. Eihän se poloinen tajunnut edes kuolevansa kun oli niin kamalan pieni.

Sinä aamuna Kaarin-Anne luettelisi ominaisuuksia.

– Sylvi, mie luettelen sinun ominaisuuksien listan. Sie olet kaunokainen, sie olet pelottavainen, sie olet voittavainen, sie olet soittavainen, sie olet kulkevainen ja sie olet kekkoslainen.

– Miten niin kekkoslainen?

– Älähän hättäile. Mie luettelen sinulle nyt asioita Kekkosesta. Kekkonen kuleksii, Kekkonen kuseksii, Kekkonen saunoksii, Kekkonen kapuaa, Kekkonen naia naksauttaa.

Hyi saateri, vanha äijä. Sylvi ei jaksanut kuunnella iänikuista jankutusta Kekkosesta. Aamu oli ollut kutakuinkin mukava, mutta nyt kaikki oli pilalla. Sylvi oli mielellään kulkevainen, kunhan kurssi vei pelkästään etelään tai länteen. Ei vahingossakaan pohjoiseen.

4.

Allia vähän suretti. Sylvi, ihana murheenkryyni, rangastus ilonpidosta. Ilon keskipiste oli ollut Napoli. Siellä oli saanut olla niin kuin halusi. Kuuman meren

pojat katselivat pohjoisenlikkaa. Kuuma oli kuin Staa-lon akan perseessä. Alli kantoi trattoriassa kannua pojille, ja johan niille hikikin hyvälle haisi, pillusta puhumattakaan. Hän osti ylimääraisillä liiroilla napolilaisia viuluja ja päätti, että jos joskus saisi tyttären, laittaisi tytön soittamaan niillä. Alli samastui pompejilaisiin, niihin jotka kuolivat tulivuoren suihkauksen alle. Alli mietti antiikin ajan kaupustelijoin, virtsan kerääjiä ja pillinpuhaltajia. Kaikkia hän ymmärsi koko sydämellään, samanlainen maanmaton oli ollut hänkin. Erikoisuuksina Pompejissa olivat olleet niiden baarit, tabernat. Jonkinlaista kaupankäyntiä sekin oli kai ollut, mutta enemmän hyväntekeväisyyttä. Köyhille annettiin pilkkahintaan lämmintä vettä ja maisipöperöitä. Alli päätti jo silloin, että tekee joku päivä saman, antaa halvalla hyvää köyhille. Sanoisi kaikille, että "Prego, ottakaa". Murheellista oli ollut se, että paikallinen viini oli aivan hirveää ja se, että tulivuori meni ja purkautui ja kaikki peittyi.

5.

Kylällä tiedettiin, että Kekkonen oli menossa Muurmanskiin työmatkalle ja ehkä Pallakselle ruskaretkelle. Toisin sanoen ryyppyreissulle. Juopperin Olli oli nähnyt presidentin seurueen autot kauppalassa edellisenä iltana. Ollin taksi oli ollut pysähdyksissä Pohjanhovin edessä ja siellä seurue oli istunut käristyksen kimpussa. Votkaa oli naukkailtu ja punaperuukkista hovimestaria nipistelty. Hovi oli käskenyt seurueen pois. Ja shekki päälle. Allin baarille konkkaronkka saapuisi ennen yhtä.

Allia huvitti, Muurmanskiin se ei ainakaan mene jos ei ole pakko, siellähän haisee ja on jo nyt kylmä. Eikä siellä ole juuri puitakaan värissään. Pallaksen viisi paljasta lakea kiinnostavat Kekkostosta varmasti enemmän. Mies saisi jolkottaa keroissa ja juoda Vatikurun juoksevaa vettä, eivätkä kameramiehet koko ajan kyttäisi vieressä. Eivätkä akat tyrkyttäisi itseään. Kansan mielestä se oli kansanmies. Ja vitut, naisten mies se oli.

Sehän voisi jäädä adjutantteineen baarille saunaan ja auttamaan pontikkapannun kanssa, varsinkin kun pannu pitäisi saada valmiiksi hetimiten. Viinaviive saattaisi viedä juoppoporukat kauppalaan paremmille markkinoille. Presidentti saisi kupposen jos vanhasta pontikkapannusta vielä jotain tirahtaisi. Muuta ei miehelle tällä kertaa tippuisi.

Kekkonen olisi varmasti mielellään kuullut Sylvin soittamista. Nyt se ei onnistuisi millään, Allia harmitti. Jospa hän antaisi tyttölle vintillä lojuvan alttoviulun. La viola! Siitä se ei vielä tiennyt mitään. Eihän altto tietenkään olisi aivan sama kuin pikkuviulu. Otteet olisivat isompia ja kaikki olisi suurempaa. Mutta kyllä Sylvi ilahtuisi, täysi yllätys.

6.

Sylvi seiso i baarissa ja huusi yhtä soittoa. Alttoviulu roikkui kädessä ja tyttöä oksetti.

– Mie en halua uutta viulua! Mie en soita kuin minun omalla viululla. Otteet eivät osu isolla millään ja äänikin on aivan väärä.

– Älä sie höpötä. Yhen laulun vetäiset. Jonkun vanhan ja helpon.

– En saatana vetäise. Mie en soita viulua.

– Älä sie kiroa.

Sylvi pisteli joelle ja tärisi. Hän halusi pistää koko maailman säpäleiksi. Ei halunnut soittaa, ei varsinkaan riville vanhalle miehelle. Sylvi inhosi sormiharjoituksia, interalleja, g-avainta. Hän inhosi ylennyksiä, alennuksia, nuottitelineitä ja hartsia. Sylvi inhosi andantea, allegroa, pianissimoa ja fortea. Ja rippikoulua, Raamattua, virsiä ja valkoisia vaatteita. Eniten Sylvi inhosi baaria, paskakylää ja sen juoppoja asukkeja. Hän inhoaisi jokeakin, jos se ei virtaisi etelään. Paljonko kello oli? Oliko se jo kymmenen?

Sylvi paineli pitkin rantaa. Kekkonenkekkonenkekkonen. Ei siitä paljon puhuttu, mutta aina se oli läsnä. Sille Sylvi ei ainakaan soittaisi. Menköön Neukkulaan. Neukkukekkonenneukkukekkonenneukkukekkonen. Saaterin Kekkonen. Saateri kun ei saa kirota.

Mies istui saateri palmupuussa täytenä käkenä. Oliko se Italiassa vai Havaijilla. Ihan yhtä vistolta se näytti oli maa mikä tahansa. Liekanarun päässä, leit kaulessa.

Viulu lensi jokeen, iskeytyi uppotukkiin ja jatkoi pirstaleina kohti etelää. Virran viemä tukkuuorma hautasi viulunpalaset alle.

Nyt pitäisi sattua jotain piristävää, jotain muutakin kuin paskapresidentin vierailu.

7.

Alli puunasi baarin latioita, vessankaakeleita ja baaritiskiä. Heilui ihan hulluna. Baarin laskiämpäriin siältö lensi kaaressa baarin lattialle. Perkele.

Sauna oli pantu päälle. Maruzzella säesti Allin toimia. Pierakin istui vielä aika ryhdikkäänä. Oli mukava ja odottava tunnelma. Niin mukava, että Allin suolikin alkoi toimia. Mukava ja odottava tunne tuli vatsasta asti. Huikka pontikkaa pani vauhtia kaikkiin toimiin. Allilla oli päällä oikein toimen akan henki. Hän laittaisi koko maailman järjestykseen. Se järjestyks oli matemaattinen, symmetrinen. Pöydät ja tuolit oikeaan kulmaan toisiinsa nähden. Ketsupit ja sinapit tasapuolisesti seinän viereen, suolat ja pippurit punaisen ja keltaisen eteen.

Kaikki alkoi olla ojossa kun Sylvi syöksähti baariin ilman vasemman käden nimetöntä.

8.

Sylvin sormi oli kadonnut. Alli pelästyi tytön kädestä virtaavaa verta. Pieraa pyörrytti päästä. Sormea ei enää ollut. Sylvi vuosi ja yökkäili. Alli ulisi.

– Kuka sinun sormen on vienyt? Etkö sie lapsiraukka osaa pitää huolta edes sormistasi. Herranen aika Allin pikku tillukka, Sylvini. Subito!

Alakerran työ mies hölkkäsi sormea varten pontikkapannun letkukiristimen. Eipä sekään paljoa auttanut. Sormi noroili vain. Alli otti Sylvin syliinsä ja heijasi tyttöä kuin ennen muinoin. Hän hyräili pientä joiu npätkää, poronhoitoa yrittelin, nunnuko nunnuko

nunnun nunnun. Allin essu oli veressä ja kuolassa. Veri värjäsi baarin lattian ja Sylvi nyyhkytti. Hän itki samalla voimalla kun näki ensimmäisen kerran verivanan alushousuissaan. Kuoleeko tähän? Tämäkö oli minun maali? Enkö pääsekään etelään enkä länteen. Pohjoseen mennään kuolemaan. Nyt voisi mennä sinnekin.

– Että mie olen tyhmä.

– Että sie olet tyhmä. Tyhmä tytön tillukka.

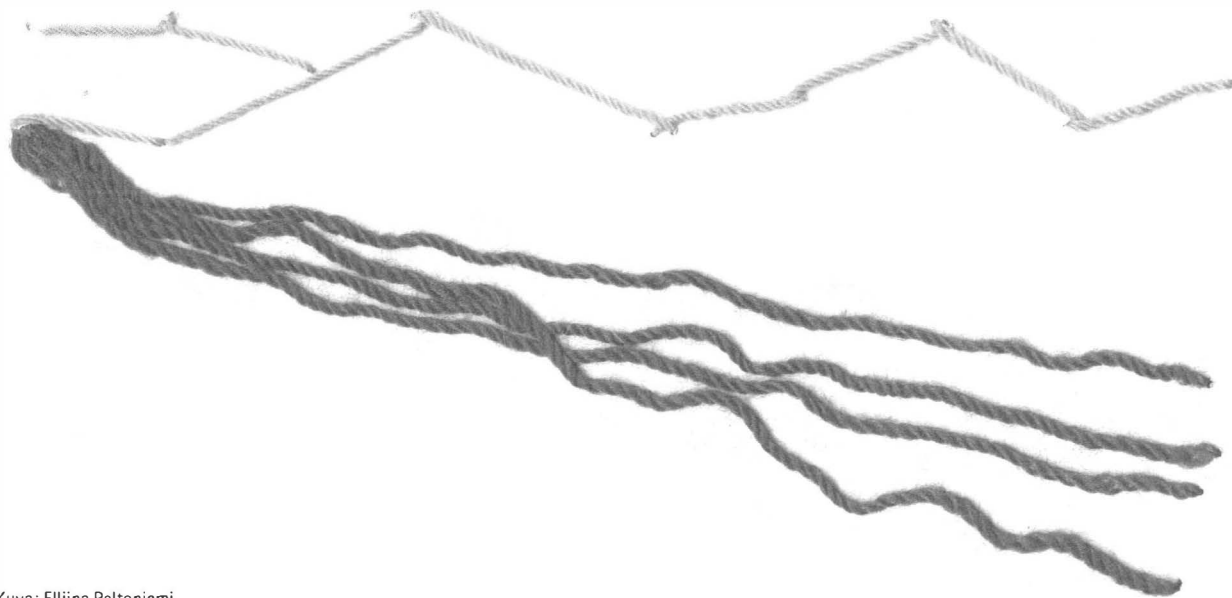
Alli silitteli ja puhalteli Sylvin päätä. Auta armias miksi tällaista tapahtui. Tyttö ei suostunut kertomaan mitä sormelle oli sattunut. Joku oli jysäyttänyt leukulla soittajan tärkeimmän sormen pois. Ja mihin se tytön enää laittaisi sormuksensa jos joskus pääsisi viihille. Tyhmä tytön tyllerö. Nyt elämä muuttuisi aivan vistoksi.

Allin kauhu kasvoi. Oliko hän syypää tytön ääritekoon? Oliko hän niinkuin Staalon akka, joka söi lopulta omat lapsensa? Söi heidät poskeensa rääkättyään heitä tarpeeksi. Sellainenko äiti ja nainen hän oli? Se tapahtumahan oli kuolo, Sylvillä ei olisi enää tulevaisuutta. Ainakaan soittajana, siihen jäisivät soitot.

Samalla hetkellä, kello yksitoista nollanolla, baarin rantaan törmäsi jokivene.

9.

Antero oli janoinen. Mies oli väsynyt soutamisesta ja huopaamisesta. Baari oli omalla tavallaan ylväs näky tummanruskeassa nukkavierussa asussaan. Matka ei ollut pitkä eikä mutkikas, mutta aina yhtä monimutkainen. Kunhan askelsi jotenkuten suoraan, sai talon antimista. Baarin pontikkapannun hajoaminen

Kuva: Elliina Peltoniemi

oli ollut harmittava takaisku. Senhän tiesi koko jokivarso. Baarissa juotiin ja alakerrassa saunottiin, naittiin ja nukuttiin. Anterolla ei ollut markkoja. Mutta hänpä maalaisi taulun, maailman isoimman mulukun. Mies kuuli jo rantaan asti Maruzzellan sävelet. Nyt alkaisi lystinpito. Olemus oli luisussa. Askel sammalsi.

10.

Antero horjahti baariin. Piera selvästi ilahtui. Sylvi keinui Allin sylissä musiikin tahdissa. Tuppo sormessa oli pullollaan verta. Silmät olivat painuneet kiinni. Punaista oli vieläkin permannolla ja pukineissa.

– Hyvää keskipäivää baarille. Lapin tummat ja anteliaat kaunottaret net täällä vaan hiljaa kököttävät, vaikka näin komea ja tärkeä mies astelee sisään. Kaposella jokiveneellä puikkelehdin tukkien seassa, myötävirta tukenani laskettelin kohti tätä lumoavaa keidasta.

Naiset heräsivät hetkeen. Sylvi juoksi keittiöön ja Alli tempaisi pontikkapullon tiskiltä ja otti helvetin pitkän huikan.

– Tämä saatana tästä vielä puuttui. Tet kaikki Lapin laitimaiset juopot saatte kimmertää sinne mistä tulit-
tekin. Mie roimin teitä kohta nahkaremmillä perseelle.

– Alli, sie se olet niin ihana, ko olet aina niin äkeä. Aina sie jaksat puuttua kaikkeen. Milloin sinusta noin kamalan äkeä on tullut. Etkö sie annakaan pontikkaa ja pillua. Minkälainen sosialisti se sellainen on?

Piera puuttui Anteron höpinöihin.

– Älä höpää Antero. Alli on tämän kylän kapitalisti, joka riistääpi vain itseään. Ja alakerran kommunistia.

11.

Alli nappasi uuden hörpyn ja kanteli pilsneripulloja pöytiin Maruzzellan tahtiin lanteita keinutellen. Hän pyyhki hikeä otsaltaan ja kuvitteli kuinka miehet meren rannan kuumen häntä palvoivat katseellaan. Antero ainakin palvoi ja ihaili.

– Ihanainen Allikainen, et kai sie ota rohkaisuryyp-
pyjä Kekkonen vuoksi? Vai juotko sie järkytykseen?

Tai ehkäpä vitutukseen? Varoppa vain, ettet tule lii-
kaa humalaan kun Kekkonen tulee.

– Turpa kiinni, Alli kalppi keittiöön.

Piera kokosi sokeripaloista korkeaa kekoa. Antero kiinnostui.

– Mitä sie rakennat?

– Mie tehen tunturia. Semmoista missä kulkee van-
ha ahma. Se ahma on semmoinen mihin eivät hyttys-
pysty. Sillä ei tunnu missään vaikka kaikki tunturin
hyttysset iskevät. Se on pistelly poskeensa kokonaisen
porotokan. Se on ikivanha ahma, joka kalppii tuntu-
riin kuolemaan.

– Missä se ahma tuossa sokerikasassa on?

– Mistä vitusta mie sen tiiän? Oisko se vaikka lai-
timmainen, vaikka se laitimmainen juoppo.

12.

Keskipäivän valo oli pistävää ja vinoa. Se riisui ja pal-
jasti.

Sylvi pyyhki pöytiä ja pelkäsi, että tulisi ilmi. Kipu
tupposormessa oli vielä kova, mutta siedettävä. Poro-
puukko oli sivaltanut kovaa. Yllättävän helposti sormi
oli irronnut. Yhdellä iskulla vain. Pieneksi hetkeksi oli
maailma mustennut. Sormi oli sinkoutunut suorilla jo-
keen. Sinne se poistui, viulun perään. Vaikka kuole-
ma pelotti ja veri roiskui, Sylville koko tulevaisuus au-
keni uutena ja ihanana. Vapaana, ihan hymyilytti.

Antero nojaili poskellaan pöytään.

– Sylvi, soitappa meille niin kuin muuttolintusen tie.
Vai etkö sie ennää pysty? Tekisi niin mieli laulaa ja
itkeä.

– Uskokaa jo. Mie en soita ennää koskaan.

– Niin niin. Sinun kohtaloksi tuli hukkunut sormi.
Kuiskaapa minulle kuka sen vei. Veikö sen Pieran
vanha ahma vaiko Staalon penikka?

– Etkö sie tiiä, että Staalon penikat on jo syöty?

Sylvi heitti jukeboksia pullolla. Meren rannan me-
ren rannan meren rannan. Sitten tuli hiljaisuus. Tukki
kolahti toista vasten joella, oksa raapaisi ikkunaa, Syl-
vi puhalsi puuh, veikkauskone naksutteli, hiekkatiellä

sorahti, alakerran mäskiämpäri röyhtäisi, viulunkieli helähti jossakin, Alli imaisi savua sisäänsä.

– Jumalan kiitos, nyt se rauha tuli. Grazie!

13.

Tunnelma oli muuttunut baarissa hartaaksi. Istuskelijat katselivat hyvänsuovasti toisiaan. Niin kuin veli katselee veljeä, sisar veljeä, sisar sisarta ja veli sisarta. Antero aloitti, muut yhtyivät.

– Niin kuin muuttolintusen tie, kotoa kauas matka vie. Tätä me veisattiin kun Ämmiä laskettiin maan syliin. Herranjumala kuinka minulla on ikävä. Kenellä muulla on ikävää? Piera onko sinulla ikävä?

– Mie ikävöin kaikkia vainajia joihin olen törmännyt. Ja jo se tuntuu hyvältä.

– Se on meidän Lapin asukkaiden aivan olennainen oikeus. Oikeus kaivata vainaita enemmän kuin muilla kuolevaisilla. Meillä on lupa hengitellä poltettujen vainaitten savuja jokaisella hengenvedolla. Siinä ovat Jounit, Biggat, Niilat ja Mellat samassa tuulen henkäyksessä. Met olemma nyt tässä baarissa, toisissamme, sattuma kyyditsi meidät tähän, liityimme yhteen, meillä on tämä hetki ja pian erkanemme.

Alli katseli tukkien peittämää jokea otsa kiinni ikkunassa. Vesuvius oli savunnut useasti Napolinlahdelta. Mahtava Monte Vesuvio. Sitä pelättiin aivan avoimesti. Niinpä se sitten sodan aikana räjäytti itseään pienemmäksi. Vuori huusi vaan, että Perkeleen pasakahousut! Porca Madonna! Taas lähti huipulta metrejä. Fasistit taputtivat käsiään, tulivuorikin järjesti iltutulituksen Mussolinille. Tosiasiassa tulivuori oli Luojan näpätys ihmiskunnalle. Sen saitte kun olette niin täynnä laiskuutta. Makoilette sitruunapuun varjossa, syötte viikunoita ja pureksitte siemeniä. Kaiken olette saaneet, mutta mitään ette itse saa aikaiseksi. Mutta tunturit ne eivät riehunut eivätkä räyhää. Ne eivät hupe-ne. Ne paisuvat ja pyöristyvät. Tunturit ovat jumalien lahjoja Lapinmaalle. Saitte ne kaunistukseksi, koska aherratte ja raadatte tuloksetta läpi elämänne. Molemmat kukkulat näyttivät suurilta kaukaa katsottuna,

mutta mitä lähemmäs niitä pääsi, sitä pienemmiksi ne kävivät. Ne olivat vähän niin kuin meidän Kekkonen.

14.

Kaarin-Anne astahti baarin, niin että talo tärähti. Hänkin halusi nähdä Kekkonen ja luetella Lapin ruokalajeja.

– Miepä luettelen nyt Lapinmaan herkkujen listan. On porokeittoa, on käristystä, on siikaa, on lohta, on kampanisua, on lakkahilloa, on korvasienikeittoa, on juolukkakiisseliä, on puikulapottua, on riekonrintaa.

Antero nyökytteli.

– Hieno lista Kaarin-Anne. Mie ajattelin kysyä Kekkoselta koska met saamma suomalaisen kuuhun. Koska meilläkin on oma kosmonautti ja oma kuuraketti. Piera, mitä sie aiot kysyä Kekkoselta?

– Mie kysyn siltä antaisiko se minullekin valtaa. Entäpä Sylvi, mitä sie haluat tiedustella Kekkoselta?

– En kuule mitään. Mutta jos on pakko sanoa jotain, niin mie rukoilin armoa ja anon rippikouluarmahdusta. Ja sanon sen jälkeen, että painu äijä vittuun. Ja voisin mie sanoa senkin, että etkö sie tajunnu kuinka tyhmältä sie näytit palmun päässä.

Antero haukotteli.

– Jos mie olisi sie, niin mie kysyisin Kekkoselta tietääkö se kuka on sinun isä. Oliko se mahdollisesti entinen pääministeri vai napolilainen viulisti. Kekkonen tietää vastauksen.

15.

Kello oli jo yli yksi. Antero ja Piera korjailivat jukebok-sia. Pitäisi saada kunnon musiikkia. Suopursu kukkii ja Lapinäidin kehtolaulu olisivat oikein passaavia. Miehet avasivat jukeboksin kannen ja lensivät perseelleen.

– Täällähän on saatana soikoon viulu. Sylvin pikkuviulu on tungettu levyjen väliin. Peli aivan siruina. Kielet ovat raapineet levyt piloille, Maruzzellassa on haava.

Alli kohautti hartioita ja venytteli niskojaan.

– Mie arvasin tämän. Hällä väliä koko viululle. Ei sillä ole enää mittään virkaa. On siellä muutakin italialaista musiikkia kuin Maruzzella. Laittakaa se Non andare via. Tännehän me kaikki jäämme.

Alli muisti miltä napolilaisissa viinirypäleiden polkijaisissa oli lemunnut. Makealta ja happamelta samassa nuuhkaisussa. Porukat olivat rypeneet reisiä myöten rypäleissä. Hameet vyötäisillä ja housut olkapäillä liukasteltiin ja kaatuiltiin. Lopuksi juostiin alastomina mereen. Pontikkamäski haisi paskalle ja kuselle. Samaa tavaraa niistä silti tuli. Molemmat holahtivat päähän melkein samalla vauhdilla. Napolin viini oli pirskahtelevaa ja raudan makuista. Pontikka oli parempaa.

Piera oli vallan unohtanut pontikkapäissään kertoa, että oli tavannut Juopperin Ollin kylällä aamummalla.

– Ai niin, Juopperi kertoi että Kekkonen oli leuhkinut Pohjanhovissa, että vapauttaisi keskioluen tammi-kuussa. Sen jälkeen kaljaa saisi baareista, kuppiloista ja kaupoista ilman rajoja. Jo meillä alkavat juhlat täällä baarissa. Alli, eikö ole hyvä? Niin, että aivan turhaan tuota pontikkapannua korjataan ja viinatehdasta laajennetaan.

Alli ei ehdi edes vastata kun Kaarin-Anne aloitti jo uuden listan.

– Miepä luettelen nyt kulkuneuvojen listan. On linjuriauto, on Juopperin taksi, on polokupyörä, on lossi, on jokivene, on kottikärry, on resitenttin virka-auto. Ja se juuri ajaa nyt joen toista puolta pohjoista kohti.

Kaarin-Anne osoitti ikkunasta avautuvaa jokea ja sen toista rantaa. Baarissa oleilevat ryntäsivät ikkunaan. Valtiovallan musta autoletka meni sillattoman joen väärää puolta.

16.

Sylvi purskahti älyttömään nauruun. Allin olemus valahti, nuttura aukesi ja nilkka nyrjähti. Pieralta pääsi pitkä pieru. Antero sadatteli.

– En nähny koko letkaa. Näin vain laitimaisen poliisiauton. Ei päästy saunaan tarkistamaan onko se kalju kokonaan.

Alli ymmärsi samassa tilanteensa. Elämä oli turhanpäiväistä. Kekkonen oli ahne kuin perkele. Se oli vallasta ahne. Ja saatanan rivo otteissaan. Niin paljon puhui paskaa, että henki haisi. Nyt menisi toppa tupakkaa ja koppa kaljaa, jos olisi. Alli laittoi baarin ovet lukkoon loppupäiväksi ja laskeutui alakertaan iskemään pontikkapannua säpäleiksi. Basta!

Sylviä nauratti vieläkin. Hän tajusi, että seuraavasta pohjoisesta joenhaarasta virta ryhtyi kapuamaan ylöspäin. Se ei enää laskenut etelään, vaan nousi kohti Jäämerta. Kaikki loput vedet sen sijaan vierivät etelään, kohti Pohjanlahtea ja Välimerta. Sylvi päätti ettei kävisikään rippikoulua. Ei siihen Kekkosta tarvittu. Ja Allinkin hän oli jo voittanut. Hän ei koskaan menisi naimisiin. Ei ollut sormeakaan.

Joki rupesi nousemaan kohti baaria ja joki nousi. ■

Kirja-arvostelu

Uudelleentulkittu mestari

FJODOR DOSTOJEVSKI:

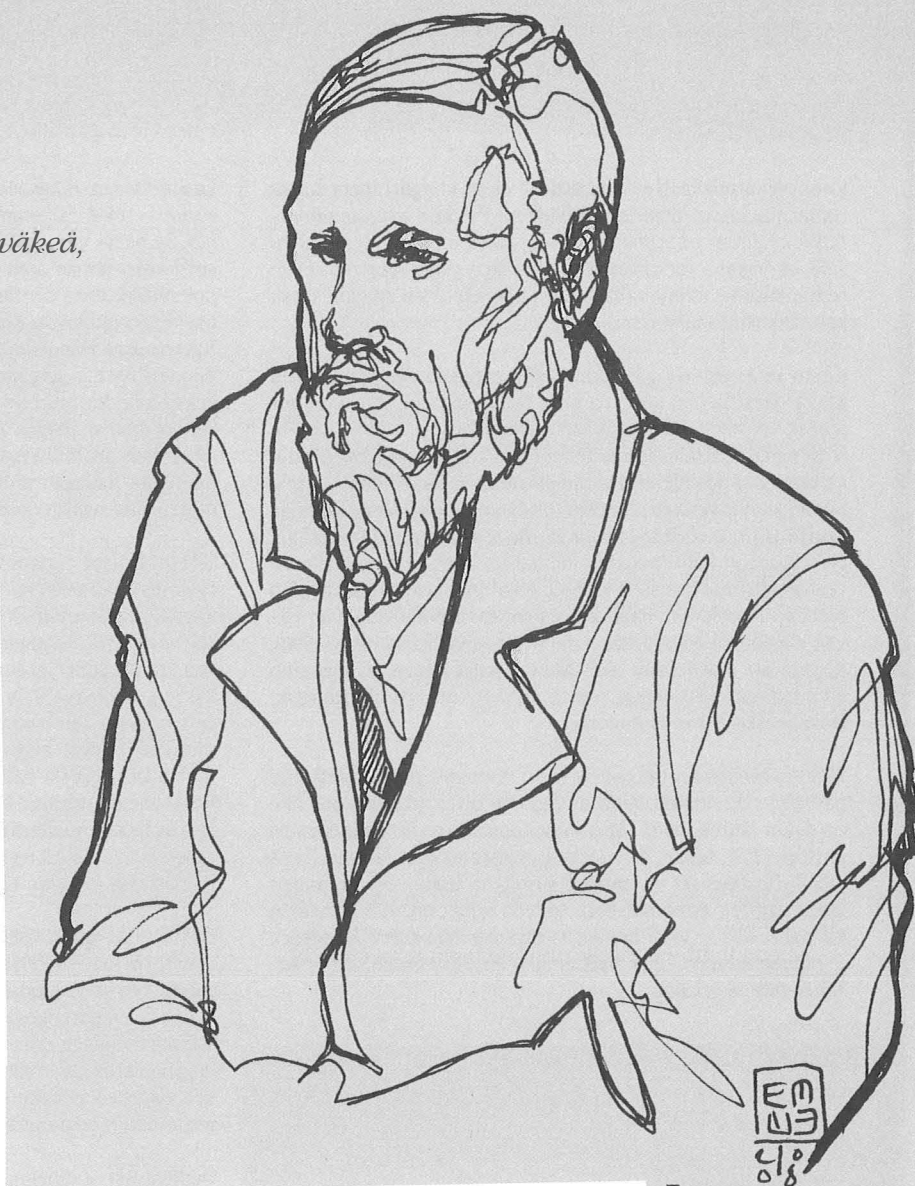
Rikos ja rangaistus / Köyhää väkeä,
romaneja, Otava 2007.

OLLI KUUKASJÄRVI &

MARTTI ANHAVA (suom.)

Fjodor Dostojevskistä (1821–1881) ei pääse eroon. Hänen teoksiaan on kiitelty ja haukuttu pitkälti yli sata vuotta, eikä loppua ole näkyvissä. Toisten mielestä Dostojevski on psykologisen kuvauksen mestari, joidenkin mielestä taas nais- ja juutalaisvastainen surkimus, vain eräät näkökulmat mainitakseni. Hänen merkityksensä romaanitaiteelle on joka tapauksessa kiistaton. Klassisesta venäläisestä kirjallisuudesta nostetaan usein esiin juuri Dostojevski ja aikalainen Leo Tolstoi (1828–1910). Nämä kaksi nimeä kannattaa muistaa ja mainita.

Otava on ottanut työn alle hienon ja työlään projektin, eli Dostojevskin merkittävimpien kirjojen suomentamisen uudelleen. Tälle onkin tilausta, sillä edellisistä käännöksistä on vierähtänyt aikaa. Kielen modernisointi herättää tietysti jälleen keskustelua kääntämisen mielekkyydestä, mutta mielestäni sekä *Rikos ja rangaistus* -pääteoksen suomentanut Olli Kuukasjärvi että *Köyhää väkeä* -esikoisromaanin suomentanut Martti Anhava suoriutuvat työstään erinomaisesti.

Kirjakaksikosta *Köyhää väkeä* on se, joka on jäänyt liian vähälle huomiolle. Anhavan suomennot on nimittäin laatuaan vasta toinen, vaikka alkukielen kirja näki päivänvalon jo vuonna 1844. Dostojevskin esikoisteos on kirjeromaani. Kirjeromaani lajityyppinä oli jo ilmestyessään tyyllisesti vanhentunut. Suosittiin suuria romaneja, kirjeromaanien kulta-aika oli 1700-luvun jälkipuoliskolla. Niinpä Dostojevski herätti

Kuva: Mionei Mäkitjärvi

jo nuorena miehenä närää. Monet eivät ymmärtäneet uutta romaania, jossa romantiikka yhdistyi Pietarin kaupungin yhteiskunnallisiin ongelmiin. *Köyhää väkeä* on satiirinen, mutta sillä on vakava tarkoitus. Dostojevski haluaa näyttää, ettei romanttisella toiminnalla ole mahdollisuuksia raadollisessa kaupunkiyhteiskunnassa.

Kirjan keskiössä ovat kirjurina työskentelevä vanhempi herra Makar Devuškinin, sekä Varvara Dobroselovan, nuori ompelijatar. He eivät ole juurikaan kosketuksissa todellisuuteen. Molemmat elättelevät kuvitelmia rakkaudesta ja rikkaudesta, vaikka asuvatkin Pietarin laitamilla lähes vailla mahdollisuuksia parempaan. Kaksikko lähettää toisilleen kirjeitä. Dostojevskille tyypillistä on, että tapahtumat sijoittuvat kuumaan kesään. Niin luonnon kuin ihmisten kohdalla pätee, että pinnalla on rauhallista, mutta sisällä kiehuu. Asiat menevät tietenkin päin honkia. Dostojevski maalaa jo esikoisessaan kiinnostavan kuvan elämän häilyvyydestä ja ihmisten todellisista motiiveista. Kirja ei ole lähellekään niin loistava, kuin hänen myöhemmin kirjoittamat tiiliskivensä, mutta romaani on silti ohittamaton Dostojevskistä kiinnostuneille.

Rikos ja rangaistus taas on se suuri romaani, josta Dostojevski parhaiten tunnetaan. Kirja on monille tuttu, ja jos ei ole, niin on syytä lähteä kipin kapin kirjastoon. *Rikos ja rangaistus* ilmestyi 1864, tasan 20 vuotta esikoisromaanin jälkeen. Tällä välillä Dostojevski oli ehtinyt kirjoittaa tukun kirjoja, joiden laatu vaihteli erinomaisesta todella kehnoon. Työ kuitenkin kannatti, sillä se johti tyyllisiin täysosumiin, kuten *Rikokseen ja rangaistukseen*, sekä myöhempiin merkkiteoksiin, kuten *Karamazovin veljeksiin*.

Ensimmäinen *Rikoksen ja rangaistuksen* suomennos nähtiin vuonna 1889. Sittenkin käännöksiä on ilmestynyt useampia. Se onkin ymmärrettävää, sillä kirjaa on luettu intohimoisesti koko tämän ajan. Teoksesta on saatu aikaan melkoinen polemiikki, mikä on tietysti kaunokirjallisen tekstin kohdalla usein tervetullutta. Kirjan päähenkilö on nuori mies nimeltä Raskolnikov. Hän asuu ruumisarkkua muistuttavassa pienessä huoneistossa ja unelmoi tulevansa suurmieheksi. Lopulta hän keksii keino: murhan. Kohteeksi hän valitsee koronkiskurieukon, jolle on itsekin velkaa. Eukosta ei kukaan pidä ja tappaminenhan on tunnetusti mitä kutkuttavinta puuhaa. Kirveen heiluessa hautaan menee valitettavasti viaton sivullinenkin, mutta aina roiskuu kun rapataan.

Sitten alkavat tunnontuskat. Raskolnikov tulee henkisesti ja fyysisesti sairaaksi tehtyään kammottavan tekonsa. Hän alkaa käydä vainoharhaiseksi, pelkää kiinnijäämistään, tarkkailee toisia ihmisiä ja laiminlyö elämäänsä. Opiskeluja pitäisi jatkaa, mutta siihen ei tunnu olevan syytä. Työskentelyyn hän ei kykene, makaapa vain kotona ja odottaa rangaistusta. *Rikos ja rangaistus* on parhaimmillaan juuri tässä vaiheessa. Toki murhiin johtava alun tapahtumasarja on sekin kiinnostava, mutta Dostojevski pääsee todella vauhtiin vasta kuvatessaan Raskolnikovin sisäisiä kärsimyksiä. Kuvaan astuu muuta väkeä. Jotkut heistä huolehtivat Raskolnikovista, toiset alkavat vähitellen liittää häntä rikokseen. Rangaistus pannaan täytäntöön itse asiassa jo kirjan tässä vaiheessa.

Dostojevski antaa itselleen ja teemoilleen varsin paradoksaalisesti toivoa, kaiken synkkyden keskelläkin. Raskolnikovin tunnustettua ja jouduttua vankeuteen hän kokee valaistumisen ja tulee paremmaksi ihmiseksi. Kirjan keskiössä ovat yksilöt, mikä nousee esiin erityisesti Raskolnikovin kohdalla. Rikos ja rangaistus onkin mitä kiinnostavin ihmiskuvaus. Kuukasjärven vivahteikas nykysuomi tuo tälle merkittävälle romaanille ansaitusti monia uusia lukijoita.

Dostojevski-suomennoksia on luvassa lisääkin, joten niitä jää odottamaan innolla.

Esa Mäkijärvi
esa.makijarvi@gmail.com

Kirja-arvostelu

Kirkkautta, hämärää, kirkkautta

EEVA-LIISA MANNER: *Kirkas, hämärä kirkas*, runoja, Tammi 2008

Pentti Saarikoski (1937–1983) ja Eeva-Liisa Manner (1921–1995) olivat maamme merkittävimpiä runoilijoita. He uudistivat ja herättelivät runouden kenttää 1900-luvun jälkipuoliskolla niin omilla runoillaan kuin suomennoksillaankin. Manner kirjoitti kuulaalla, modernismiin vivahtavalla tyyllillä. Kumpikin heistä oli paitsi lyyrinen, niin myös poliittinen runoilija. Manner oli sitoutumattomuudessaan ja kriittisyydessään viisaampi, Saarikoski puolestaan sotkeutui kommunismiin. Voidaan ajatella, että Mannerin tekstit ovat tästä syystä kestäneet paremmin aikaa. Molemmat kynäilivät myös proosaa sekä muuta kirjallisuutta, mutta suurimmillaan he olivat runoilijoina.

Kirkas, hämärä, kirkas sisältää koko Mannerin runotuotannon. Kirja julkaistiin alkujaan vuonna 1999, mutta nyt se ilmestyi muuttumattomana uusintapainoksena. Kirjassa on valtavan runomäärän lisäksi myös Tuula Hökän kirjoittama asiantunteva esipuhe, joka valottaa kirjailijan elämää, hänen merkitystään ja tarkoituksiaan. Kansien väliin on ahdettu kaikkiaan 11 kokoelmaa, mutta mukana on myös runoja kokoelmien ulkopuolelta. Kirja pohjautuu teosten alkuperäisiin painoksiin. Manner tunnetusti muokkasi jo julkaistuja runojaan myöhemmin rankalla kädellä. *Kirkas, hämärä, kirkas* mahdollistaa siis alkuperäiseen Manneriin tutustumisen. Muutoksiakaan ei tosin ole unohdettu. Runoista on nimittäin luettavissa sekä alkuperäiset että muokatut versiot. Lukeminen on näin entistä kiinnostavampaa.

Mannerin esikoisteos, vuonna 1944 julkaistu *Mustaa ja punaista* on vielä sovinainen. Se käsittelee sotaa ja kirjailijan synnyinkaupunkia Viipuria. Viipurin menettäminen vaikutti Manneriin syvästi. Menetys ja juurettomuus kaikuivat vielä monesta myöhemmästä kirjasta. Seuraava runoteos, *Kuintuuli tai*

pilvi (1949) oli jo parempi, mutta vasta vuonna 1956 julkaistu *Tämä matka* räjäytti pankin. Se oli suomalaisen modernismin merkkiteos, joka on kestänyt hyvin aikaa. WSOY kieltäytyi aikoinaan julkaisemasta kirjaa, koska siinä oli Ruth Ellisin teloitusta käsittelevä poliittinen runo. Manner siirtyi Tammelle, jolta tämä kokoelmakin nyttemmin ilmestyi.

Sittemmin Manner liikkui mielenkiintoisiin suuntiin. *Niin vaihtuivat vuoden ajat* (1964) oli luontokeskeinen, *Fahrenheit 151* (1968) käsittelee puolestaan tyhjyyttä. Samana poliittisesti merkittävänä vuonna ilmestyi myös hieno *Jos suru savua*, jossa otettiin suorasanaisesti kantaa Prahan vuoden 1968 tapahtumiin. Silti Manner oli ensisijaisesti keskeislyyrinen runoilija. Tällä tyyllillä hän kirjoittikin parhaat ja muistettavimmat säkeensä.

Kirkas, hämärä, kirkas antaa jo nimenä erinomaisen kirjan Mannerin runoudesta. Monet hänen teksteistään perustuivat valon ja pimeän vuorovaikutukselle ja vastakkainasettelulle. Mannerin runous oli musiikkia, kuulasta sekä monitasoista. Hän oli yksinäinen ihminen, joka käsittelee yksinäisyyttään kirjoittamalla siitä. Tuloksena on merkittävä siivu suomalaista lyriikkaa. Melkein 600-sivuinen kokoelmanjärkele *Kirkas, hämärä, kirkas* on kauttaaltaan erinomainen kirja, joka sopii mittapuuksi kenelle tahansa runoutta harrastavalle. Manneriin kannattaa uppoutua.

Esa Mäkijärvi
esa.makijarvi@gmail.com

Kirja-arvostelu

Vähäeleisyys ennen kaikkea

CORMAC MCCARTHY: *Tie*, romaani, WSOY 2008.
KAIJAMARI SIVILL (suom.)

Cormac McCarthy (s. 1933) on pitkän linjan romaanikirjailija. Hän on erityisen tunnettu Yhdysvalloissa, jossa hänelle on myönnetty merkittävä Pulitzer-palkinto. Euroopassa hän ei ole aivan niin suosittu. Suomennettuja teoksia on nyt kolme, vuonna 1995 ilmestynyt *Matka toiseen maailmaan* (*The Crossing*, 1994), *Cohenin* veljesten elokuvana suursuosioon nousut, vuonna 2006 käännetty *Menetetty Maa* (*No Country for Old Men*, 2005), sekä nyt julkaistu *Tie* (*The Road*, 2006).

Tie kuvaa apokalypsin jälkeistä maailmaa. Maapalloa on kohdannut määrittelemätön tuho, joka on tappanut leijonanosan ihmisistä, autioittanut kaupungit ja peittänyt kaiken tuhkalalla. Kirjassa seurataan nimetöntä pääkaksikkoa, isää ja poikaa, jotka yrittävät selviytyä tässä vihamielisessä maailmassa. Sen lisäksi, että päivittäisten tarpeiden täyttäminen käy päivä päivältä vaikeammaksi. Elämää hankaloittavat entisestään kannibaalijoukot sekä toiset selviytyneet, jotka ajattelevat vain omaa napaansa. McCarthy'n kerronta on vähäeleistä. Se koostuu lyhyistä lauseista, joissa tapahtumia kuvataan niin vähän kuin mahdollista.

Kaikkialle levinnyt tuhka ja taivaan harmaus ovat paitsi konkreettisia asioita, niin myös metaforia. Ikävä tunnelma leviää myös nimettömiin hahmoihin sekä kirjoitustyyliin. Romaanissa ei ole kappale- tai lukujakoja, eikä siinä käytetä lainausmerkkejä. Toiminnan lisäksi myös tyyli on siis riisuttu äärimmilleen. Tässä mielessä kirja on hieman liian pitkä, melkein 250 sivua. Pienoisromaanina *Tie* olisi voinut olla jopa mestarillinen, tällaisenaankin se on tosin lukemisen arvoinen.

Tie käsittelee samaa soihdun välittämiseen sukupolvelta toiselle liittyvää teemaa kuin *Menetetty maakin*. Tien kulkeminen on tietysti myös näppärä, joskin kulunut vertauskuva elämän matkalle. Mielestäni aiempi romaani on kuitenkin parempi kirja, vaikka juuri *Tie* palkittiinkin Pulitzerilla. Kaijamari Sivillin käännöstyö on pääosin hyvätasoista. Tekstiä lukee mielellään, vaikka olenkin pidempien, rönsyilevämpien lauseiden ystävä. Toivottavasti McCarthyä kohtaan lisääntynyt kiinnostus johdattaa myös hänen aiempien teostensa kääntämiseen suomeksi.

Esa Mäkijärvi
esa.makijarvi@gmail.com

Kirja-arvostelu

Maisemassa välkähtävä virneentapainen

CHARLES SIMIC: *Ääni aamulla kello kolme*, runoja, WSOY 2008.
AKI SALMELA & TIMO HÄNNIKÄINEN (suom.)

Timo Hännikäinen (s. 1979) ja Aki Salmela (s. 1976) ovat runoilijoita, suomentajia ja esseistikkoja – siis laaja-alaisia kirjallisia vaikuttajia. Charles Simic (s. 1938) puolestaan on serbialais-yhdysvaltalainen, vanhoilla päivillään laajasti palkittu runoilija. Hännikäinen ja etenkin Salmela ovat tehneet hyvää työtä tuomalla ulkomaisia lyyrikkoja suomalaiseen runotietosuuteen. Nyt vuorossa on Simic. *Ääni aamulla kello kolme* on suomennosvalikoima, joka sisältää amerikkalaistuneen runoilijan tekstejä vuosilta 1971–2005. Otanta on siis laaja. Se on hyvä, sillä Simiciä ei kirjamuodossa ole Suomessa tätä ennen julkaistu.

Ääni aamulla kello kolme alkaa hyvin kirjoitetulla selitysoasiolla, jossa kerrotaan lyhyesti käännettävän elämäntarina ja hänen runoutensa perusteet. Toisin kuin voisi luulla, entisessä Jugoslaviassa syntynyt ja ympäri maailmaa kiertänyt kirjailija ei kirjoita synkkiä säkeitä. Hänen runoutensa on surrealistisävytteistä ja usein odottamatonta. Tähän tapaan: "Voit myös nähdä / ketun vievän kanaa mennessään, / alastoman parisunnan hääyönään, / savupatsaan, / pahasilmäisen naisen sylkäisevän maitotonkkaan." Runoilija liikkuu odottamattomasti ja odottamattomilla alueilla.

Hännikäinen ja Salmela kirjoittavat Simicin liikkuvan kieleseen näkyjen ja näkökulmien tasolla. Runot ovat Simicin tapa nähdä todellisuus. Ne ovat kuitenkin soinnillisesti selkeitä, eivätkä omaan napaansa tuijottavia, mikä puolestaan helpottaa kääntämistä. Säkeet etenevät tosin melkoisin koukeroihin, aiheesta toiseen ja taas takaisin. Lukija saa pinnistellä pysäkkeen tarkoituksen perässä. Onkin mielenkiintoista, että Simic on Yhdysvalloissa myös suuremman yleisön suosiossa. Ehkä toivoa on vielä. Tai ehkä se johtuu kirjailijan mainiosta huumorintajusta: "Hyvät filosofit, minä tulen surulliseksi kun ajattelen. / Käykö teillekin niin?"

Ääni aamulla kello kolme on hyvä pelinavaus. Simic on kuitenkin julkaissut melkoisen läjän kirjoja, joista yksittäisiäkin näki si mielellään suomennettavan. Hän on raivannut itselleen merkittävän paikan Yhdysvaltain nykyrunoudessa kirjoittamalla omaperäistä, yhtä aikaa kiertelevää ja puhuttelevaa runoutta. Simic on merkittävä tarkkailija, jolta suomalaisillakin kirjailijoilla ja lukijoilla olisi paljon oppimista. Älä anna ruman kannen pelottaa, vaan käy ostamassa tämä kirja.

Esa Mäkipjärvi
esa.makijarvi@gmail.com

KRIITTISEN KUULUMISIA

Kriittisen korkeakoulun syksy on ollut vilkas. Tässä lehdessä on tekstejä useammastakin mielenkiintoisesta tapahtumasta. Yhdistyksemme 40-vuotisen taipaleen merkeissä järjestimme seminaarin, johon kutsuttiin johtokunnassa eri aikoina olleet henkilöt sekä entisiä työntekijöitä. Lauantainen ilta Tieteiden talolla oli lämminhenkinen ja miellyttävä kohtaaminen – vanhat tutut näkivät toisiaan ja keskustelu luotasi kuluneiden vuosikymmenten kestoteemoja, yhteiskunnallisten ja poliittisten aatteiden sekä toisaalta henkisten liikkeiden ja henkisyiden tilaa.

Perinteinen aihepiiri oli myös Timo Jantusen kumppaneineen organisoimassa *Kasvatus ja arvot* -seminaarissa, joka pian Kauhajoen traagisen tapauksen jälkeen oli melkein liiankin ajankohtainen. Tilaisuus joka tapauksessa osoitti, että keskustelua tarvitaan ja sitä tullaan myös jatkamaan.

Myös koulutustoiminnassamme on syksyn aikana syntynyt uusia asioita, jotka toisaalta sopivat hyvin Kriittisen korkeakoulun perinteeseen. Psykoterapeutti Anne Lindholm-Kärki vetää nyt toimistomme suojissa vuoden mittaista uniryhmä-ohjaajakoulutusta unityöhön suuntautuville ammattilaisille. Tätä toimintaa tullaan jatkamaan ja unityön merkeissä käynnistetään myös muita, muodoltaan pienempiä toimintamuotoja.

Toinen suuri yritys on filosofisen praktiikan koulutuksen käynnistäminen. Tätä kirjoittaessa ei ole vielä varmaa, tuleeko tammi-kuussa aloitettavaan kaksivuotiseen koulutukseen riittävästi ilmoittautuneita. Kiinnostusta on kuitenkin ollut paljon ja Elli Arivaaran kansainvälisten esimerkkien pohjalta suunnittelema koulutus voidaan aloittaa myös myöhemmin, mikäli riittävän suurta ryhmää nyt ei saada kokoon. Filosofinen vastaanotto-toiminta on joka tapauksessa hiljalleen levittäytynyt Suomeen ja Kriittinen korkeakoulu on luonteva yhteisö osaltaan edistämään tätä toimintaa.

Syksyn luentosarjat sujuivat nekin perinteiseen tapaan. Ekosäätiön kanssa järjestetty *Työ ja ekologia* -luentosarja tarkasteli monelta kannalta sitä, kenen työ on ratkaista ekologiset ongelmat. Filosofisista perusteista mentiin hyvinkin konkreettisiin pohdintoihin siitä, miten ekoyrittäjä voi menestyä, tai

mikä on esimerkiksi kaupan vastuu ekologisissa kysymyksissä. Ympäristökysymyksiä tarkasteltiin myös syksyn *Kriittinen Eurooppa* -luentosarjalla. Yhdessä OK-opintokeskuksen kanssa järjestettiin eurooppalaisuutta koskevia luentoja ja seminaareja myös muilla paikkakunnilla, esimerkiksi Joensuussa tilaisuus oli hyvin onnistunut ja keräsi mukavasti yleisöä.

Joitain Kriittinen Eurooppa -sarjan puheenvuoroja tullaan julkaisemaan seuraavassa *Katsauksen* numerossa, joka painottuu kuvataiteisiin ja sisältää Kiasman tämänsykyisten *Katseen filosofiaa* -lentojen antia.

Kirjoittajakoulu, kuvataidekoulu ja erilaiset piirit ovat jatkaneet toimintaansa suunnilleen entiseen tapaan. Syksyn *Virtaa-klubi* muisteli sekin osaltaan historiaa, sillä Minna Pölläsen vetämät klubit täyttivät jo kymmenen vuotta. Minna teki menneiden vuosien teemoista intensiivisen yhteenvedon. Klubin pääesiintyjä oli runoilija Mirkka Rekola, jonka runot ja ajatukset jälleen kerran todella koskettivat läsnäolijoita.

Toimintakauden loppuksi pidettiin syyskokous, joka valitsi taidemaalari Heli Heikkisen edelleen puheenjohtajaksi. Johtokunnasta jäi pois Pariisiin työtehtävien vuoksi siirtynyt intendentti Marja Sakari, ja uudeksi jäseneksi tuli kasvatuskeskustelua aktiivisesti ylläpitävä opettaja Timo Jantunen.

Vuoden 2009 näkymät ovat suotuisat, toiminta tulee edelleen hiljaksen kasvamaan ja tuntuu, että kulttuurimme ja yhteiskuntamme keskeisiä kysymyksiä koskevalle pohdinnalle on jälleen ehkä lisääntyväkin kysyntää. Kuluneen syksyn taloudelliset uutiset ja tapahtumat maailmalla ovat ainakin osoittaneet jälleen kerran sen, miten huteralla pohjalla vallitsevat viralliset totuudet loppujen lopuksi usein ovat, ja miten myös aivan toisenlaisia näkökulmia jatkuvasti tarvitaan.

Hyvää tulevaa vuotta 2009 kaikille jäsenillemme ja lukijoillemme!

Eero Ojanen | toiminnanjohtaja

OPETUS KEVÄÄLLÄ 2009

FILOSOFISEN PRAKTIIKAN KOULUTUS KEVÄT 2009 – SYKSY 2010

Koulutuksen tavoitteena on antaa opiskelijalle valmius pitää filosofin vastaanottopalvelua. Koulutus voi myös täydentää ja syventää mm. psykologin, lääkärin tai sosiaalityöntekijän ammattia. Koulutus on kaksivuotinen ja alkaa 29.1.09. Hakuaika koulutukseen on vuoden 2008 loppuun mennessä. Tietoa koulutuksesta saa kotisivuiltamme tai koulun toimistolta.

KRITIIKKITYÖPAJA

Keskiviikkoisin 7.1., 28.1., 18.2., 11.3. ja 1.4. klo 17–20 Albertinkadulla. Maalausta, piirustusta sekä muita kuvataiteenaloja harrastaville. Käsitellään opettajan antamia, opiskelijan omalla ajallaan tekemiä tehtäviä. Tarkoituksena on opiskella näkemistä ja hankkia kuvan tekemiseen tarvittavia taitoja sekä perehtyä taiteen kenttään. Tärkeintä on lujittaa opiskelijan omia, luontaisia ilmaisupyrkimyksiä ja löytää tapoja kehittää ilmaisua. Kurssi sopii kaikille, joilla on hieman perustaitoja ja ilmaisun tarve. Opettajana taidemaalari Heli Heikkinen. Hinta 150 euroa.

KUVATAIDEKOULU

Maanantaisin 12.1. alkaen klo 9.30–13.30 Albertinkadulla. Työskentely painottuu maalaukseen ja piirustukseen. Opiskelu on yksilöllistä, pääasiassa havaintoon perustuvaa ja myös väri-ilmaisuun houkuttavaa. Ohjelmaan sisältyy kotitehtäviä. Lähtökohtana maisema, asetelma, tila tai ihminen. Sopii sekä aloittelijoille että pitkään harrastaneille. Opettajana taidemaalari Heli Heikkinen. Oppilas tuo omat materiaalit. Hinta 170 euroa / 14 kertaa. Kysy vapaita paikkoja.

FILOSOFIAN KLASSIKKOSEMINAARI

Tiistaisin 20.1. alkaen klo 18–19.30 Albertinkadulla. Klassikkoseminaarissa pohditaan eksistenssifilosofian ja fenomenologian kysymyksiä keskeisten tekstien innoittamina. Tekstejä merkittävil-tä ajattelijoilta kuten Bergson, Heidegger, Merleau-Ponty ja Sartre. Keskustelua käydään rennolla otteella. Tule rohkeasti mukaan!

Kurssin vetäjänä FL, tutkija Miika Luoto. Hinta 70 euroa. Ilmoittautumiset 13.1. mennessä.

TAIDEFILOSOFIAN KLASSIKOT

Torstaisin 22.1. alkaen klo 17–18.30 Albertinkadulla. Taide on aina haastanut filosofista ajattelua ja saanut sen pohtimaan kokemusta, merkitystä ja jopa totuutta uusin tavoin. Taidefilosofian klassikkoseminaari lähestyy estetiikan keskeisiä käsitteitä ja kysymyksiä tutustumalla klassisiin teksteihin antiikin ajattelijoista Kantin ja Nietzschen kautta nykyfilosofeihin kuten Heidegger, Merleau-Ponty, Adorno ja Lyotard. Kurssin vetäjänä FL, tutkija Miika Luoto. Hinta 70 euroa. Ilmoittautumiset 15.1. mennessä.

KIRJOITTAMISEN LEMPEÄT ALKEET

Pe–la 23.–24. ja 30.–31.1.09, pe klo 17.30–21 ja la klo 12–19, Albertinkadulla. Tervetuloa kahden viikonlopun kirjoituskurssille! Opettajat, kirjailijat Vilja-Tuulia Huotarinen ja Hannu Simpura, antavat palautteen osallistujien teksteistä työpajoissa sekä tutustuttavat proosan, draaman ja lyriikan perusasioihin. Ilmoittautumiset 12.1. mennessä. Hinta 160 euroa.

VIRTAA-MUSIIKKIMATKA

Tiistaisin 20.1. alkaen klo 18–19.30 Etu-Töölössä. Kiinnostaako klassinen musiikki? Pianisti Minna Pöllänen johdattelee pianon ääressä ymmärtämään musiikin rakenteita, taustoja ja yhteyksiä muihin taiteisiin. Musiikin teoriaa ei tarvitse tuntea. Hinta 70 euroa / 10 kertaa. Ilmoittautumiset 13.1. mennessä.

TIEDUSTELUT JA ILMOITTAUTUMISET:

Kriittinen korkeakoulu Albertinkatu 27 a B 12, 00180 Helsinki
(09) 684 0010, ma–to klo 12–15.
info@kriittinenkorkeakoulu.fi | www.kriittinenkorkeakoulu.fi

Kriittinen korkeakoulu
– sivistyksen vapaita taitoja

